

SBORNÍK 2017

Národního památkového ústavu
územního odborného pracoviště
v Olomouci

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

SBORNÍK 2017

Národního památkového ústavu
územního odborného pracoviště v Olomouci

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV** | **ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVIŠTĚ
V OLOMOUCI**

Sborník 2017

Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci v roce 2018.
Náklad 400 kusů. Neprodejně.

Redakční rada: Mgr. Ondřej Belšík, PhDr. Pavel Michna, Vlastimil Staněk.
Grafická úprava a sazba: Mgr. Radomír Veselý.
Za správnost příspěvků odpovídají autoři.

Foto na titulní straně: Detail plastiky Archanděla Michaela z vrcholového sousoší Sloupu
Nejsvětější Trojice v Olomouci. Foto: Ing. Petr Kuneš, Ph.D.

Vytiskla EPAVA Olomouc, a. s., Chválkovická 223/5, 779 00 Olomouc.

ISBN 978-80-86570-31-0

OBSAH

Úvodní slovo ředitele	5
Studie	
Pozdně barokní krov mansardové střechy severního křídla předzámčí plumlovského zámku <i>Ondřej Belšík</i>	9
Stručná zpráva o odkrytí zdiva bastionu X olomoucké pevnosti <i>Hana Dehnerová</i>	21
Novověké vojenské opevnění a poustevna na kopci Háj u Jaroměřic <i>Karel Faltýnek, Pavel Šlézar</i>	29
Aktualita k řízení péče o Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci <i>František Chupík</i>	41
Zora Pořícká-Chadrabová (1921–2015) a nenávratný zánik uměleckých památek ve veřejném prostoru <i>David Mikša</i>	49
Památník jednoty bratrské v Přerově Na Marku. Prezentace mimořádných archeologických nálezů <i>Hana Myslivečková</i>	57
Novogotické kamenné kostely na Jesenicku <i>Eva Pulkrtová</i>	69
Poutní místo v Travné u Javorníka <i>Eva Pulkrtová</i>	81
Obnovy a restaurování	
Restaurování slavnostního sálu Komenia v Olomouci	91
Rekonstrukce domu Denisova 33 v Olomouci	95
Jívová – oprava zdi tradiční technologií	105
Renesanční tvrz Kobylků z Kobylího v Podolí – zpráva o dokončení záchrany objektu	109
Restaurování sochy sv. Jana Nepomuckého v Javorníku	115
Zprávy a informace	
Nominace na udělení ceny <i>Patrimonium pro futuro</i> za rok 2016 v Olomouckém kraji	123
Veletrhy, výstavy, přednášky, akce, účast na akcích	124
Prohlášení věci nemovitou kulturní památkou	125
Zusammenfassung	130
Bibliografie	134

ÚVODNÍ SLOVO

Mgr. František Chupík, Ph.D.
ředitel

Milí čtenáři,

do rukou se vám dostává Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci za rok 2017.

Ačkoliv nejde o tiskovinu obdařenou velmi žádaným atributem množit body hodnocení v systému vědeckovýzkumné činnosti, její význam je pro prezentaci výsledků práce územního odborného pracoviště stěžejní. Nejde jen o vazbu na silnou tradici založenou na počátku 90. let 20. století. Především se na jeho stránkách odráží aktuální šíře problémů, se kterými se odborná organizace státní památková péče potýká ve zdejších kraji. Je také příležitostí pro vyzdvížení příkladů dobré praxe, předání nových poznatků či inovativních přístupů k péči o hmotné kulturní dědictví. Jedním z takových příspěvků může být i zpráva o náznakové rekonstrukci barevnosti sochy sv. Jana Nepomuckého v Javorníku. Po staletí udržovaná tradice barevného provedení exteriérových sochařských děl, jež byla zapomenuta pod přívalem stylového purismu 19. století a při následných opakovaných čištění soch, byla v Javorníku připomenuta obnovou barevnosti, která zceluje vizuální vyznění sochařského díla a vrací mu tak jednu ze ztracených hodnotových vrstev.

Ostatně Jesenicku se věnují i další dva příspěvky, jež dokládají zdejší často opomíjené bohatství stavebních tradic a nikterak snadný úkol je udržet. Příklad dobré praxe při náročné obnově památky přináší představení rekonstrukce domu na Denisově ulici 33 v Olomouci pro hotelový provoz, při které nejenže byly udrženy památkové hodnoty, ale došlo k vlo-

žení dalších, důležitých pro užitkové hodnoty a zájmy vlastníka. Ne vždy se to daří, v místech a situacích determinovaných ekonomickou výtěžností spíše výjimečně. O to radostněji se lze podělit o výsledek, jež vyváženě zohlednil zájmy všech dotčených.

Příběhem se šťastným koncem je také prezentace archeologických nálezů prostřednictvím pomníku v lokalitě Na Marku v Přerově. Mimořádný nález dlážděné uličky a základů školy Jednoty bratrské vedl k radikální změně původně plánovaného stavebního programu. Díky odvážnému investorskému přístupu Města Přerova včetně uspořádání architektonické soutěže (2017) tak nábřeží Bečvy obohatila městotvorná realizace ohleduplná k tradici místa.

Závěrem chci poděkovat autorům, kteří do letošního Sborníku přispěli i redakční radě za zpracování. V neposlední řadě také všem, kterým není lhostejný osud naší minulosti, jež obohacuje naši přítomnost prověřenými hodnotami. Ve světě relativizace, globalizace a virtualizace vztahů mohou právě památky, jejich sdílná svědectví, ale i pevné a logické vazby – napříč časem, zato pevně zakotvené ve svém místě – představovat jednu z jistot, o kterou bude možné opřít mysl unavenou rychlostí a překotností změn dneška. V jaké pestrosti tato jistota přetrvává pro naše následovníky, záleží nejen na památkářích, ale také na veřejném mínění a jeho vztahu k památkám. Právě o jeho přízeň pro naše společné dědictví Národní památkový ústav usiluje i prostřednictvím Sborníku, jež právě otvíráte.

STUDIE

---

① Ferdinand Runk (?), Zámek Plumlov, kolem roku 1850; Státní hrad Sternberk na Moravě, inv. č. ST00953a. Foto Adam Sekanina.

POZDNĚ BAROKNÍ KROV MANSARDOVÉ STŘECHY SEVERNÍHO KŘÍDLA PŘEDZÁMČÍ PLUMLOVSKÉHO ZÁMKU

KE ZTRÁTĚ HODNOT STAVEBNÍCH PAMÁTEK A VÝZNAMU JEJICH PRŮBĚŽNÉ DOKUMENTACE

Ondřej Belšík

Požáry jednotlivých staveb, rozsáhlejších stavebních souborů nebo celých obcí byly v minulosti vždy považovány za jedny z největších hrozeb a katastrof, které mohly lidská sídla postihnout. Způsob ochrany proti tomuto ničivému živlu se v průběhu doby vyvinul od primitivnějších postupů až po vysoce promyšlené systémy založené na moderních technologiích, které dokáží riziko zničení staveb požárem výrazně snížit. Přesto se čas od času v médiích objevují zprávy o částečném poškození či celkovém poničení objektů ohněm, nevyjímaje památky. V předloňském roce došlo k takové události i na území Olomouckého kraje. V úterý 11. října 2016 v brzkých ranních hodinách vyhořela část východního křídla budov předzámčí plumlovského zámeckého areálu. Oheň poškodil zdivo této partie památky, zejména ale významně poničil její střechu v délce zhruba 30 metrů. ② Jednalo se přitom o střechu s autentickým pozdně barokním krovem podélně vázaným plně vyvinutou ležatou stolicí. Během této události tak zanikla podstatná část jedné z původních

historických stavebních konstrukcí památky a s ní i cenné informace o vlastních dějinách stavby, o dobovém tesařském řemesle a o vývoji krovových konstrukcí v regionu.

Mezi základní premisy stávající památkové péče patří zásada, že bez důkladného poznání památky nelze odpovědným způsobem rozhodnout o záměru její obnovy nebo o jiném stavebním zásahu na památce. Tuto premisu, potřebu poznání památky, je možné vztáhnout také k problematice zániku památky či k zániku jejích částí. Potřeba poznávání a poznání památek, dokumentace památek v určitém časovém rámci, je totiž důležitá i z toho důvodu, že jak při záměrné nebo bezděčné zkáze památky, tak i při její příkladné obnově dochází vždy nutně k zániku (odstranění) části starších konstrukcí, a tím ke ztrátě dobových informací, které s sebou příslušná konstrukce nesla. Proces poznávání památky, jehož výsledkem je zpravidla nálezořivá zpráva nebo stavebněhistorický průzkum, je tedy zároveň zaznamenáváním památky ve stavu, ve kterém už za určitou dobu nemusí být, a zpra-

② Plumlov, zámek, požárem poničená střecha východního křídla předzámčí, 2017. Foto Ondřej Belšík.

covatel dokumentační zprávy tak bývá většinou poslední osobou, která tyto informace může zachytit a zachovat pro další generace.

Vrátíme-li se k areálu plumlovského zámku, k požáru východního křídla předzámčí, v ideálním případě bychom dnes měli mít k dispozici dílčí stavebněhistorický průzkum jeho krovů anebo přinejmenším podrobnou nálezovou zprávu operativního průzkumu a dokumentace krovových konstrukcí, včetně věrohodného zaměření. Bohužel tomu tak není. V nedávné minulosti, kdy probíhala postupná rekonstrukce střeš předzámčí plumlovského zámku, nebyla provedena celková stavebněhistorická dokumentace krovových konstrukcí. Pouze v poslední fázi jejich obnovy realizoval v roce 2012 Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci operativní průzkum a dokumentaci dosud neobnovené západní partie krovu mansardové střechy nad severním křídlem předzámčí. Jeho výsledky budou tématem následujících rádků.

Plumlovský zámek

Zámecký areál v Plumlově tvoří soubor několika objektů, skládající se z tzv. vysokého či nového zámku, z předzámčí, někdy označovaného jako tzv. nízký zámek, a z nepatrného torza bývalého hradu situovaného na skalní vyvýšenině uprostřed nádvoří. ③ Jádrem předzámčí je trojkřídlá přízemní částečně podsklepená stavba vystavěná na půdoryse široce rozvěřeného nepravidelného písmene „U“. Jeho západní a severozápadní část byla vybudována na místě bývalého bastionového opevnění plumlovského hradu patrně již ve 2. polovině 17. století, severní křídlo (hlavní vstupní část) nese ve své hmotě pozůstatky staršího, pozdně gotického opevnění s branským stavením plumlovského hradu, severovýchodní a východní část zámku jako nejmladší partie předzámčí byla vybudována rovněž v linii bastionového opevnění hradu patrně během 18. století.¹ Sledovaná část předzámčí, jeho severní křídlo, je po-

③ Plumlov, zámek, pohled na zámecký areál od severovýchodu, 2007. Foto Irena Blažková.

délnou přízemní stavbou s hladkými fasádami rozčleněnými obdélnými okenními otvory a zhruba ve střední části pak průjezdem a brankou pro pěší. Střecha objektu je mansardová sedlová, pokrytá pálenou režnou taškou bobrovkou v šupinovém krytí na husté laťování a při okapním okraji spodní roviny střechy též šablonami tmavě šedé břidlice. V místech původního branského stavení ze střechy vystupuje věž, završená jehlancovou střechou s lucernou, jejíž křtiny tvoří břidlice a titaninkový plech. ④

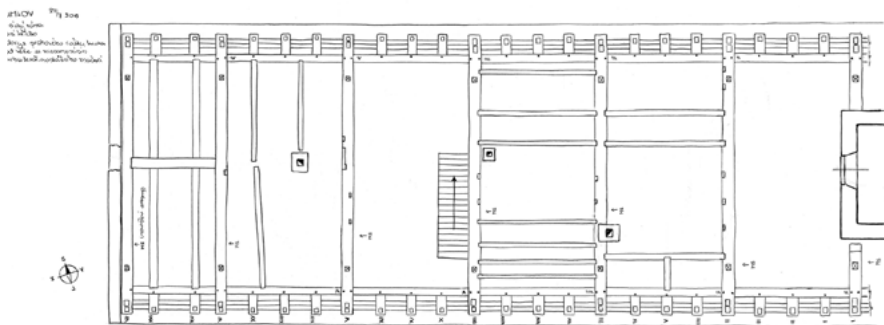
Mansardová střecha severního křídla předzámčí

Dokumentovaná západní partie konstrukce krovu střechy severního křídla předzámčí plumlovského zámku je krokvní hambalkovou konstrukcí podélně vázanou plně vyspělou ležatou stolicí. ⑤ Krov byl sestaven z ručně tesaného měkkého dřeva, z jedlí smýčených v období vegetačního klidu nebo

④ Plumlov, zámek, pohled na dvorní část severního křídla předzámčí, 2012. Foto Ondřej Belšík.

na konci vegetačního období z převážné části mezi léty 1746/47 a 1747/48. V konstrukci byl identifikován také prvek pocházející z mimo-vegetační těžby dřeva mezi léty 1873/74.² Rozpětí krovu mezi pozednicemi je cca 10,6 m, výška krovu – měřeno od horní hrany vazných trámů do hřebene střechy – dosahuje cca

6 Plumlov, zámek, náčrt půdorysu prahového „roštu“ dokumentované partie krovu s rámcovým zachycením rozvrhu tesařského montážního značení, 2012. Kresba Ondřej Belšík.

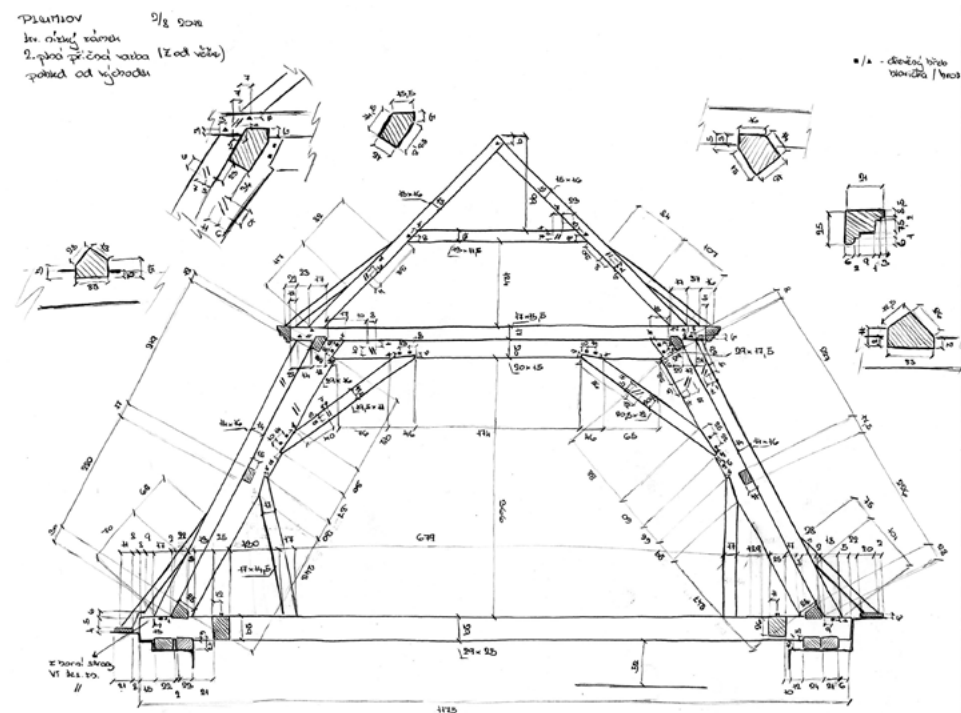
5 Plumlov, zámek, průhled podkrovím severního křídla předzámčí, 2012. Foto Ondřej Belšík.

6,4 m a délka zastřešeného prostoru od tělesa věže branského stavení po protipožární stěnu při navazujícím severozápadním bastionu zaujímá cca 23,5 m.³ Krokve ve spodní části konstrukce mají sklon cca 49°, v horní části konstrukce pak cca 46° a jejich osové podélné rozestupy jsou cca 95 až 105 cm.

Konstrukce krovu západně od věže má celkem sedm plných příčných vazeb, přičemž první plná příčná vazba při tělese věže je jeho hmotou přerušena. V polích mezi jednotlivými plnými příčnými vazbami, od první plné vazby po šestou plnou vazbu, se nachází vždy tři prázdné příčné vazby. Poslední pole mezi šestou a sedmou plnou příč-

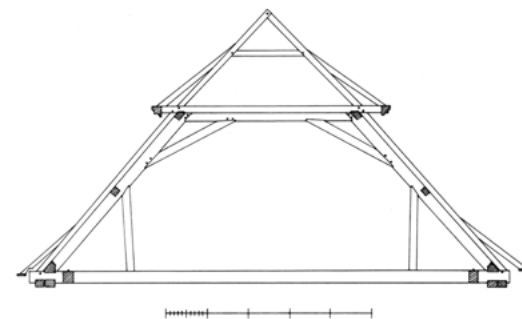
nou vazbou je kratší a obsahuje pouze dvě prázdné příčné vazby. 6

Plné příčné vazby mají, vyjma první tělesem věže přerušené plné vazby, následující podobu. 7 8 Do dolního vazného trámu kámpovaného se zdvojenou pozednicí jsou začepovány dolní krokve, které jsou v horní partii čepovány do spodní strany horního vazného trámu („hambalku“). Sloupky ležaté stolice mají obvyklou podobu i provedení. Příčné pásky jsou začepovány s částečným čelním zapuštěním do sloupků a do příčné rozpěry mezi sloupky se zajištěním čepovaných spojů dřevěnými hřeby. Čepované spoje rozpěry se sloupky jsou rovněž zajištěny dřevěnými hřeby. Oproti standardním konstrukčním řešením ležatých stolic se zde navíc uplatňují „patní“ vzpěry sloupků stolice, které jsou usazeny na dolním vazném trámu a v horní části částečně čelně zapuštěny do sloupků stolice zhruba v polovině jejich délky, přičemž toto spojení je zajištěno kovanými železnými hřeby nabitými do prvků z jejich čelní strany. Nad rozpěrou stolice prochází zmiňovaný horní vazný trám. Do něj jsou z vrchní strany začepovány horní krokve, které jsou rozepřeny hambalkem a ve vrcholu vzájemně spojeny nárožním čepem (tzv. na ostříh), zajištěným dřevěným hřebem. Hambalek je do krokví začepován a taktéž tyto spoje jsou zajištěny dřevěnými hřeby. Na konce horního vazného trámu jsou po obou stranách načepovány profilované mansardové římsy.

7 Plumlov, zámek, skica druhé plné příčné vazby (pohled od východu), 2012. Kresba Ondřej Belšík.

Výše zmiňovaná atypická první plná příčná vazba má odlišnou skladbu od ostatních plných příčných vazeb. Tato vazba je přerušena průběhem tělesa branské věže, proto jednotlivé prvky vazby jsou ukončeny v jejím zdivu nebo při zdivu a některé prvky vazby zcela chybí. Vazba má vyjma rozpěry sloupků stolice všechny prvky spodní části konstrukce. Horní část konstrukce vzhledem k nedostatečnému prostoru nemohla být provedena standardním způsobem. Nachází se zde pouze přerušovaný krátký horní vazný trám, provedený ve formě krátčat, na jejichž přesahující konce je načepována profilovaná mansardová římsa, a krátké „námětky“ nahrazující krokve, které jsou opřeny v horní partii o zdivo věže a ve spodní partii dosedají do míst přechodu mezi krátčetem a mansardovou římsou. Kompletní horní trojúhelník první

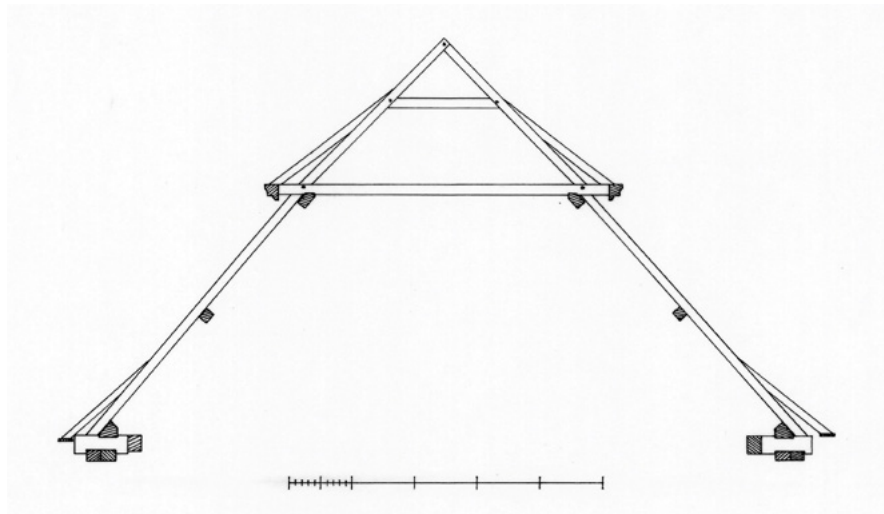
8 Plumlov, zámek, podrobné schéma druhé plné příčné vazby (pohled od východu), 2012. Kresba Ondřej Belšík.

plné příčné vazby byl ve skutečnosti posunut západním směrem mimo rovinu základního rámu ležaté stolice, do těsné blízkosti

západního obvodového zdiva věže. Tato část vazby sestává z horních krokví, z hambalku a z horního vazného trámu, který je kampován s pětibokou ližinou (hlavní „vaznicí“). Na jednotlivých prvcích se pak nachází tesařské montážní značení v podobě záseku v hodnotě prosté římské číslice „I“, který byl provedený pravděpodobně sekerou.

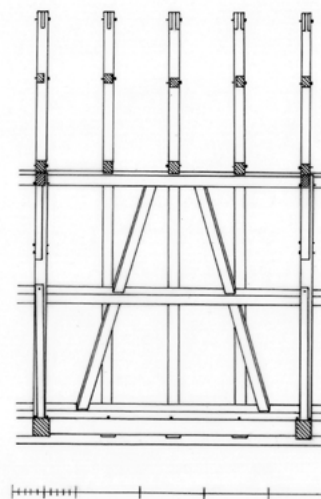
Prázdné (jalové) vazby se skládají z krátčat nahrazujících dolní vazný trám, z krokví, horního vazného trámu, hambalku a mansardových říms. 9 Krátčata jsou čepována do výměn mezi vaznými trámy plných příčných vazeb a kampována se zdvojenou pozednicí. Dolní krokve jsou začepovány do krátčat a ve vrchní části do spodní strany horního vazného trámu. Na konce horního vazného trámu jsou načepovány mansardové římsy. Horní krokve jsou začepovány do horního vazného trámu, rozepřeny hambalkem a ve vrcholu spojeny nárožním čepem. Jednotlivé čepované spoje jsou zčásti zajištěny dřevěnými hřeby, zčásti se v daných místech nachází pouze nevyplněné průvrty skrze prvky a z části k provedení průvrty a ani k zajištění spojení dřevěným hřebem vůbec nedošlo.

9 Plumlov, zámek, podrobné schéma čtvrté prázdné příčné vazby (pohled od východu), 2012. Kresba Ondřej Belšík.

Podélné vázání krovu je tvořeno pětibokým prahovým trámem (spodní vaznicí), čtyřbokou podélnou rozpěrou (mezilehlou vaznicí) a pětibokou ližinou (hlavní vaznicí) mezi sloupky stolice. V jednotlivých polích mezi plnými příčnými vazbami jsou pak ještě použity dvě protilehlé šikmé vzpěry ve tvaru obráceného písmene „V“, čepované ve spodní partii do pětibokého prahového trámu, přeplátované se čtyřbokou rozpěrou a ukončené (čepované) v pětiboké ližině. 10

Přechod střešních rovin k mansardové římsce a ke korunní římsce zděné části stavby je dotvarován námětky. Z převážné části jsou námětky lípnuty a přibity kovanými železnými hřeby ke krokvim z jejich horní strany, na několika místech dolní partie konstrukce krovu jsou námětky připojeny ke krokvim z boční strany. Uložení námětek se v horní a dolní části konstrukce liší. Horní námětky jsou ve své spodní partii položeny na zhlaví horního vazného trámu a mansardovou římsu, dolní námětky jsou položeny na desku uloženou na korunu zdiva stavby. U některých vazeb v severní spodní partii konstrukce, kde došlo k destrukci a odpadnutí hmoty korunní římsy

10 Plumlov, zámek, podrobné schéma pole podélného vázání mezi 2. a 3. plnou příčnou vazbou v jižní části krovu, 2012. Kresba Ondřej Belšík.

a námětky nemohly být uloženy na zdivo či desku položenou na zdivo, byla distance mezi krokvi a námětky zajištěna druhotně vloženými krátkými vzpěrami.

V době provádění dokumentace byly na krokve a námětky nabity kovanými železnými hřeby řezané latě v podobě hustého laťování a na ně položena pálená rezná ručně formovaná taška bobrovka s půlkruhovým, segmentovým nebo hrotitým zakončením v šupinovém krytí, místy proložená strojově vyráběnou půlkruhově zakončenou bobrovkou. Dvojitě korunové krytí se nacházelo pouze při hřebenu střechy, na okapním okraji horní střešní roviny a při mansardové římsce na spodní střešní rovině. Na této střešní rovině byla při okapním okraji střechy na dolní námětky nabita kovanými železnými hřeby řezaná prkna, na která pak byly přibity čtvercové šablony tmavě šedé břidlice v tzv. moravském krytí čtvercem ve stoupajících řadách s okrajovou lemovkou. Hřeben střechy byl vykryt do neprobarvené malty kladenými, ručně formovanými pálenými reznými kónickými hladkými hřebenáči a místy strojově vyrábě-

nými pálenými reznými kónickými hladkými hřebenáči s vysokými knoflíky.

Montážní stranou všech rámců stolice dokumentované části krovu je vždy východní strana, montážní stranou ostatních prvků krovové konstrukce je buď východní strana, anebo opačná západní strana. Této skutečnosti odpovídají i na jednotlivých prvcích se nacházející tesařské montážní značky, římské číslice v podobě záseků provedených patrně sekerou, a to na jejich východní nebo západní straně. Na každé vazbě byly identifikovány vždy nejméně dvě montážní značky. Viditelné označení všech prvků příslušné vazby montážní značkou se objevuje pouze v případě plných příčných vazeb. U prázdných příčných vazeb byly tesařské montážní značky nalezeny jenom na některých prvcích, zpravidla v horní části vazeb (na horních vazných trámech, hambalcích nebo na horních krokvim). Číslování bylo prováděno od východu k západu dokumentované partie konstrukce. Plné příčné vazby nesou samostatnou číselnou řadu od číslice „I“ až po číslici „VII“, prázdné (jalové) příčné vazby jsou označeny taktéž samostatnou číselnou řadou od číslice „I“ po číslici „XVII“. Tradiční odlišení levé a pravé strany vazby, tj. vyseknutí prosté číslice a kontramarky, se zde neuplatňuje, jelikož na obou stranách vazeb se nacházejí vždy jen prosté římské číslice.

Spoje jednotlivých prvků konstrukce krovu jsou z velké části zajištěny dřevěnými hřeby, které byly nabity buď z východní, nebo západní strany příslušné vazby. Na řadě míst se ale nachází nevyplněné průvrty provedené nebozezem. V konstrukci se dále objevují i kovové spojovací prostředky, a to kované železné hřeby a kované tesařské skoby, například na námětcích, „patních“ vzpěrách sloupků stolice a při styku mansardové římsy s horními vaznými trámy v místech, kde došlo k vychylení římsy atp.

Závěr

Úvod tohoto článku se věnoval, mimo jiného, zdůraznění významu průběžného doku-

11 Plumlov, zámek, otisky rastru vertikálního kladení fošen odstraněné dělicí příčky v prostoru podkroví na východní straně prvků 2. plně příčné vazby, 2012. Foto Ondřej Belšík.

mentování stavebních památek a jejich historických stavebních konstrukcí. V daném konkrétním případě plumlovského zámku je důležitost potřeby dokumentace jeho historických krovových konstrukcí pod zorným úhlem předlošské nešťastné události bezpochyby více než zřejmá. Při říjnovém požáru střechy východního křídla předzámčí zanikly bez odpovídajícího zaznamenání téměř veškeré dobové informace, které s sebou příslušná partie krovu nesla. A o jaké informace se jednalo anebo mohlo jednat? O tom si lze vytvořit přibližnou představu z následujících řádků, shrnujících výsledky operativního průzkumu a dokumentace konstrukce krovu sousedního severního křídla předzámčí.

Na konstrukci krovu pravé mansardové střechy severního křídla plumlovského předzámčí lze nazírat z vícero pohledů. Pokud zasadíme názevovou situaci do širších souvislostí typologického vývoje krovových konstrukcí,

o dokumentovaném krovu můžeme mluvit jako o charakteristickém příkladu realizace barokního krokového hambalkového krovu podélně vázaného vyspělou ležatou stolicí. Jedná se přitom o plně vyvinutou „úspornější“ konstrukci, která namísto většího počtu dlouhých vazných trámů v každé vazbě využívá systém výměn a krátkat. Vročení realizace krovu do období přechodu k pozdně baroknímu architektonickému stylu, konkrétně do poloviny 18. století, potvrdilo i provedené dendrochronologické datování několika dřevěných prvků jeho konstrukce. Za atypickou pro daný konstrukční systém lze ale považovat existenci „patních“ vzpěr sloupků ležaté stolice. Prvotní domněnka o jejich možném pozdějším vložení do plných příčných vazeb například v souvislosti s poruchami nebo přetížením konstrukce třeba při skladování v podkroví byla vyvrácena dendrochronologickým datováním, při kterém se zjistilo, že trámy určené k jejich vyho-

vení pocházejí z téže těžby dřeva, jako je tomu u většiny dalších konstrukčních prvků krovu. Použití patních vzpěr v krovu plumlovského předzámčí však není zcela ojedinělým příkladem posílení plných příčných vazeb v barokní konstrukci plně vyspělé ležaté stolice podélného vázání. V regionu Hané je takové nepříliš obvyklé řešení doloženo i na jiných stavbách.

Typologicky je dokumentovaný krov zároveň příznačným příkladem tzv. pravé mansardy. Krokve horní a spodní části této konstrukce jsou odděleny a jejich sklon se mění, na rozdíl od tzv. nepravé mansardy, u níž celistvé krokve prochází skrze rovinu střechy od paty konstrukce až do hřebene a dělené střešní roviny jsou dotvarovány pouze přidáním římsou a námětky.

Z pohledu stavebních dějin samotného plumlovského zámku dokládá sledovaná konstrukce krovu realizaci rozsáhlejších stavebních úprav areálu v závěru 40. let 18. století. Krov byl vztyčen zřejmě během jedné stavební akce a pozdější, vizuálně patrné úpravy a rovněž i dendrochronologickou datací potvrzené opravy již nijak významnější do jeho vlastního konstrukčního řešení nezasáhly. Za zajímavou lze v této souvislosti považovat skutečnost, že při sestavování nového krovu patrně nebyly použity žádné prvky nahrazované starší konstrukce zastřešení severního křídla, kterou tvořily dvě za sebou řazené sedlové střechy se společným vnitřním úžlabím.⁴ Eventuální druhotné použití staršího stavebního dřeva z nahrazovaného krovu, které lze v dané době předpokládat, se dendrochronologickou datací nepotvrdilo. Otázkou v této souvislosti je, proč nedošlo k využití funkčních prvků nahrazované konstrukce při sestavování nového krovu, což by s sebou neslo materiálové i finanční úspory, proč byly dvě starší sedlové střechy nahrazeny a také proč se v konstrukci uplatňují neobvyklé, archaické prvky „patních“ vzpěr. První dvě otázky by mohly být zodpovězeny patrně jen důkladnějším archivním průzkumem, který by mohl ozřejmit důvody nahrazení staršího krovu. Předpokládat lze větší destrukci krovu obou sedlových střech způ-

12 Plumlov, zámek, příčný prahový trám s drážkou sloužící k zapuštění vertikálně kladených fošen odstraněné dělicí příčky v pozici 2. plně příčné vazby, 2012. Foto Ondřej Belšík.

sobenou nenadálou živelní událostí, postupně dlouhodobější poškozování prvků krovu spojené s konstrukčními problémy dvou na sebe navazujících střech se společným rizikovým úžlabím anebo také pouhou aktuální potřebou o uplatnění nové módní konstrukce mansardové střechy, přičemž stavbu bylo třeba účinně chránit před povětrnostními vlivy staršími střechemi až do doby, než mohla být vztyčena střecha zcela nová. Posilování plných příčných vazeb o „patní“ vzpěry pak může souviset se zmiňovaným určením značně velkých volných podkrovních prostorů pro skladové účely, tedy s rozměry spodní části konstrukce krovu mansardové střechy, která je poměrně vysoká a kdy patrně z důvodů potřeby podepření dlouhých prvků sloupků ležaté stolice došlo k vložení uvedených příčných patních vzpěr. Obdobné autentické dobové řešení použití patních vzpěr v krovu podélně vázaném ležatou

13 Plumlov, zámek, podoba střešního pláště na jižní (dvorní) střešní rovině s vykrytím okapního okraje čtvercovými šablonami břidlice, 2012. Foto Ondřej Belšík.

stolici se objevuje například i na valbové střeše bývalé římskokatolické fary ve Výšovicích na Prostějovsku, kde se podkroví v minulosti používalo ke skladovacím účelům a kde byly při sestavování krokevního hambalkového krovu podélně vázaného plně vyspělou ležatou stolici provedeny patní vzpěry ve všech vazbách.⁵

Skutečnost, že se podkroví severního křídla plumlovského předzámčí využívalo ke skladování, dokládají relikty nosného roštu podlahy a pozůstatky dělicích příček. Na vrchní straně většiny vazných trámů plných příčných vazeb se v době provádění dokumentace nacházely prázdné dlaby a v některých polích mezi plnými příčnými vazbami byly dochovány příčné a podélné trámy, uložené v těchto dlabech anebo čepované do boční strany vazných trámů. Trámy tvořily zjevně nosný prahový rost původní, avšak již nedochované fošnové podlahy podkrovního prostoru. Tento prostor byl v rozsahu celého severního křídla předzámčí rozčleněn do několik samostatných částí, vzájemně od sebe oddělených horizontálními příčkami tvořenými svíse (na výšku) kladenými fošnami nabitými kovanými železnými hřeby na boční stranu jednotlivých prvků některých plných příčných vazeb a ve spodní části usazenými do drážky příčného trámu uloženého v úrovni nižší cihelné podlahy podkroví. 11 12

Ve sledované západní partii krovu severního křídla předzámčí se nacházela zřejmě pouze jediná taková příčka, jejíž přímé relikty a stopy po osazení byly dochovány v pozici druhé plné příčné vazby. Příčka přitom zcela uzavírala danou část podkroví od cihelné podlahy až po vrchol (hřeben) střechy.

V neposlední řadě dokumentovaná krovová konstrukce ve své hmotě nese výpověď o dobovém tesařském řemesle, tesařské řemeslné tradici a postupech, používaných nástrojích atp. Na površích dřevěných trámů lze sledovat stopy po rozměrování profilů trámů „šnorováním“ (šňurováním),⁶ po vrubování a hrubování kulatiny sekerou hlavatkou,⁷ po lícování trámů sekerou širočinou⁸ při tzv. vysoké práci, v několika odkrytých spojích pak stopy po dlabání dlátovkou nebo dlátem, na některých prvcích krovu jsou zachovány stopy po jejich rozměrování či značení a stopy po rozměrování spojů. Jedná se o linky provedené hlinkou (rudkou) nebo o pomocné linky pro zhotovení spojů jednotlivých prvků vyryté do dřeva ostrým či špičatým předmětem. O způsobu sestavování celé konstrukce pak vypovídají dochované tesařské montážní značky.

Z pohledu interpretačního rámce atypických nálezových situací v krovových konstrukcích bylo cennou zajímavostí dochované autentické dobové řešení vykrytí okapního okraje spodní střešní roviny břidlicí u střechy jinak většinou pokryté pálenou skládanou krytinou. 13 Tento způsob pokrývání okapního okraje břidlicí u střeš s pálenou krytinou se v minulosti – v průběhu 19. století – totiž uplatňoval na Olomoucku u vícero staveb, avšak do současné, resp. nedávné doby se v úplném původním řešení dochoval pouze na plumlovském předzámčí. Na střeších, kde se takové krytí realizovalo, po něm v současnosti na stavebních památkách zůstaly zachovány pouze nepřímé doklady v podobě drobných pozůstatků břidlicové krytiny ve stavební suti v podkroví a kombinace latí a prken bednění při okapním okraji střechy nabitých na námětcích, třebaže celá střecha – i v místech s bedněním – je nebo byla

pokryta pálenou krytinou. Potvrzení výše uvedeného původního řešení mohou přinést historické fotografie předmětných staveb, ale pokud nám chybí, poté lze odkázat na analogie ve skladbě střešního pláště s bedněním při okapu sloužícím za podklad pro břidlicovou krytinu, tak jako tomu je v případě severního křídla plumlovského předzámčí.

Spektrum informací, které s sebou nesou stavební památky a jejich historické stavební konstrukce, včetně historických krovů, je samozřejmě širší, než bylo nastíněno v tomto krátkém článku. Účelem však nebyl podrobný rozbor veškerých detailů krovové konstrukce severního křídla plumlovského předzámčí, ale spíše poukázání na potřebu realizace odpovídající, byť i základní nebo „minimální“ dokumentace památek před rekonstrukcí či jejich erudované průběžné dokumentace, což bohužel v současné době doprovázené rozsáhlou stavební obnovou památkového fondu ještě zdaleka není standardem.

POZNÁMKY

¹ PLAČEK, Miroslav. Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Praha 2001, s. 489–492.

² Konstrukce byla úspěšně dendrochronologicky datována Ing. Tomášem Kynclem, viz Výzkumná zpráva č. 090–12. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků krovu severního křídla předzámčí zámku v Plumlově (nepublikovaná výzkumná zpráva), Brno 2012.

³ Zastřešení při tělesu věže má délku 4,7 m a délka zastřešeného prostoru východní partie krovu severního křídla je cca 23,4 m.

⁴ Zastřešení severního křídla dvojicí sedlových střeš je zachyceno například na grafickém listu Johanna Adama Delsenbacha, Das Fürstl: Lichtenstein: Schloß zu Blumenau in Maehren von Morgen gegen Abend anzusehen; mědiryt, 28,8×41,8 cm, Nürnberg, ½ 18. st.; Moravská zemská knihovna v Brně, Schra-

mova sbírka vedut, sign. Skf.1–0091.416.512.

⁵ BELŠÍK, Ondřej. Výšovice (okres Prostějov). Budova bývalé fary č. p. 100. Nálezová zpráva operativní průzkumové dokumentace konstrukce krovu valbové střechy budovy bývalé fary (nepublikovaná nálezová zpráva OPD), NPÚ, ú. o. p. v Olomouci, Olomouc 2011.

⁶ Vyznačení linky (přímky) na povrchu kulatiny šňůrou namočenou v hlince (kolovrátkem), podél níž se prvek otesává na požadovaný profil.

⁷ Vrubování je příčné nebo šikmé nasekávání povrchu kulatiny až téměř po úroveň líce budoucího trámu z důvodu usnadnění následného „hrubování“, tj. hrubého odsekání přebytečného dřeva z kulatiny.

⁸ Lícování je poslední fázi opracování trámu, při níž se odstraňuje tenká vrstva dřeva až po linku vyznačenou značkovací šňůrou.

STRUČNÁ ZPRÁVA O ODKRYTÍ ZDIVA BASTIONU Č. X OLOMOUCKÉ PEVNOSTI

Hana Dehnerová

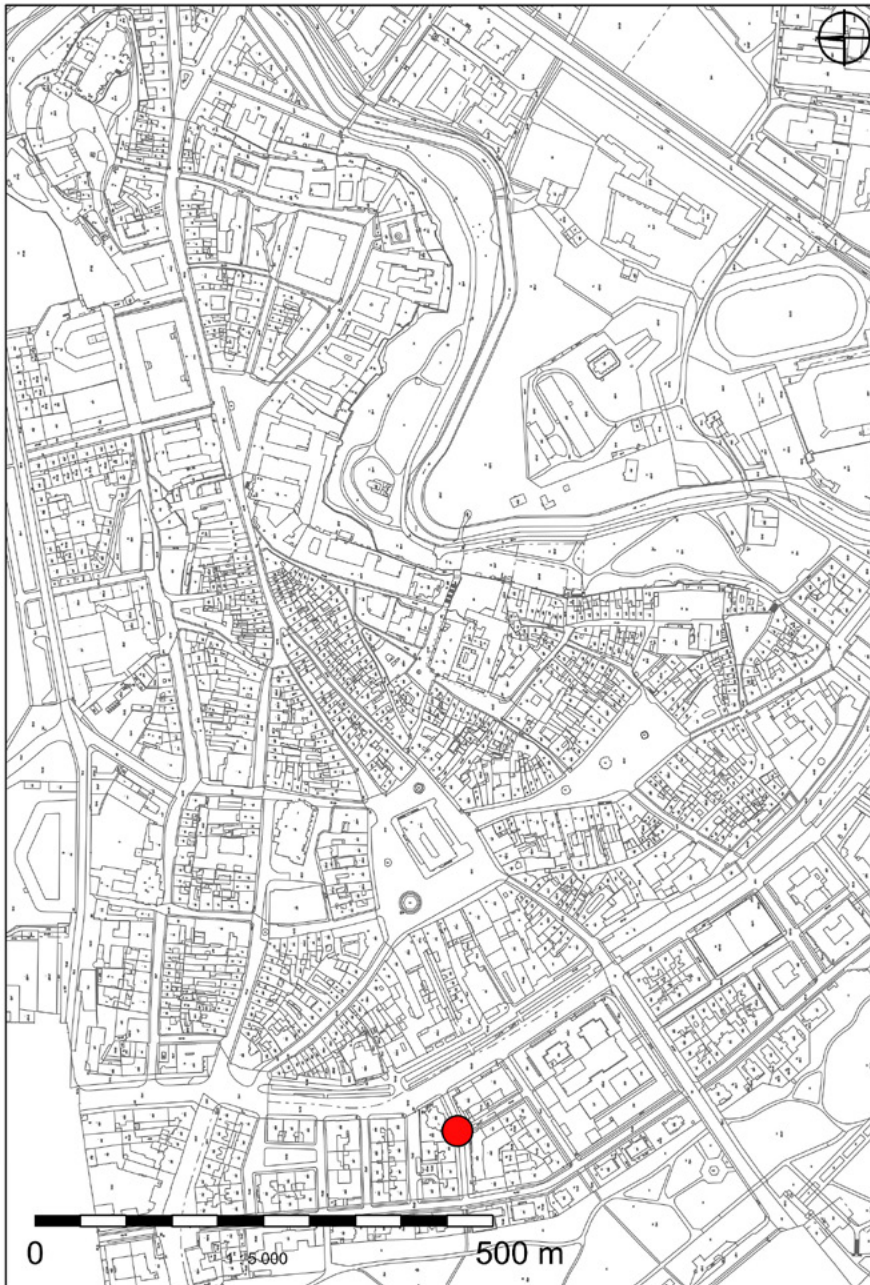
Málokoho asi při rutinní cestě do práce či do školy po ulicích západního okraje historického jádra Olomouce napadne, že zrovna prochází pásmem někdejšího bastionového opevnění. Spíš si asi hledíme toho, abychom neuklouzli na náledí, nebo aby nás nesrazilo auto. Náš snadný průchod z Čechových sadů na třídu Svobody a dále do města může zdržet snad jen červená na přechodu. Těžko si dnes přestavit, že bychom museli zdolávat náspy, překonávat příkopy a obcházet mohutné zdi bastionů. Představu o tom, jak velkolepé byly tyto pevnostní stavby, si dnes můžeme udělat, když procházíme kolem Korunní pevnůstky. Nebo při výletu do Josefova či Terezína.

Nezvyklý pohled se také nabízel kolemjdoucím na konci října 2017 v ulici Tylově. V jámě hluboké téměř tři a půl metru mohli vidět líc cihlového zdiva, a dokonce s okénkem – že by tajná chodba vedoucí až na Svatý Kopeček? Ne ne! Pravda je jiná. Než, pojďme k faktům.

Aby kontejnery na tříděný odpad nehyzdily fotografie turistů a vůbec celkový dojem z našeho krásného města, je současnou tendencí

umísťovat je pod zem. A jedno takové stanoviště mělo být zřízeno i na křižovatce ulic Tylovy a Dánské. Stavební firma začala hloubit jámu o finálních rozměrech 6,7×2,3 m, u čehož prováděli archeologický dohled pracovníci odboru archeologie NPÚ, ÚOP v Olomouci vyzbrojeni soutisky katastrální mapy s plánem bastionové pevnosti.¹ Podle soutisků se v blízkosti plánované stavby měl nacházet líc bastionu č. X. Vzhledem k tomu, že u historických plánů musíme počítat s určitou nepřesností, bylo nutno brát v úvahu možnou odchylku, tedy možnost, že líc nebude obnažen vůbec, nebo naopak zabere v projektované stavbě většinu jejího prostoru. Když tedy začal bagr odebírat zeminu, opravdu narazil na cihlové zdivo. Velmi záhy bylo jasné, že při zachování plánovaných rozměrů jámy se do ní obojí – tedy zdivo i kontejnery nevejdou. Díky operativnímu jednání dotčených orgánů i příhodným terénním podmínkám bylo možno stavební jámu rozšířit (asi o 0,30 m k jihu) a zachovat tak neporušený líc i do budoucna, aniž by došlo ke zdržení stavby. Po provedení dokumentace a usazení nádob na

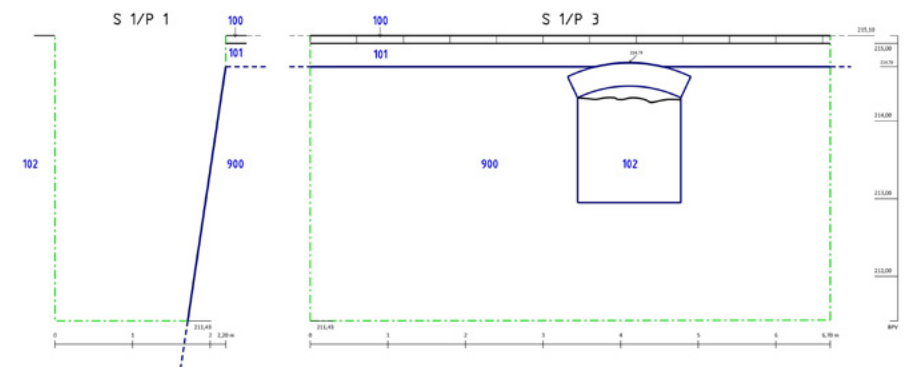
1 Olomouc, Tylova ulice, pohled na otvor střílny od jihu, říjen 2017.
Foto Hana Dehnerová.

② Olomouc, Tylova ulice, poloha lokality na výřezu z digitální katastrální mapy (dále DKM). Digitalizace Jan Grégr.

③ Olomouc, Tylova ulice, poloha sondy S1/17 – jáma pro kontejnery (červeně) a zbytku zdiva bastionu č. X na parc. č. 75/48 (fialově). Digitalizace Jan Grégr.

④ Olomouc, Tylova ulice, sonda S1/17, profily P1 a P3; 900 – zděná eskarpa bastionu č. X, 102 – zásyp střílny. Digitalizace Jan Grégr.

tříděný odpad byla jáma zasypána a pohled do minulosti opět ukryt zvidavým zrakům.

Poloha odkrytého zdiva je znázorněna na obr. ③, jeho schematizovaný řez na obr. ④. Líc zdiva vedl přibližně východozápadním směrem, odkrytý byl v délce 6,7 m. Koruna zdi začíná-

la již v úrovni 0,4 m pod povrchem chodníku, pata nebyla výkopem dosažena, nacházela se hlouběji pod úrovní dna (-3,3 m) stavební jámy. Líc zdi byl šikmý, se sklonem cca 10° ⑤. Líc byl prolomen zaklenutým otvorem – střílnou. Střílna byla široká 1,33 m, výška ot-

5 Olomouc, Tylova ulice, pohled na eskarpu bastionu č. X od západu, říjen 2017. Foto Hana Dehnerová.

6 Olomouc, Tylova ulice, eskarpa bastionu č. X s odkrytou střílnou, pohled od jihovýchodu, říjen 2017. Foto Hana Dehnerová.

7 Olomouc, Tylova ulice, celkový pohled na situaci s odkrytým zdívkem od jihozápadu. Foto Hana Dehnerová.

voru byla 1,35–1,5 m. Její klenba byla vyzděná z cihel postavených na výšku (0,3 m). Otvor střílny byl téměř zasypaný, nicméně dutý prostor pod klenbou pokračuje minimálně 1 m severním směrem. Zásypy střílny i okolí zdi byly tvořeny druhotně přemístěnou zemínou z doby rušení pevnosti s mladšími zásahy (výkop pro dnes již zrušenou kanalizaci).

Po digitálním překreslení terénní dokumentace² bylo zhotoveno několik soutisků s historickými plány a provedena schematická rekonstrukce. Zdivo zachycené v říjnu 2017 patří, jak už bylo zmíněno výše, bastionu č. X, a to zděné eskarpě jeho jižního (levého) líce se střílnou, ústící do dělové kasematy 8 9 10.

Olomoucká bastionová pevnost byla vystavěna mezi lety 1742 až 1757,³ bastion č. X se přitom rozkládal v prostoru dnešních ulic Tylovy, Bezručovy, Vančurovy a Kollárova náměstí. Po zrušení olomoucké pevnosti roku 1886 byla v závěru 19. století většina

bastionu č. X rozebrána, příkop zasypan a nad dnešním povrchem se dochoval jen fragment zdiva ve dvoře domu č. p. 1180, viditelný z Bezručovy ulice. Jak se opakovaně ukazuje, demolice byla provedena jen po úroveň blížící se plánovanému povrchu nově budovaných ulic.

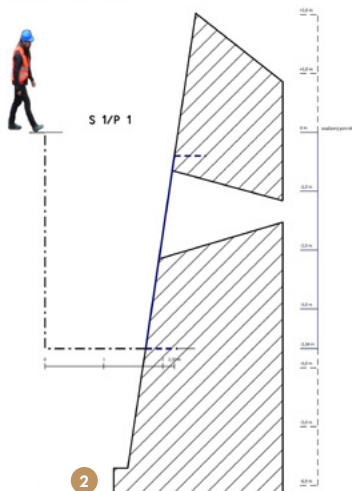
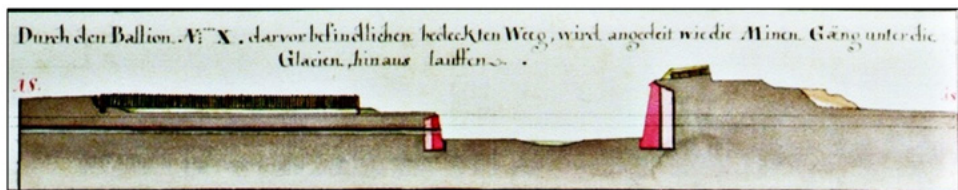
Systematické sledování výkopových prací v pásmu bastionového opevnění dokládá, že v nevelkých hloubkách (0,4–0,8 m) pod současným povrchem jsou stále dochovány zbytky stavebních konstrukcí někdejší bastionové pevnosti.⁴ Každý nový odkryv pozůstatků fortifikace pomáhá zpřesňovat polohopisné situování reliktnů pod zemí a tím i k jejich lepší ochraně. Zpřesněné soutisky se současnou katastrální mapou mohou sloužit jako podklad při projektování oprav i nových staveb v ochranném pásmu MPR Olomouc. Archeologie tak přispívá k poznání a snad i zachování tohoto dokladu specifického oboru barokního stavitelství.⁵

8 Sonda S1/17 (červeně) a nadzemní zdivo bastionu č. X (fialově) na soutisku DKM a raportního plánu z roku 1779. Digitalizace Jan Grégr.⁶

9 Poloha zdiva zachyceného v sondě S1/17 na soutisku DKM a výřezu z raportního plánu z roku 1834 s půdorysem kasemat. Digitalizace Jan Grégr.⁷

- 10 1. Řez bastionem č. X a jeho předpolím v roce 1759. Výřez z raportního plánu pevnosti Olomouc – řez 18.
 2. Schematická rekonstrukce řezu zděné eskarpy bastionu č. X odkryté v Tylově ulici.
 3. Řez bastionem č. X, výřez z plánu z roku 1804.
 Digitalizace Jan Grégr.⁸

POZNÁMKY

¹ První soutisky byly výsledkem dvou programových projektů výzkumu a vývoje ministerstva kultury z let 1997 až 2000 (hlavní řešitel PhDr. Pavel Michna), které měly za cíl získat a zpřístupnit prameny k olomoucké bastionové pevnosti (především plánovou dokumentaci) uložené v Rakouském státním archívu – Válečném archívu ve Vídni. Dalším cílem bylo následně využití znalostí o zaniklém opevnění Olomouce v památkové péči. Viz MICHNA, Pavel. Bastionová pevnost Olomouc – památková dokumentace. Závěrečná výzkumná zpráva (nepub-

likovaný strojepis, přístupný v knihovně NPÚ, ÚOP v Olomouci, ev. č. D-433), Olomouc 1997; MICHNA, Pavel. Bastionová pevnost Olomouc II – využití památkové dokumentace. Závěrečná výzkumná zpráva (nepublikovaný strojepis, přístupný v knihovně NPÚ, ÚOP v Olomouci, ev. č. D-432), Olomouc 2000; MICHNA, Pavel. Bastionová pevnost Olomouc – památková dokumentace. Výsledky Projektu výzkumu a vývoje č. 99, in: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1997*. Olomouc 1997, s. 94–95.

² Provedl Jan Grégr, dokumentátor odboru archeologie NPÚ, ÚOP v Olomouci, v programu MicroStation®V8 firmy Bentley Systems pomocí tabletu WACOM. Terénní

11 Bastion č. X (šipkou označena odkrytá střílna) na výřezu z veduty L. E. Petrovitse, 1895.⁹

zákres byl překreslen do digitální katastrální mapy k. ú. Olomouc-město (dále DKM).

³ Viz MICHNA, P. Bastionová pevnost Olomouc – památková dokumentace (pozn. 1); MICHNA, Pavel. Bastionová pevnost Olomouc. Od opevněného města k tereziánské pevnosti. Průvodce dějinami a expozicí. Olomouc 1997; KUPKA, Vladimír. Olomoucká bastionová pevnost v letech 1655–1815, in: *Olomoucká pevnost. Olomouc Fortress. Sborník příspěvků ze semináře, konaného u příležitosti Dnů evropského kulturního dědictví, Olomouc, 16.–18. 9. 2004*, Olomouc 2004, s. 27–41; VIKTOŘÍK, Michael. Táborová pevnost Olomouc. Modernizace olomoucké pevnosti v 19. století. Olomouc 2011.

⁴ ZATLOUKAL, Richard. Olomoucká pevnost ve světle archeologických nálezů, in: *Olomoucká pevnost. Olomouc Fortress. Sborník příspěvků ze semináře, konaného u příležitosti Dnů evropského kulturního dědictví, Olomouc, 16.–18. 9. 2004*. Olomouc 2004, s. 7–16; DEHNEROVÁ, Hana. Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc). Tylova, parc. č. 75/69, in: *Přehled výzkumů 59–2*, v tisku.

⁵ Závěrem děkuji PhDr. Pavlu Michnovi a Mgr. Miroslavu Papouškovi z NPÚ, ÚOP v Olomouci za cenné rady a připomínky.

⁶ Originál plánu: Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, fond: sbírka plánů, inv. č. GPA Inland C IV, Olmütz alpha-72; fotokopie NPÚ, ÚOP v Olomouci, negativ č. 72154.

⁷ Originál plánu: Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, fond: sbírka plánů, inv. č. GPA Inland C IV, Olmütz alpha-65; fotokopie NPÚ, ÚOP v Olomouci, negativ č. 72135.

⁸ Originály plánů: 1. Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, fond: sbírka plánů, inv. č. GPA Inland C IV, Olmütz alpha-31; fotokopie NPÚ, ÚOP v Olomouci, negativ č. 72095; 3. Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, fond: sbírka plánů, inv. č. GPA Inland C IV, Olmütz alpha-86; fotokopie NPÚ, ÚOP v Olomouci, negativ č. 72166.

⁹ Použito z: MICHNA, P. Bastionová pevnost Olomouc II – využití památkové dokumentace (viz pozn. 1) s laskavým svolením PhDr. Pavla Michny.

① Poutní areál na Hoře Kalvárii u Jaroměřic.
Foto Karel Faltýnek.

NOVOVĚKÉ VOJENSKÉ OPEVNĚNÍ A POUSTEVNA NA KOPCI HÁJ U JAROMĚŘIC

Karel Faltýnek
Pavel Šlězár

Výraznými dominantami severní poloviny regionu Malá Haná¹ jsou návrší Kalvárie a Háj u Jaroměřic (okr. Svitavy). Zeměpisně náležejí k severozápadnímu okraji Dražanské vrchoviny, kde tvoří jihozápadní část katastru obce Jaroměřice.² Z obou těchto vrchů je v širším povědomí známa především Kalvárie, a to jako významné moravské poutní místo při zdejším barokním kostele Povýšení sv. Kříže. ①

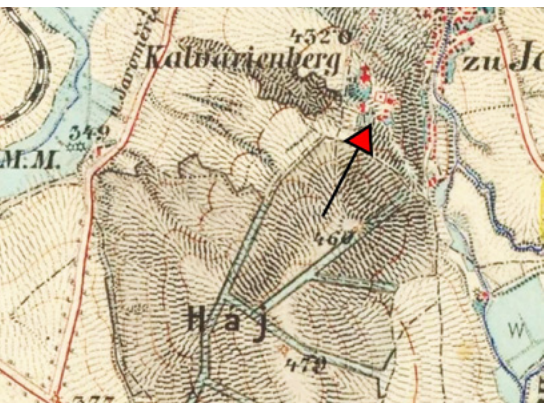
Prvotním impulzem k našemu archeologickému průzkumu v oblasti těchto dvou kopců byl náhodný nález vrcholně středověkého (13. století) tuhového keramického střepu, k němuž došlo na Kalvárii v prostoru křížové cesty v jarních měsících roku 2003.³ Jelikož dosud nebyly z této lokality známy žádné stopy tak starého osídlení, vyvstala tím celá řada naléhavých otázek a tudíž i potřeba dalších terénních prospekčních aktivit. Druhá, tentokrát již cílená rekonognoscace terénu na Kalvárii, byla pracovníky NPÚ ÚOP v Olomouci, Karlem Faltýnkem a Pavlem Šlězarem, uskutečněna až s odstupem několika roků, a to dne

10. 4. 2011.⁴ I když během této návštěvy, byla zvýšená pozornost zpočátku věnována především místu původního nálezu z roku 2003, další tuhové a ani jiné keramické zlomky zde již nalezeny nebyly. Přesto však výše uvedeného dne byla na obou návrších učiněna jiná zajímavá zjištění.

Kalvárie (436,6 m n. m., k. ú. Jaroměřice)

K velmi zajímavým nálezům došlo hned na severovýchodní hraně temene Kalvárie, kde tou dobou ležela část suťovitých výkopků. Ty s největší pravděpodobností pocházely přímo z areálu ohrazeného poutního místa s kostelem Povýšení sv. Kříže; vyvezeny sem byly během, patrně tehdy již dokončovaných, terénních úprav. Zcela rekonstruované byly již fasády kostela a ohradních zdí areálu, které získaly svoji stávající podobu. Celé vnitřní prostranství poutního místa, včetně kostela, bylo v době naší návštěvy bohužel nepřístupné a nebylo nijak možné ověřit přímý rozsah prací. Z výše popsaného výkopku bylo získáno

2 Poutní areál na kopci Kalvárii u Jaroměřice (označeno šipkou) na mapě třetího vojenského mapování. Vlevo od areálu tzv. Kadrmanova rokle. Digitalizace Jan Grégr.

celkem 23 ks keramických fragmentů. Většina z nich (zvláště glazovaných), sice náležejí rámcově do období novověku, avšak osm fragmentů rezné keramiky je zřejmě datovatelných do doby průběhu 2. poloviny 15. až 16. století. Možné, byť patrně jen krátkodobé, soudobé sídelní aktivity na temeni dnešní Kalvárie by mohly podporovat taktéž nálezy celkem 11 ks přepálené mazanice, přičemž ten největší, plochý o rozměrech 5,5×5×2,2 cm, se vyznačuje jednou rovnou zahmlenou plochou.

Vzhledem k těmto výše uvedeným pozitivním nálezům, byla následně, a to několik metrů jižně od presbytáře poutního kostela, vyhloubena přibližně 0,3 m hluboká mikrosonda. Ta však protala pouze zkulturně jílovité kamenité podloží a čtyři kusy takto získaných fragmentů glazované keramiky jsou spolehlivě datovatelné do období mladšího novověku. Jiná další keramika, a to jak v krtinách či jinak narušeném povrchovém drnu, již na temeni tohoto kopce nalezena nebyla.

Nejstarší písemně doložené lidské aktivity na hoře Kalvárii se váží až ke vzniku poutního místa a jsou pozoruhodné zejména z kulturně-historického hlediska. Zásadní podíl na nich měl původně rytířský rod Šubířů z Chobyně,⁵ jehož příslušníci tak činili hned v několika na sebe navazujících historických

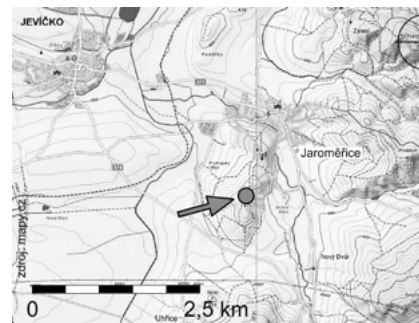
etapách. Ty jsou vymezeny průběhem 1. poloviny 16. let 17. století až počátkem 2. poloviny 30. let následujícího věku.

Když roku 1660 získal jaroměřické panství rytíř František Zdeněk Šubíř z Chobyně (žil v letech 1619–1675), panovala ve zdejších kraji pověst, že na vrchu nad vesnicí řádí zlý pohanský duch *Kadrman*. Mělo se tak dít zejména v tamější členité a hustě zarostlé rokli, nalézající se v západní části kopce pod stávající farou a loretánskou kaplí, kterou lidé nazývali *Kadrmana* či *Kadrmanka*, kdysi ale také *Čertův hrádek*.²

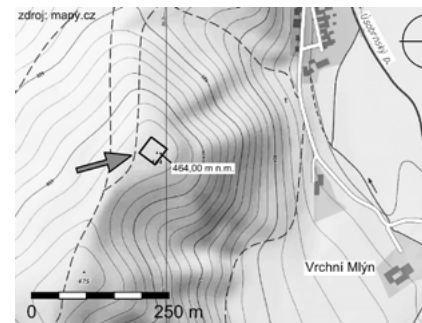
Duch prý jaroměřickým i celému širokému okolí všemožně škodil.⁶ Proto byl někdy roku 1664 Jaroměřickými na kopci (dnešní Kalvárie), za podpory Františka Zdeňka Šubíře, vztyčen dřevěný kříž s vyobrazením tváře ukřižovaného Ježíše Krista, „...což jak se rychle v skutek uvedlo... živý člověk žádného více pokušení od toho ďábla nezakusil.“⁷ Jako poděkování za Boží ochranu se lidé taktéž zavázali, že budou každoročně dvakrát, a to na svátek Nalezení a Povýšení sv. Kříže, světít dopoledne a putovat v průvodu nahoru ke kříži. Obdobné procesí se mělo odbývat i v případě velkého mokra, sucha, ale i jiných pohrom a bíd.⁸

Když na jaroměřickém panství počátkem 80. let 17. století řádl mor, pořádal baron František Julius Ferdinand Šubíř (syn předešlého, žil v letech 1649–1721) na jeho odvrácení ke kříži nad vesnicí prosebná procesí. Jelikož náhoda prý skutečně pomohla, nechal následně na temeni kopce vystavět kapli ke cti Povýšení sv. Kříže a čtyř protimorových patronů: sv. Rocha, sv. Rosalie, sv. Fabiána a sv. Šebestiána. Údajně se do ní během mší, sloužených třikrát ročně, vešlo přibližně deset lidí.⁹

Když panství od nemocného otce (patrně roku 1704) převzal baron František Michal Šubíř z Chobyně (žil v letech 1680–1738), došlo mezi léty 1712–1713 k výstavbě stávajícího kostela Povýšení sv. Kříže,¹⁰ následně pak křížové cesty a celého ohrazeného areálu kostela s přilehlými kaplemi a konečně pak v letech 1730–1736 i nynější kněžské rezidence s loretánskou kaplí.

3 Kopec Háj u Jaroměřice na výřezu na současně topografické mapě. Digitalizace Jan Grégr.

5 Novověké vojenské opevnění (reduta) na kopci Háj u Jaroměřice na výřezu na současně topografické mapě. Digitalizace Jan Grégr.

4 Novověké vojenské opevnění (reduta) na kopci Háj u Jaroměřice od severozápadu. Foto Karel Faltýnek.

6 Severovýchodní okraj reduty na kopci Háj u Jaroměřice. Foto Karel Faltýnek.

Z hlediska (krátkodobého?) staršího osídlení na Kalvárii, o němž je možno hypoteticky uvažovat na základě našich nálezů keramiky zřejmě z konce 15. až počátku 16. století, je pak zvláště důležitá otázka zdejších zdrojů pitné vody. Je prokázáno, že voda se zde, byť jen za určitých okolností, vyskytuje zejména ve studánce v podzemní části stávající kaple Narození Páně.¹¹ Možnou stopou po starším osídlení Kalvárie (fortifikace?) je také lidový název *Čertův hrádek*. Samotný kopec má pro Jaroměřice a okolí strategickou polohu např. i ve vztahu k průběhu historických komunikací.¹²

Háj (475 m n. m., k. ú. Jaroměřice)

Další naše pozornost byla dne 10. 4. 2011 vě-

nována sousednímu zalesněnému návrší Háj. Zde, v nižší severovýchodní vrcholové partii s kótou 464 m n. m., přivrácené k návrší Kalvárie, byl zjištěn nápadný terénní tvar, na první pohled zjevně antropogenního původu. Jedná se o do mírného svahu uměle upravenou plošinu přibližně kvadratického tvaru, orientovanou ve směru severovýchod-jihozápad. 3 4 5 6

Největší, a to stupňovité převýšení činící až 3 m, je patrné právě od severovýchodu. Zde má hrana útvaru celkovou délku 38 m. Při východním nároží první nižší stupeň přechází v rampu širokou až 6 m, čímž je překonáno výškové převýšení svahu a vlastní rovnou plochou. 7

Vzdálenost mezi východním a jižním nárožím je 38,5 m. Převýšení plošiny oproti okol-

7 Severní nároží s plošinou reduty na kopci Háj u Jaroměřic. Foto Karel Faltýnek.

nímu terénu v místě jižního nároží tvoří přibližně 2 m, avšak ve směru k západnímu nároží (vzdálenost 38,5 m) se dále téměř vytrácí, ale směrem k západu je zvrázněno téměř pravidelnou řadou značně vzrostlých listnatých stromů. Ty ji i dnes zcela jasně oddělují od okolního, v současnosti velmi nízkého jehličnatého lesa. Taktéž i na plošině samotné se nacházejí téměř výhradně listnaté stromy, některé i poměrně vysokého stáří. Západní nároží (převýšení oproti okolnímu terénu cca 0,6 m) se téměř dotýká lesní cesty. Severozápadní hrana plošiny (celkově 40 m) je v místě 19 m až 25,6 m směrem k severu prakticky úplně srovnána s okolním terénem, takže zde tvoří druhý možný pohodlný (avšak zřejmě sekundární) vstup do centrálního kvadratického areálu, stejně jako výše popsaná rampa při východním nároží.

Povrchovou prospekci na urovaném prostranství bylo získáno celkem 20 ks novověké, převážně glazované keramiky (včetně fragmentu komory kachle, viz seznam nálezů níže), kterou je možno datovat do průběhu 18. až počátku 19. století. Keramika se koncentrovala převážně v severozápadní části areálu v blízkosti druhotného vstupu. Dne 11. 4. 2011 byl také, pomocí detektoru kovů, nalezen i částečně deformovaný olověný, původně kulovitý projektil (14×9 mm).

Na základě těchto zjištění byl o spolupráci požádán David Vích z Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, který na lokalitě dne 8. 11. 2011 provedl další detektorový výzkum. Jeho nejdůležitějším výsledkem byl nález dvou mincí. V prvním případě se jedná o stříbrný tříkrejcar císaře Leopolda I. z roku 1704,¹³ druhá mince je měděný krejcar císaře Františka I. z roku 1812.¹⁴

Naposledy byla lokalita na návrší Háj navštívena dne 15. 10. 2016 pracovníky NPÚ ÚOP v Olomouci, Karlem Faltýnkem a Pavlem Šlézarem, a taktéž studentem Tomášem Jelínkem z Ústavu pro archeologii FF Univerzity Karlovy a studentem Jakubem Novákem z Katedry historie FF Univerzity Palackého v Olomouci. Na lokalitě bylo provedeno základní zaměření a dokumentace antropogenního útvaru. 8 9 10 11

Dalším výzkumem, tentokrát již kabinetním, bylo zjištěno, že výše popsaný útvar antropogenního původu, lze velmi dobře identifikovat na všech třech historických vojenských mapováních,¹⁵ přičemž nejdetailnější vyobrazení ze všech se nachází na tzv. císařském otisku stabilního katastru z roku 1836.¹⁶ Velmi důležitou okolností je přítomnost faktu, že na všech těchto mapách je na ploše kvadratického útvaru, a to při jeho

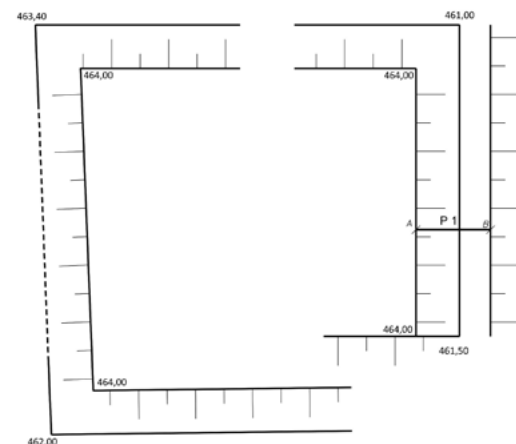
9 Reduta a poustevna na kopci Háj u Jaroměřic na výřezu mapy prvního vojenského mapování. Digitalizace Jan Grégr.

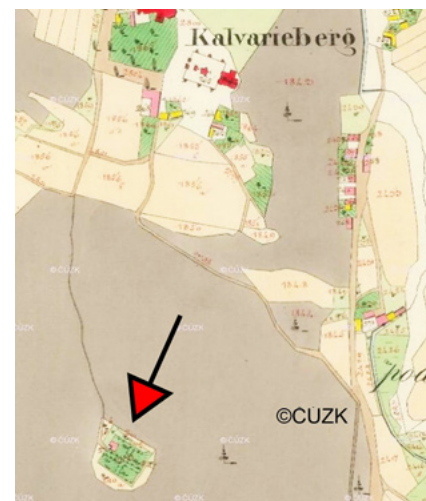
10 Reduta a poustevna na kopci Háj u Jaroměřic na výřezu mapy druhého vojenského mapování. Digitalizace Jan Grégr.

severozápadní hraně, jasně patrný menší zděný objekt.

Při našem pokusu o interpretaci tohoto terénního antropogenního objektu jsme vycházeli především z faktu, že je jednak zachycen již na prvním vojenském mapování, a že prozatím nejstarším nálezem je zde mince císaře Leopolda I. z roku 1704 (spojená však s mladším využitím objektu viz níže). Značně důležitý je také i nález deformovaného olověného projektilu. Vzhledem k formálním vlastnostem (tvar, vzhled apod.) a strategickému umístění je zřejmé, že zde máme co do činění s pozůstatky vojenského polního opevnění – reduty¹⁷ – a to nejspíše z období třicetileté války.¹⁸ Absenci

8 Plán novověkého vojenského opevnění (reduty) na kopci Háj u Jaroměřic. Kresba Karel Faltýnek, Jakub Novák, Tomáš Jelínek, Pavel Šlézar. Digitalizace Jan Grégr.

11 Reduta a poustevna na kopci Háj u Jaroměřic na výřezu císařského otisku stabilního katastru. Digitalizace Jan Grégr.

případných hlinitých valů, jež by ohrazovaly vyvýšenou část plošiny, a taktéž vnějších příkopů, lze vysvětlit možnými pozdějšími antropogenními zásahy spojenými s mladším zděným objektem. Ten zde byl postaven někdy mezi léty 1720–1730 a zcela prokazatelně sloužil jako obydlí poustevníka Ondřeje Janely.¹⁹ Tato poustevna se zděným domkem, novým severozápadním vstupem a rozčleněnou zahrádkou na ploše bývalé reduty, jak je velmi dobře patrné z tzv. císařského otisku stabilního katastru, zde fungovala až někdy do roku 1849, kdy byla vrchností vykoupena.²⁰ Místo bývalé poustevny bylo v terénu ještě dobře patrné ve 30. letech 20. století.²¹

Závěr

Náhodný nález zlomku tuhé keramiky v roce 2003 na významném barokním poutním místě Kalvárii u Jaroměřic na Malé Hané, byl jedním z impulsů pro další průzkum kopce Kalvárie a Háj u Jaroměřic v roce 2011. Ačkoliv rekognoskace terénu ze dne 11. 4. 2011 v prostoru křížové cesty na návrší Kalvárie nepřinesla pozitivní výsledek v podobě nálezů dalších zlomků vrcholně středověké keramiky, byla během tohoto dne přesto při rekognoskaci terénu učiněna závažná zjištění. Prvým z nich byly nálezy novověké a pozdně středověké až raně novověké keramiky ve výkopcích vyvezených z areálu poutního místa s kostelem Povýšení sv. Kříže. Na základě výskytu osmi keramických zlomků datovatelných do průběhu 2. poloviny 15. století až 16. století a fragmentů mazanic, zde lze s velkou pravděpodobností předpokládat antropogenní (fortifikace?) aktivity předcházející vzniku poutního areálu. Indicií by mohl být i pomístní název *Čertův hrádek*. Dalším pozitivním zjištěním, tentokrát na přilehlém návrší Háj, byl objev výrazného antropogenního terénního útvaru čtvercového půdorysu. S největší pravděpodobností se jedná o relikt novověké vojenské reduty, datovatelné do období třicetileté války. Lze předpokládat, že původně byl součástí opevnění i hlinitý val a snad i vnější příkop, přičemž je pravděpodobné, že právě tyto zna-

ky byly setřeny mladšími lidskými aktivitami, souvisejícími s výstavbou zděné poustevny ve 20. až 30. letech 18. století. Zda se kolem plošiny na kótě 464 m n. m. nacházel původně také příkop je však možné ověřit pouze geofyzikálním měřením, případně archeologickým výzkumem, i když některé příznaky v terénu tomu nasvědčují. Sama identifikace poustevny z 18. a 19. století jednoznačně související s poutním kostelem Povýšení sv. Kříže je velmi zajímavá a do budoucna by si poustevna zasloužila další podrobnější výzkum.

Příloha č. 1: seznam nálezů

Kalvárie (sběr z výkopku)

- okraj, talíř/mísa, zelená a hnědá glaz. – 1 ks novověk
- okraj, talíř/mísa, světlá hnědá glaz. – 1 ks novověk
- okraj, (trojnožka?), světlá hnědá glaz. – 1 ks novověk
- okraj, fragment 1 ks neurčeno
- výduť s plastickou lištou, hrnec, světlá hnědá glaz. – 1 ks novověk 2
- výduť, neurčeno, střední hnědá glaz. – 2 ks novověk
- výduť, neurčeno, světlá hnědá glaz. – 2 ks novověk
- výduť, neurčeno, tmavá hnědá glaz. – 1 ks novověk
- výduť, neurčeno, tmavá žlutá glaz. – 1 ks novověk
- výduť (džbáněk?), světlá glaz. – 1 ks novověk
- výduť ode dna, hrnec, prům. cca 12 cm, světlá glaz. – 1 ks novověk
- výduť ode dna, talíř/mísa, tmavá žlutá glaz. – 1 ks novověk
- výduť, neurčeno, rezná, zakuřovaná – 1 ks novověk
- okraj pokličky, rezná, prům. cca 12 cm – 1 ks 15.–16. století
- výduť pod okrajem se žlábkem (hrnec?), rezný – 1 ks průb. 2. poloviny 15. století
- výduť (hrnec?, část odlomeného ucha?), rezný – 1 ks průb. 2. poloviny 15. století
- výduť, neurčeno, rezná – 1 ks průb. 2. poloviny 15. století

- výduť, neurčeno, rezná – 2 ks 15.–16. století
- fragment dna (hrnec?), rezný (zakuřovaný?) – 1 ks poč. 16. století/novověk 1
- fragment dna (hrnec?), rezný – 1 ks 15.–16. století
- mazanice (?) – 11 ks
- fragment kosti (člověk/zvíře?) – 1 ks

Kalvárie (mikrosonda):

- výduť, neurčeno, světlá glaz. – 4 ks novověk
- fragment plíšku z bílého kovu, neurčeno – 1 ks

návrší Háj (11. 4. 2011):

- okraj, (mísa?), prům. 21 cm, světlá hnědá glaz. – 1 ks novověk 2
- okraj, (mísa?), prům. 12 cm, střední hnědá glaz. – 1 ks novověk 2
- okraj, hrnec, rezný, zakuřovaný – 1 ks novověk
- ucho, džbáněk/hrnec (?), rezný, zakuřovaný – 1 ks novověk 2
- výduť pod okrajem, neurčeno, střední a světlá hnědá glaz. – 1 ks novověk
- výduť, (džbáněk?), střední hnědá glaz. – 1 ks novověk 2
- výduť, neurčeno, střední hnědá glaz. – 2 ks novověk
- výduť, džbáněk, světlá a střední hnědá glaz. – 1 ks novověk
- výduť, (hrnec?), rezný, zakuřovaný s vleštováním – 1 ks novověk 2
- výduť, fragment, neurčeno – 1 ks nedatováno
- fragment dna, hrnec/mísa (?), střední hnědá glaz. – 1 ks novověk
- fragment dna, hrnec (?), střední hnědá glaz. – 1 ks novověk
- část komory kachle – 1 ks novověk
- fragment čírého tabulkového skla – 1 ks
- malý fragment cihly – 3 ks
- malý fragment mazanice (?) – 1 ks
- deformovaný olověný projektil, 14×9 mm – 1 ks

návrší Háj (8. 11. 2011):

- výduť, neurčeno, světlá hnědá glaz. – 2 ks novověk

- výduť, neurčeno, tmavá žlutá glaz. – 1 ks novověk
- výduť, neurčeno, střední zelená glaz. – 1 ks novověk
- výduť, neurčeno, rezná, zakuřovaná – 2 ks novověk
- malý fragment cihly – 2 ks
- stříbrný tříkřejcar císaře Leopolda I. – 1 ks 1704
- měděný křejcar císaře Františka I. – 1 ks 1812
- knoflík, bílý kov, dutý, zdobený, prům. 22,5 mm – 1 ks novověk 2
- fragment knoflíku z barev. kovu (?), prům. 22 mm – 1 ks novověk

POZNÁMKY

¹ Malá Haná je kulturní region Moravy, podoblast Horácka na přechodu směrem k Hané, v bývalých okresech moravskotřebovském a boskovském (dnes na rozhraní Pardubického, Jihomoravského a Olomouckého kraje). Jádrem je nížina Malé Hané (severní konec Boskovické brázdy), zhruba od Boskovic a Letovic až k Jevíčku a Městečku Trnavce; k nim přiléhají i vesnice na západním okraji Dražanské vrchoviny. Etnograficky výraznými obcemi jsou např. Vanovice, Horní Štěpánov, Kořenec nebo Protivanov. Srov. BROUČEK, Petr; JEŘÁBEK, Richard (red.). Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, 2. svazek. Praha 2007, s. 238–239; [www_Malá_Haná](http://www.Malá_Haná) [online]. [cit. 2018–03–05]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Mal%C3%A1_Han%C3%A1.

² Archeologické nálezy z katastru obce pocházejí již z pravěku (neolit, eneolit, doba bronzová a halštatská, latén). Srov. [www_Státní_archeologický_seznam_ČR](http://www.Státní_archeologický_seznam_ČR) [online]. [cit. 2018–03–05]. Dostupné z <http://isad.npu.cz/>. Ze středověkého období pochází z Jaroměřic nálezy z mladší doby hradištní. Srov. PROFANTOVÁ, Naďa; VÍCH, David. Raně středověké osídlení Malé Hané na pomezí Čech a Moravy, *Přehled výzkumů* 49, 2008, s.

133–164, zvl. s. 137. Tradičně jsou Jaroměřice, zejména ve vlastivědné literatuře, spojovány s osobou pražského biskupa Jaromíra (žil mezi lety 1040–1090, biskupem 1068–1089), od něhož měly být pojmenovány. První písemná zpráva je pak z roku 1223, a to v souvislosti s dalšími moravskými statky náležejícími pražskému biskupství, nicméně Jaroměřice pražské biskupství nabylo nejspíše až po roce 1221. Srov. BOLINA, Pavel; ŠLÉZAR, Pavel. K problematice falz vzniklých při majetkových sporech hradištského kláštera na severu Dražanské vrchoviny, *Časopis Matice moravské* 125, 2006, s. 307–342, zvl. s. 311. K prosperitě zdejšího osídlení nepochybně přispívala blízká existence obchodní cesty spojující Moravu s Čechami. Blíže CENDELÍN, Dušan; BOLINA, Pavel; ADAM, Dušan. Jevíčko na cestě z Prahy do Olomouce v období raného středověku. Jevíčko 2010. Někdy v období 13. až 14. století byly taktéž položeny základy zdejšího, původně gotického kostela Všech svatých. Od 15. století byla ves v zástavním držení mnoha různých majitelů, mezi nimiž je zmiňován i moravský šlechtic Ctibor Tovačovský z Cimburka. S počátky zdejší kamenné tvrze (vzniklé patrně po roce 1510) je spojováno jméno rytíře Petra Šedíka z Kunčiny. Z dalších majitelů obce lze v krátkosti jmenovat alespoň rytíře Jana z Linhartic, od roku 1564 rod Bílských z Kařišova, dále od roku 1609 Jana Bartodějského z Bartoděj později následovaného panem Zikmundem Jiřím Prackickým ze Zástřizl. Roku 1660 přechází jaroměřické panství do rukou Šubířů z Chobyně, kteří, jak bude uvedeno níže, se do dějin obce zapsali snad nejvýznamněji. K dějinám Jaroměřic blíže PINKAVA, Jaroslav. Dějiny Jaroměřic na Malé Hané. I. díl (do roku 1848). Jaroměřice 1995; POPELKA, Benjamin. Jevický okres. *Vlastivěda moravská II, Místopis*. Brno 1912, s. 130–131. SCHUSTER, Michal. 300 let Kalvárie v Jaroměřicích u Jevíčka. Jaroměřice 2013, s. 9–10.

³ Nález učinil Karel Faltýnek během soukromého rodinného výletu a předal jej PhDr. Davidu Víchovi z Regionálního muzea ve

Vysokém Mýtě. VÍCH, David. Povrchová prospekce severní části Boskovické brázdy v roce 2003, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové XXX*, 2004, s. 36.

⁴ V souvislosti se spoluprací na projektu NAKI MK ČR č. DF11P01OVV029 „Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech“ v letech 2011–2014. Nositelem projektu bylo Centrum dopravního výzkumu v. v. i., hlavním řešitelem Mgr. Jan Martínek. Cílem naší prospekce byl průzkum vybraných výšinných poloh a jejich možných vztahů ke komunikacím (např. strážní funkce). Blíže k projektu www_Martínek, J. a kol. 2011: Historické cesty [online]. [cit. 2018–03–05]. Dostupné z: <http://www.historicke-cesty.cz/>.

⁵ Počátky rodu jsou dodnes nejasné; v 15. století je jistý rytíř Matěj Šubíř z Chobinie doložen v obci Vysoká Srbská u Hronova. Na Moravu Šubířové přišli z Náchodska již v 16. století. Blíže PINKAVA, cit. v pozn. 2. s. 49–51; SCHUSTER, cit. v pozn. 2, s. 10–11.

⁶ Někdy se duch údajně zjevoval v podobě ohnivě koule valící se po zemi nebo jako velká bouře za jasného nebe. Jindy se zase z rokle ozýval nářek a bučení. Rodiče prý strašili nehodné děti: „*MLč, přijde na tebe Kadrman!*“ Jaroměřičti o tom v době vzniku Kalvárie dokonce sepsali pro olomouckou konzistore zvláštní vyjádření podepsané obecními zastupiteli, v němž se uvádělo mimo jiné toto: „*Všemu lidu vesměs jest povědomo, jak naši rodiče i jejich předkové zmínku a potvrzení toto činivali, kterak blíže nyní v nově na kopci Kalvarii vystavené kaple ležící zmola se nachází, ve které na způsob nějaké jeskyně místo zřetelně se spatřovalo a podnes „čertův hrádek“ se jmenuje a odtud původ jména toho má, že nepřítel lidského pokolení, zlostný satan, své obydlí v té jeskyni jest míval: jakož mnohdykrátě okolo ní jdoucí lidé od toho zlostníka přestrašení bývali...*“ Po vzniku poutního místa po roce 1713 bylo do rokle v duchu příběhu o ukřižování Ježíše Krista symbolicky lokalizováno oběšení Jidáše Iškariotského, který jej zradil a v Getsemanské zahradě vydal vojákům. Kopec byl nazván *horou Kalvárií*. V du-

chu novozákonního příběhu byl pak potok, protékající vesnicí, nově nazván *Cedron*, dle potoka mezi Jeruzalémem a Getsemanskou zahradou. Viz SCHUSTER, cit. v pozn. 2, s. 12, 18. Budována tak byla barokní biblická krajina. Vzhledem k této skutečnosti lze vyloučit zmínku Pavla Boliny, že by pojmenování vodoteče *Cedron Bach* mohlo pocházet ze jména Štědrone, druhého ze zakladatelů Veličiny Lhoty z roku 1250. Srov. BOLINA, Pavel. Byl hrad Svojanov u Poličky posledním centrem tzv. úsobrnské provincie? *Časopis Matice moravské* 124, 2005, s. 3–46, zvl. s. 29. Pověst o duchu Kadrmanovi se vyskytuje i v několika dalších variantách. Např.: „*Seredně se mstil (Kadrman) zvláště na těch lidech, kteří při návštěvě kopce si šli na pokraj žlebu lidsky ulevit, vykonat potřebu – když se vrátili domů, měli v domácnosti poušt: rozházené všechny věci, včetně peřin v posteli, rozbité nádoby a polité podlahy. Přiblížila-li se bouře, zjevil se jako ohnivá koule a sršel na jaroměřické chaloupky blesky, působil hřmot jakoby mnoho dobytka řvalo, spouštěl liják, takže s Kalvárie se valila voda permskou hlínou zbarvená jako krev, což působilo silným dojmem. Podobně sváděl na dědinu chladné a ničivé větry, takže ty byly od severozápadu vždy opravdu nejhorší.*“ PINKAVA, Jaroslav. Jaroměřická zastavení. Vybrané kapitoly z minulosti Jaroměřic u Jevíčka. Jaroměřice 1992, s. 9–10.

Obdobná verze se nachází též v: TOVÁREK, František. Zašlými stezkami. Pověsti a zkazky z Malé Hané. Jevíčko 1972, s. 8–9; PINKAVA, cit. v pozn. 2, s. 52.

⁷ SCHUSTER, cit. v pozn. 2, s. 12.

⁸ Ibidem, s. 12.

⁹ Ibidem, s. 12–13.

¹⁰ Přímým popudem byl těžký, tři dny trvající porod jeho manželky Johany Konstancie z rodu Saků z Bohuňovic. Té když bylo nejhůře, slíbila, že bude-li zachráněna, věnuje veškerou rodinnou hotovost ve výši 240 zl. na rozšíření kaple sv. Kříže a Spasitele. Viz SCHUSTER, cit. v pozn. 2, s. 13–14.

¹¹ „*V podzemním místě Narození Páně, čili v jeskyni Betlémské na Hoře Kalvarii nachá-*

zí se studánka, která hlavně v počasí deštivém mívá vodu. Voda ta byla pro mnohé pramenem zdraví. Všeho druhu nemoci byly jí vyléčeny, jako slabost, souchotiny, zimnice, vodnatelnost a jiné. Na příklad uvádíme pouze tyto příběhy. Žena jedna – jména neznámého – postížená nemocí, vředy své za modlitby vroucné pozbyla umytím v onom prameně. Jiná paní, Terezie Melcerová, manželka opatovického sládky, dotvrdila ústně a písemně, „kterak r. 1733 měla dvě děti tak náramně souchotinami zmožené, že byly kosti a kůže a více umřlým než živým se podobaly; a když žádný lidský prostředek jim pomoci nemohl, jí napadlo bezpochyby z Božího vnuknutí, aby je na horu Kalvarii zaslíbila a je v té vodě, jenž se v přizemí v Betlémské nachází, umývala, což i činila; z čehož od toho okamžení obě ty děti předešlému zdraví se navrátily.“ Jistý muž pokročilého stáří měl bolavou nohu (sacer ignis) a lékaři radili, aby si ji dal uříznouti, chce-li život zachrániti. On však uslyšev o zázračné studánce, putoval tam a umyl si ránu, znenáhla se pozdravil.“ Viz EICHLER, Karel. Poutní místa a milostné obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku. Brno 1887, s. 172–173.

¹² Např. BOLINA; ŠLÉZAR, cit. v pozn. 2; CENDELÍN; BOLINA; ADAM, cit. v pozn. 2; www_Historické cesty Čech, Moravy a Slezska [online]. [cit. 2018–03–05]. Dostupné z: <http://naki.vectormap.cz/>.

¹³ Leopold I., Graz, AR 3 krejcar (groš), 1704. Av.: LEOPOLDUS . D : R : I : S : A : – G : H : BO : REX ., ověněná busta panovníka. Rv.: . ARCHID : AUS : D : (IA) BURG : STYRIAE . 1704 ., tři štíty ve vnitřním kruhu. Mincmi- str: Johann Jakob Aigmann; 1,30 g; 21,4 mm; lehce otřelý; místy světle zelená patina; zprohýbaný. Za určení děkujeme Bc. Pavlu Kašparovi z Ústavu archeologie a muzeologie FF Masarykovy univerzity.

¹⁴ František I., mincovna: Smolník (Schmöllnitz, Szomolnok, dnes na Slovensku) AE – I Kreutzer, 1812. Av.: FRANZ • KAIS • V • OEST • KO • Z • HU • BO • GAL • U • LO • , busta panovníka doprava, pod ní arabeska a pod ní S. Rv.: SCHNEIDMUNZE DER

WIENER WAEHRUNG • , na 12 h ♣, v ozdobném kruhu třířádkový nápis 1 / KREUZER / 1812; 4,59 g; 24,6/24,9 mm; světle zelená patina, místy hnědá. NOVOTNÝ, Vlastislav. Mince Františka I. 1792–1835. Hodonín 2008. Za určení děkujeme Bc. Pavlu Kašparovi z Ústavu archeologie a muzeologie FF Masarykovy univerzity.

¹⁵ První (tzv. Josefské) vojenské mapování z let 1763–1787; druhé (Františkovo) vojenské mapování z let 1806–1811; třetí (františko-josefské) vojenské mapování z let 1869–1887. Dostupné online např.: www_Z19.stoleti.Mapy.cz [online]. [cit. 2018–03–05]. Dostupné z <https://mapy.cz/19stoletii?x=17.0696000&y=49.5990000&z=11>; [www_Prezentace.starých.mapových.děl.z.území.Čech.Moravy.a.Slezska](http://www.Prezentace.starých.mapových.děl.z.území.Čech.Moravy.a.Slezska) [online]. [cit. 2018–03–05]. Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/?&&lang=cs>; [www_Mapire.The.Historical.Map.Portal](http://www.Mapire.The.Historical.Map.Portal) [online]. [cit. 2018–03–05]. Dostupné z: mapire.eu/en/. Mapy z Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska byly použity jako podkladové mapy pro obrazovou přílohu: © *1st (2nd) Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna*, © *Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně* – <http://www.geolab.cz>, © *Ministerstvo životního prostředí ČR* – <http://www.env.cz>.

¹⁶ Dostupné online např.: [www_Stabilní.katastr.spojený](http://www.Stabilní.katastr.spojený) [online]. [cit. 2018–03–05]. Dostupné z <http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>.

¹⁷ Srov. např. KŮL, Martin. Stav výzkumu novověkých opevnění slezsko-uhersko-polské hranice. In MACKOVÁ, Eva (ed.). *Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945, Sborník Národního památkového ústavu, ÚOP v Josefově*, ediční řada *Monumentae vivent*, Jaroměř – Josefov 2010, s. 6–18; MEDUNA, Petr. Morphology of field fortifications of the 17th–19th centuries. A contribution to surface research. In SMETÁNKÁ, Zdeněk; ŽEGKLITZ, Jaromír (eds.). *Studies in Postmedieval Archaeology* 1, Prague 1990, s. 75–86. K tématu též KONRÁDOVÁ, Monika; VON-

DROVSKÝ, Václav; PTÁK, Martin; JOHN, Jan; KOCINA, Jan. Nově identifikovaná novověká polní opevnění na Lhenicku (okres Prachatice), *Archaeologia historica* 42, 2017, s. 261–277; MATOUŠEK, Václav. Archeologický výzkum bojiště a vojenství raného novověku v českých zemích. Historie, stav poznání, diskuse, *Archaeologia historica* 42, 2017, s. 233–243.

¹⁸ Různá tažení vojsk krajem Malé Hané, zejména pak z období švédských vpádů, popisuje například Jaroslav Mackerle. Viz MACKERLE, Jaroslav. *Letopis města Jevíčka. Jevíčko 2008*, druhé vydání, s. 112–138.

¹⁹ „U kostela na Hoře Kalvarii bydlel po dvacet let muž pro velkou zbožnost všeobecně vážený, jménem Ondřej Janele, rodák z Lanškrouna a člen třetího řádu sv. Františka Serafinského. Střežil svatyni, udržoval ji v čistotě a přisluhoval při službách Božích. Jsa velkým milovníkem samoty, přál si, aby nebyl návštěvami lidí, kteří obzvlášť za chladných nocí se chodili k němu ohřívati, ze zbožného rozjímání vyrušován, a prosil snažně tak dlouho, až mu zakladatel Hory Kalvarie vystavěl v nedalekém lese „Háj“ zvaném, chaloupku. Tam bydlel v zátíší.“ Viz EICHLER, cit. v pozn. 11, s. 169–170. „Na nádvoří (kostela Povýšení svatého Kříže) jsou pohřbeni i někteří z kalvarských poustevníků. K poutnímu místu totiž patřila odnepaměti i **poustevna** zvaná **poustka**, která stávala téměř na temeni nedalekého lesa Háj. Když byly poustevny císařem Josefem II. zrušeny, zdržovali se poustevníci na Kalvarii i nadále, ale oficiálně byli uváděni jako obyvatelé fary.“ Viz SCHUSTER, cit. v pozn. 2, s. 32.

²⁰ „V lese Háj stávala odedávna tzv. poustka – byl to pouze domek. Bydleli v něm Kalvářští poustevníci, svého času byl jeho majitelem také jistý poustevník Josef Körner. Ve výkaze duší je roku 1830 uváděn při faře č. 111, ve věku 37 let stejně jako druhý poustevník Jan Karafiát, 27 letý. Na základě vrchnostenského rozhodnutí z 29. března 1849 č. 85 byl proveden výkup se vším co na něm a v něm bylo pevného (nagelfest) za cenu 194 zl. W. W.

(194 Gulden Wiener W.) hospodářskému úřadu opatovického panství a to hotově vyplaceno. Protokol podepsali: vrchní Willisich, důchodní Laab, purkrabí Kuncce, nadlesní Titz, aktuár Hofman, Josef Körner (neuměl psát, podepsal se za něho Augustin Sicha) a jako svědek Johan Karafiát, uměl psát česky, ale špatně.“ Viz PINKAVA, cit. v pozn. 2, s. 147. Z novější literatury k problematice poustevnictví např. ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji. Domažlice 2014.*

²¹ „V blízkém lese „Háji“ lze shlédnout místo, kde stávala chyška poustevníků, strážců Hory Kalvarie.“ Viz ANONYMUS. Jaroměřice u Jevíčka a hora Kalvarie. Jaroměřice nedatováno, s. 11.

AKTUALITA K ŘÍZENÍ PÉČE O ČESTNÝ SLOUP NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE V OLOMOUCI

František Chupík

Již 17 let uplynulo od zápisu Sloupu Nejsvětější Trojice v Olomouci (dále jen Sloup) na Seznam přírodního a světového dědictví UNESCO (dále jen Seznam).¹ Stalo se tak na 24. zasedání Výboru světového dědictví UNESCO v australském Cairnsu, jež se konalo 27. 11.–2. 12. 2000. Šlo přitom o desátou úspěšnou nominaci České republiky, přičemž na současných 12 statků přibýly do dnešních dnů ještě Vila Tugendhat v Brně (2001) a Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči (2003). Od té doby žádnou nominaci v oblasti hmotného kulturního dědictví Česká republika neprosadila.²

Peripetie první deseti let péče o Sloup se autor příspěvku zabýval na stránkách časopisu Zprávy památkové péče v roce 2010.³ Závěrem zhodnocení období 2000–2010 bylo konstatováno, že zápis na Seznam nezbavuje statek národní úrovně památkové ochrany, nýbrž že se stává dědictvím celého lidstva. Z toho pak vyplývají nikoliv bezvýznamné benefity v oblasti turistického ruchu, ale zejména odpovědnost za uchování a řádnou správu takto světově významného statku, vč. odpovídajícího řízení péče pro-

střednictvím tzv. Management planu (dále jen MP). Výsledky SWOT analýzy i jednotlivých ročních monitorovacích zpráv prováděných Národním památkovým ústavem (NPÚ) k olomouckému Sloupu vedly k jednoznačné potřebě zpracování MP. Nutnost dostát nárokům mezinárodních standardů v oblasti péče o lokality světového dědictví UNESCO a opakované výzvy monitorovacích zpráv vedly Statutární město Olomouc k zadání a následnému zpracování MP pro Sloup⁴ v roce 2010 za celkový náklad 150 tis. Kč při účasti finanční podpory (105 tis. Kč) specializovaného dotačního programu MK ČR Podpora pro památky UNESCO. Od tohoto materiálu se očekával výrazný posun v monitoringu i kvalitě řízení lokality mimo jiné i směrem k ustanovení dosud absentující řídicí skupiny (*steering group*), která měla dohlížet na naplňování MP. Dlužno podotknout, že i bez řídicí skupiny vlastník památky (Statutární město Olomouc) po celých deset let konstruktivně a věcně připomínkoval (Rada města) každou průběžnou roční zprávu a spolupráce s monitorujícím subjektem byla prosta, i přes

¹ Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, celkový pohled, 2015. Foto František Chupík.

2) Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, horní část s vrcholovým sousoším, 2015. Foto František Chupík.

3) Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, přizemí se vstupem do kaple, 2015. Foto František Chupík.

4) Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, kovová skupina Nanebevzetí P. Marie, 2015. Foto František Chupík.

5) Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, kovová skupina vrcholového sousoší, 2015. Foto František Chupík.

některé názorové neshody, vážnějšího napětí. MP byl skutečně zpracován v roce 2010,⁵ avšak autor příspěvku jej shledával opakovaně v monitorovacích zprávách jako poněkud formální, tj. bez konkrétních organizačních či finančních rámců, tudíž v praxi problematicky využitelný. Proto průběžně v rámci ročních monitorovacích zpráv upozorňoval mj. na nutnost aktualizace MP, cit: 1. Zajištění finančních prostředků a zahájení sledování klíčového ukazatele, tj. sledovat změny kamene empirickými metodami, 2. Aktualizovat MP, 3. Věnovat zvýšenou pozornost komerčnímu rozvoji s dopadem do ná-

razníkové zóny (buffer zone) statku.⁶ Od června 2012 byla zřízena řídicí skupina, ve které je přítomen zástupce vlastníka (RNDr. Ladislav Šnevajs, náměstek primátora města Olomouce), site manager statku (od 06/2016 Ing. arch. Petra Růžičková, odbor koncepce a rozvoje Magistrát města Olomouce), zástupce NPÚ (Mgr. František Chupík, Ph. D.) a zástupce výkonného orgánu památkové péče (JUDr. Miluše Sedláčková, KÚ Olomouckého kraje).⁷ S ohledem na fakt, že MP z roku 2010 je zpracován bez časových a finančních rámců, nemá prakticky řídicí skupina jak řídit péči o Sloup. I proto jsou její zasedání sporadická a nevyužívána.

V letošním roce, snad i pod vlivem doporučení průběžných ročních monitorovacích zpráv NPÚ, přistoupil vlastník Sloupu k aktualizaci jeho MP. Statutární město Olomouc požádalo úspěšně o dotaci z Programu podpory pro památky UNESCO v roce 2017, přičemž výše příspěvku činila 131 tis. Kč.⁸ Pro technologickou část zpracování metodiky monitoringu stavu a současně pro popis a posouzení stavu bylo vybráno generální ředitelství NPÚ disponující technologickou laboratoří. Hlavní zpracovatel Ing. Petr Kuneš, Ph. D. ve spolupráci s kolegou Mgr. Petrem Skalickým a po odborných konzultacích s restaurátory Mgr. Petrem Gláserem, Mgr. Ladislavem Werkmannem a Ivanem Houskou vytvořili dva materiály. První,⁹ obsažnější, se věnuje aktuálnímu stavu Sloupu s aplikací výsledků vizuálního průzkumu z plošiny, laboratorních měření (nasákavost, zasození, rozbor krusty), druhá¹⁰ obecně stanovení metodického doporučení jak přistupovat dlouhodobě k údržbě památky vč. časového rámce.

Přestože nejde o metodiku péče o exteriérová kamenná díla všeobecně aplikovatelnou ani jedinou,¹¹ naplnila očekávání nadmíru kvalitním a srozumitelným výstupem. Osvědčenými metodami nabídla vlastníkově i orgánu památkové péče pochopitelný nástroj pro plánovité sledování stavu Sloupu vč. vyhodnocení aktuálního stavu, které bylo provedeno pro aktuální technické situace památky. První zjišťovací vyhodnocení s aplikací obecných doporučení vzniklé metodiky monitoringu přinesl tato

fakta, s členěním charakteru (neperiodické/periodické) a časové naléhavosti, cit:

Neperiodické zásahy

1) poruchy vyžadující bezprostřední zajištění

- nejištěny

2) poruchy vyžadující opatření v nejbližším možném termínu

- plintus sochy sv. Anny
- plintus sochy sv. Jáchyma
- levá paže sv. Metoděje
- levá ruky sv. Jeronýma včetně ukotvení atributu

doporučený postup: provést podrobnou revizi poškození restaurátorem z lokálního lešení či plošiny, na základě restaurátorského průzkumu určit přiměřený postup opravy (zejména v případě soch sv. Anny a sv. Jáchyma ověřit nutnost sochy demontovat), provést restaurátorskou opravu
doporučený termín zásahu: 2018

Periodické zásahy

1) základní údržba

- odstranění ptačích exkrementů a dalších úsad suchou cestou z vysokozdvížeň plošiny
- revize a oprava dostupných částí spárování architektury s důrazem na spáry, které představují zvláště vysoké riziko zatékání (tj. zejména spáry pod a vedle skloněných částí architektury, vertikální a horizontální spáry ve spodní části architektury, spáry stupňů)
- rekonzervace povrchu zlacených kovových plastik (tj. především odstranění nežádoucích korozních produktů mědi, konzervace zlacení)

doporučený postup: zadat zpracování restaurátorských záměrů, které upřesní postupy, technologie a materiály základní údržby, komisionálně záměry projednat a na základě záměrů zajistit závazné stanovisko pro periodickou základní údržbu ČSNT, které bude mít nepřetržitou platnost, vybrat dodavatele a provést údržbu
doporučený termín zásahu: 2018

7 Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, plintus sochy sv. Anny z nadhledu, 2017. Foto archiv NPÚ GnŘ.

6 Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, noha sochy sv. Jáchyma, 2017. Foto archiv NPÚ GnŘ.

2) komplexní restaurátorský zásah

- přístavení kompletního lešení po vrcholové sousoší
- celkové suché a mokré očištění povrchu kamene
- redukce krust (v případě potřeby)
- lokální odsolení povrchu kamene (v případě potřeby)
- lokální konsolidace kamene (v případě potřeby)
- celková oprava spárování
- revize a případná oprava osazení prvků
- revize a případná korekce doplňků
- plastická a barevná retuš kamene
- vyčištění nitra měděných soch
- revize konstrukčních a kotevnických prvků měděných soch a jejich antikorozní úpravy
- revize zajištění praskliny hlavice pylonu
- revize a případná oprava měděného pláště soch
- očištění, retuš, rekonzervace zlacení měděných soch
- revize a případná oprava atributů a jejich zlacení
- oprava stupňů a balustrády s železným řetězem
- obnova hydrofobizace, preventivní biocidní ošetření kamene (ke zvážení)

doporučený postup: zahájit jednání o způsobu provedení opravy (tj. upřesnit cíle zásahu, jeho časovou, logistickou a finanční proveditelnost, způsob výběru dodavatelů, připravit časový harmonogram akce)

doporučený termín zásahu: 2025–30.¹²

Mohlo by se zdát, že aktuální stav Sloupu se jeví jako poměrně stabilizovaný, s běžnými obtížemi exteriérových kamenných děl (bez závažných poruch) jak vyplývá z průběžně prováděné fotodokumentace ze země (viz 1 2 3 4 5). Aktuálně provedená a velmi cenná fotodokumentace z plošiny však odhalila poruchy ve spodních částech soch sv. Anny a sv. Jáchyma 6 7, která mohou znamenat při neadekvátně pasivní reakci ohrožení stability těchto soch. Dobře viditelná jsou

8 Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, hlavičky andělů nad reliéfem apoštola Filipa, 2017. Foto archiv NPÚ GnŘ.

také poškození povrchu kamene vyvolaná nánosy holubího guána 8. Na druhou stranu je nanejvýš důležité zjištění, že zpevnění horní plochy hlavice sloupu pod vrcholovým sousoším (realizováno při posledním komplexním restaurování v letech 2000–2001), je ve stabilizovaném stavu a nevykazuje známky jakéhokoli poškození 9. Rovněž stav povrchu zlacených měděných částí Sloupu je přijatelný a přiměřený exponovanému umístění. Kromě redukce korozních produktů mědi a rekonzervace povrchu nevyžaduje zásadní opatření.

Lze tedy doufat, že vlastník Sloupu ukotví mechanismy monitoringu technického stavu do připravované aktualizace MP a zároveň vyhradí finanční prostředky pro zásah, který se jeví jako potřebný již v roce 2018. A to v souladu s navrženým harmonogramem pro základní údržbu a lokální zásahy na sochách sv. Jáchyma, Anny, Metoděje a Jeronýma. Krom odstranění nebezpečí z prodlení tak bude zjištěna systematická a odpovědná péče o olomouckou památku světového dědictví.

POZNÁMKY

¹ K legislativnímu postavení památek světového dědictví více zde: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pravni-predpisy-a-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty>. Vyhledáno dne 23. 10. 2017.

² Soupis 18 lokalit na tzv. indikativním seznamu (*Tentative list*), které ČR připravuje pro nominaci, je publikován zde: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pamatkovy-fond/pamatky-s-mezinarodnim-statusem/indikativni-seznam>. Vyhledáno dne 23. 10. 2017.

³ CHUPÍK, František. Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, *Zprávy památkové péče* LXX, 2010, s. 406–410.

⁴ Podle zdroje: http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/dotacni-programy/Projekty-podporene-v-roce-2010_1.xls. Vyhledáno dne 31. 8. 2010.

9 Olomouc, Sloup Nejsvětější Trojice, hlavice sloupu pod vrcholovým sousoším, 2017.
Foto archiv NPÚ GnŘ.

⁵ Olomouc Čestný Sloup Nejsvětější Trojice 2010 Management plán památky UNESCO. Magistrát Města Olomouce (ing. Radek Dosoudil, ing. arch. Jaromil Přidal) ve spolupráci s ing. arch. Tadeášem Matouškem. Rkp. Olomouc 2010.

⁶ CHUPÍK, František. Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci. Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO za rok 2016. Olomouc 2017. Uloženo spisový archiv NPU ÚOP v Olomouci.

⁷ Řídící skupina se sešla např. 25. 11. 2013 nad problémem vzniku výškové budovy Šantovka Tower v ochranném pásmu MPR Olomouc. Na základě diskuze však bylo většinou členů rozhodnuto, že nebude přijato konstatování o tom, že návrh Šantovka Tower narušuje účinnost *buffer zone* statku a je v rozporu s Management plánem památky UNESCO. Ke kauze podrobněji např. občanská iniciativa na webu: <http://www.zachrantepanorama-olomouce.cz/>. Vyhledáno dne 23. 10. 2017.

⁸ Podle zdroje: <https://www.mkcr.cz/doc/>

[dokumenty_file/prehled-projektu-podporenych-v-roce-2017-545.xlsx](#). Vyhledáno dne 23. 10. 2017.

⁹ KUNEŠ, Petr et al. Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci. Popis a posouzení stavu Doporučení opravných a údržbových opatření. Rkp., Praha 2017. Uloženo spisový archiv NPÚ GnŘ, č. j. NPÚ/310/56505/2017.

¹⁰ KUNEŠ, Petr et al. Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci. Metodika monitoringu stavu a následné péče a údržby, rkp., Praha 2017. Uloženo spisový archiv NPÚ GnŘ, č. j. NPÚ/310/56505/2017.

¹¹ Např. NOVOTNÝ, Jiří et al. Dlouhodobá péče o sochařská díla a díla uměleckých řemesel z kamene v krajině. Certifikovaná metodika Ministerstva kultury ČR/NAKI/DF11P01OVV027/Vybrané památkové postupy pro zkvalitnění péče o sochařské a stavební památky. Pardubice 2015. Dostupné zde: <http://dspace.upce.cz/handle/10195/61971>. Vyhledáno dne 23. 10. 2017.

¹² Podle KUNEŠ, Petr et al. (Pozn. 9), s. 17–19.

ZORA POŘICKÁ- CHADRABOVÁ (1921–2015) A NENÁVRATNÝ ZÁNİK UMĚLECKÝCH PAMÁTEK VE VEŘEJNÉM PROSTORU

David Mikša

Fenomén nenávratného zániku uměleckých památek ve veřejném prostoru výstižně dokládají osudy realizací uměleckoprůmyslové výtvarnice Zory Pořícké-Chadrabové. ①

Narodila se 27. prosince 1921 v Plzni, zesnula 29. července 2015 v Tepličkách v Čechách. Především městu Olomouc, kde prožila více než šest desítek let života, zanechala pamětihodný výtvarný odkaz. Náleží k představitelům poválečné geometrické abstrakce, kterou rozvíjela již na Masarykově reálném gymnáziu v Plzni (1933–1941), „kde se věnovala nejrůznějším druhům geometrických návrhů i kubistickému zpracování zátiší“. Zájem o stylizované kompozice získávala prostřednictvím svého otce Františka Poříckého, pedagoga a ředitele gymnázia, kde studovala, posléze na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze (1942–1948) v ateliérech Josefa Nováka a Františka Muziky.² Praktické výtvarné vzdělání si doplnila studiem estetiky a dějin umění na filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1946–1948), které dokončila na Univerzitě Palackého v Olomouci (1949–1952) u Bohumila Markalouse a Vác-

lava Richtera. Vypracovala dizertační práci „Tyršova estetika výtvarného umění“ a získala doktorát filozofie.³ Posléze na Ústavu výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UP v Olomouci působila Pořícká jako odborný asistent, vyučovala grafiku, malbu, dekorativní kompozici a dějiny umění, také vedla knihovnu a vykonávala funkci tajemnice ústavu.⁴

Na olomoucké univerzitě se seznámila se svým budoucím manželem historikem umění Rudolfem Chadrabou, pozdějším českým doyenem ikonologické interpretace uměleckých děl. Přestože výtvarná činnost olomoucké umělkyně je přitažlivá a nenechává na sobě příliš znát východisko v geometrické abstrakci 1. poloviny 20. století, zůstává ve srovnání s tvorbou ponejvíce pražských reprezentantů geometrické tvorby Zdeňka Sýkory, Vladislava Mirvalda nebo olomouckého Zdeňka Kučery poněkud upozaděna. Kromě pravidelné prezentace na společných výstavách Svazu českých výtvarných umělců v Olomouci a Ostravě se Zora Pořícká samostatně nepředstavila. „Plány na samostatnou

① Zora Pořícká-Chadrabová v ateliéru, 80. léta. Foto Jiří Frait.

② Zora Pořícká, reliéfní stěna „Peněžnictví“, 1981–1983, sádra, 300×530 cm, Olomouc, směnárna SBČS, realizace Vladimír Koutný a Viktor Kumor. Foto Jiří Frait.

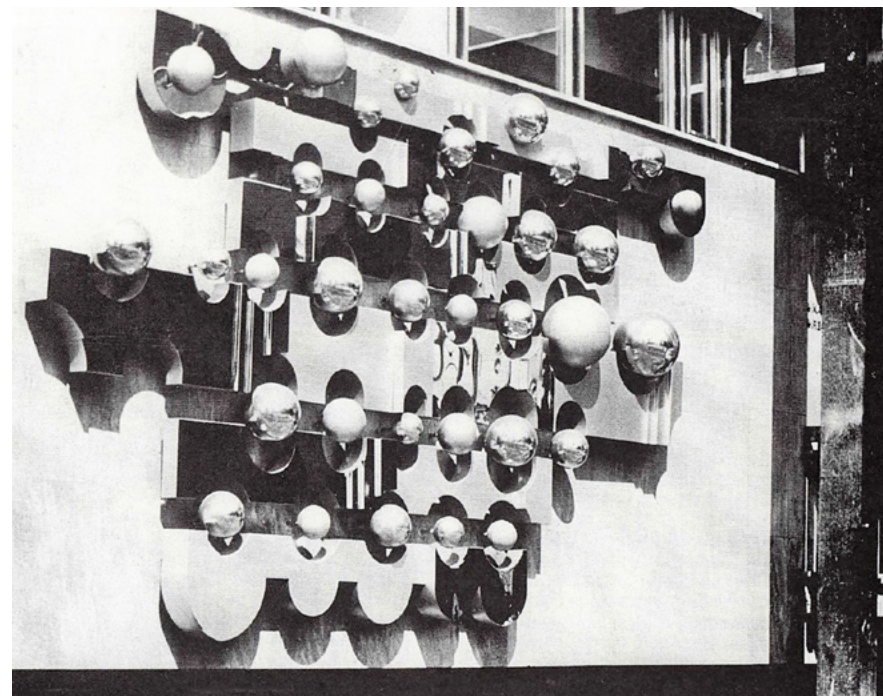
výstavu převyšovaly finanční možnosti, bydlelo se dlouho v podnájmu, vařilo se na tuhý líc, topilo se uhlím...“⁵

Výtvarná činnost Zory Pořícké překvapuje šíří výtvarných technik, kterým se věnovala. Navrhovala obálky, vazby, grafické úpravy knih, ilustrace, vědecké kresby, např. pro knihu svého manžela o Staroměstské mostecké věži. Dále se věnovala tvorbě plakátů, pozvánek, novoročenek, obalů gramofonových LP desek, řešila označení firem, reliéfní úpravu zvonů odlitých v brodecké dílně rodiny Dytrchovy pro desítky kostelů v tehdejší Československu, např. zvony pro zvonkohru katedrály sv. Václava v Olomouci.

„Pro většinu realizací olomoucké autorky je příznačné užití elementárních, tvarově jasných a jednotně utvářených forem, ..., podřízených zpravidla zákonům symetrie, kontrastu a rytmu.“⁶ Umělkyně též řešila interiéry smutečních síní v Jeseníku a Kojetíně a řadu monumentálních realizací v architektuře i drobnější práce v kovu, dřevě nebo kameni.

Osudy monumentálních realizací Zory Pořícké, jimiž se dostáváme k fenoménu zániku uměleckých památek ve veřejném prostoru, nejsou šťastné. Například reliéfní sádrová stěna „Peněžnictví“ ve směnárně přístavby SBČS (tř. Svobody 14) s plasticky vyvedenými kruhy symbolizující pohyb platidel⁷ začala brzy opadávat, a tak byla zrušena. Výtvarné utváření ② stěny nám může připomenout počítačem konstruované kompozice Zdeňka Sýkory. Zachoval se dřevěný model oné sádrové stěny, neboť jej prodal profesor Chadraba jednomu olomouckému malíři. Nyní se zamýšlíme nad jeho dalším osudem. Také psychologicky účinné respirium dětské kliniky Fakultní nemocnice Olomouc zaniklo zřejmě „v rámci mnohých rekonstrukcí“, podobně jako dřevěná reliéfní výzdoba mateřské školky v Olomouci, Mozartově ul.⁸

Že zánik uměleckých památek ve veřejném prostoru způsobují kromě vandalů, přírodních úkazů, materiálového vyčerpání i jiní činitelé, dokumentuje průlomová realizace Zory Poří-

③ Zora Pořícká, reliéf „Vříření“, 1981–1983, nerezavějící ocel, ca. 200×300 cm, Olomouc, hotel Sigma, realizace Viktor Kumor. Foto Jiří Frait.

cké, plastický reliéf „Vříření“ z let 1981 až 1983,⁹ který byl umístěn na průčelí hotelu Sigma (dnes Clarion Congress Hotel Olomouc) v přednádražním prostoru v Olomouci.

Reliéf symbolizující víření vody souhrou zvlněných pásů a různě velikých koulí v matném a leštěném kovu vyvolává optickou iluzi pohybu, jakou známe například z kompozic čelného představitele op-artu Victora Vasarelyho. Abstraktně-geometrické pojetí reliéfu vzdálené dobovým projevům realistico-sociální plastiky „neměla autorka jednoduché prosadit“, jak vzpomněl architekt Jan Kapitán, podílejší se na projektech interiéru hotelu.¹⁰ Kromě toho, že reliéf musel projít „třemi uměleckými komisemi“ střediska Díla, podniku ČFVU,¹¹ vložila Zora Pořícká pro práci na reliéfu „mnoho vlastních finančních prostředků, především na materiál, aby reliéf mohl být realizovaný řemeslníkem Viktorem Kumorem.“¹²

Když v roce 2003 uplynulo dvacet let od vzniku reliéfu, informovala studentka dějin umění Eva Žáčková, nyní Erbanová, že „reliéfu chybí tři koule, povrch je zašlý a neudržovaný“.¹³ Úbytek koulí pokračoval, a tak byl reliéf z fasády hotelu před jeho rekonstrukcí v roce 2011 odstraněn. Rekonstrukce hotelu byla dokončena v srpnu 2013, reliéf opětovně instalován nebyl. Ředitelství hotelu vůbec netuší, „co se s reliéfem stalo“.¹⁴ Odkázalo mě na projektového manažera, který byl pověřen rekonstrukcí hotelu. Osud uměleckého díla neznal, poskytl však fotografie pořízené před demolicí hotelu a doporučil se obrátit na stavbyvedoucího nového hotelu.¹⁵ Ten sdělil, že „dotčený reliéf musel být sejmutý ještě před předáním stavby k demoličním pracím“ a doporučil se obrátit se na původního vlastníka stavby nebo magistrát. Na Magistrátě města Olomouce, odboru památkové péče sdělili, že

zájem o reliéf nespadá do jejich kompetence. Čistou náhodou JUDr. Václav Kupka poukázal na schůzi Unie výtvarných umělců Olomoucka na nešvary, ke kterým dochází v Olomouci ve vztahu k uměleckým památkám. Připomněl právě znehodnocení díla Zory Pořické a též se zajímal „o osud onoho symbolického moderního vyjádření víření vody od autorky“, které považuje za určité vyvrcholení její tvorby v tomto oboru. Osudy reliéfu na zmíněné schůzi nebyl nikdo s to vysvětlit.¹⁶ Další cesta směřovala na Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, kde sdělili, že deinstalace reliéfu NPÚ zcela minula.

Lze vůbec chránit památky nemající statut kulturní památky?

Mgr. Michaela Čadilová, památkářka z NPÚ, ÚOP v Olomouci, konstatovala, že je problém, „kam vůbec tento dotaz směřovat, když se nejedná o kulturní památku. Ochranu památek nemající statut kulturní památky, měl zajistit nový památkový zákon“, nicméně se tak nestalo. Mgr. Čadilová dodala, že „od roku 2008 si od NPÚ obce žádají územně analytické podklady, ve kterých je sledováno několik jevů od kulturních památek až po památkové zajímavé objekty. Těmito ÚAP může tedy NPÚ podchytit ochranu památek tzv. místního významu“. Pozornost je však věnována vesměs památkám vzniklým do roku 1950.¹⁷ NPÚ nově nahlíží do databáze uměleckých děl ve veřejném prostoru, která je zajištěna projektem „*Vetřelci a Volavky*“ Pavla Karouse, jenž dokumentuje, popularizuje a chrání výtvarné umění ve veřejném prostoru z období normalizace a projektem dokumentujícím existující i zaniklé výtvarné prvky v Olomouci. Jejich autory jsou dr. Jan Jeništa a Mgr. Václav Dvořák, kterým se už podařilo zachránit některé památky před jejich zánikem a prezentují je na výstavách, např. neonový nápis obchodního domu Prior. Díky jejich aktivitě se obracejí někteří vlastníci památek na NPÚ. Právě tato dvojice upozornila, že reliéf „*Víření*“ byl roku 2011 odstraněn z fasády hotelu.¹⁸

Zaštítí ochranu památek paragrafy příslušných zákonů?

Konzultací s Mgr. Michalem Novotným, právníkem a pedagogem památkové péče, vyplynulo, že památky mohou být chráněny autorským zákonem, jenž upravuje práva autora k jeho autorskému dílu.¹⁹

Zákon č. 121/2000 Sb, o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (tzv. autorský zákon), zahrnuje mezi autorské dílo též dílo výtvarné, jako je dílo malířské, grafické a sochařské, ... (podle § 1 odst. 2).

Zničením věci (reliéfu), jejímž prostřednictvím je dílo vyjádřeno, nezaniká právo autorské k dílu (podle § 9 odst. 2). Vlastník či jiný uživatel (hotel Sigma) věci, jejímž prostřednictvím je dílo vyjádřeno, (bohužel) není povinen tuto věc udržovat a chránit před zničením, není-li dohodnuto či nevyplývá-li ze zákona jinak (podle § 9 odst. 4). Zákon si odporuje zněním podle § 11 odst. 3: Je-li dílo užíváno jinou osobou (hotel Sigma), nesmí se tak dít způsobem snižujícím hodnotu díla (tím, že dílo-reliéf není udržován a posléze je odstraněn, hodnota díla rozhodně nevrůstá). Po smrti autora († 2015) si nikdo nesmí osobovat jeho autorství k dílu, dílo smí být užito jen způsobem snižujícím jeho hodnotu... (podle § 11 odst. 5). Bohužel v praxi zákon nefunguje.

Tímto příspěvkem jsem ilustroval na příkladu reliéfu „*Víření*“ aktuální stav ochrany památek ve veřejném prostoru v Olomouci a zřejmě nejinak je s památkami nakládáno i v jiných městech republiky. Tento stav nevidím do budoucna beznadějně, pokud se ochrana památek stane morální povinností každého z nás a zajistí se příležitější spolupráce mezi památkovými institucemi a vlastníky památek. Příspěvek je též výstrahou do budoucna, aby se předešlo nenávratným ztrátám dalších památek i jiných umělců, např. hliníkového monumentu „*Zdraví*“ situovaném podobně jako reliéf „*Víření*“ v přednádražním prostoru od Jana Kratochvíla (1941–1997), předčasně zesnulé legendy olomouckého monumentálního sochařství a světelných objektů.²⁰ ④

④ Jan Kratochvíl, „*Zdraví*“, 1979, hliník, v. 650 cm, Olomouc, přednádražní prostor. Foto archiv autora.

Pro ochranu památek veřejného prostoru mohou být přínosem též studenti uměnovědných nebo jiných oborů, kteří by v rámci svých seminárních prací podávali vedle ikonografického a formálně-stylistického rozboru též zprávy o stavu dochování památek, například jim blízkých regionů.

Dostáváme se k otázce, proč máme uchovávat umělecké památky před zkázou? Odpověď nám dává do jisté míry otázka, proč je ničit? Pro potřeby historiků umění mnohdy postačuje fotografie objektu, postačovat by však měla jen tehdy, není-li objekt dochován. Je-li zachován, je autopsie s uměleckým dílem nepostradatelná, jak pro potřeby formálně-stylistické nebo ikonografické analýzy. Uměleckých abstraktních děl ve veřejném prostoru vzniklých za minulého režimu si veřejnost až na několik nadšenců nevnímá, spojují si je s érou socialismu, i když s ním tematicky nesouvisí. Není-li přítomen srp či kladivo, sou-

visí jen časově. Tímto způsobem se vyhraňuje především starší generace – viz osobní monitoring. Mladší, narozená přibližně v 80. letech, projevuje poslední dobou zájem o umělecká díla především let normalizačních, jak dosvědčuje Facebook portál zmíněného projektu „*Volavky a Vetřelci*“, kam adepti vkládají fotografie výtvarných objektů z celé ČR a diskutují nad nimi.

POZNÁMKY

¹ Elektronická korespondence s Ing. arch. Pavlem Chadrabou z 29. 7. 2015.

² MARYNIOKOVÁ, Renáta. Monografie Zory Pořické-Chadrabové (*diplomová práce*), PdF UP, Olomouc 1991, s. 2.

³ Archiv UP, Zora Pořická-Chadrabová, Karta vyučujícího, Dotazník (nestránkováno).

- ⁴ KOBZA, František. Návštěva v ateliéru Zory Pořícké-Chadřabové, *Kulturní měsíčník* IV, č. 12, 1986, s. 11–13, zvl. s. 12.
- ⁵ Viz Chadřaba (pozn. 1).
- ⁶ MALIVA, Josef. Tvorba Zory Chadřabové-Pořícké, *Kdy-kde-co*, únor 1991, s. 8–9, zvl. s. 8.
- ⁷ KUPKA, Václav. Umění pro určité místo, in: Václav Kupka (red.), *Olomoucká zastavení 2*, Olomouc, s. 17–19, zvl. s. 18. – Reliéfni stěna „Peněžnictví“, 1981–1983, sádra, 300×530 cm, Olomouc, směnárna SBČS, realizace Vladimír Koutný – Viktor Kumor.
- ⁸ „Respirium“, 1975–1976, lakované dřevo a umělá hmota, Olomouc, Dětská klinika FN – Elektronická korespondence s přednostou DK FN z 31. 12. 2015. – Reliéfni stěna, 1975–1976, dřevo, Olomouc, MŠ Mozartova ul.
- ⁹ „Vítězí“, 1981–1983, nerezavějící ocel, cca 200×300 cm, Olomouc, Hotel Sigma, průčelí. Realizace Viktor Kumor.
- ¹⁰ Rozhovor s Ing. arch. Janem Kapitánem z 31. 3. 2016.
- ¹¹ Elektronická korespondence s Janou Fraitovou z 28. 3. 2016. Pracovala v Dílo – podnik ČFVU, pobočka Olomouc.
- ¹² Rozhovor s Mgr. A. Alicí Chadřabovou z 11. 4. 2016.
- ¹³ ŽÁČKOVÁ, Eva. Olomoucké sochařství (*seminární práce*), *Katedra dějin umění FF UP*, Olomouc 2003.
- ¹⁴ Elektronická korespondence s ředitelstvím hotelu Sigma/Congres Clarion Hotel Olomouc z 14. 3. 2016.
- ¹⁵ Elektronická korespondence s bývalým projektovým manažerem hotelu z 15. 3. 2016.
- ¹⁶ Elektronická korespondence s JUDr. Václavem Kupkou z 22. 3. 2016.
- ¹⁷ Rozhovor s Mgr. Michaelou Čadilovou z 31. 3. 2016.
- ¹⁸ Umění ve veřejném prostoru Olomouce 1945–1989, https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1SS0xka0har_OyUJePty-SvPVQ1Q, vyhledáno 22. 2. 2016.
- ¹⁹ Rozhovor s Mgr. et Mgr. Michalem Novotným z 21. 3. 2016.
- ²⁰ Jan Kratochvíl (1941–1997), „Zdraví“, 1979, hliník, v. 650 cm, Olomouc, přednádražní prostor.

PAMÁTNÍK JEDNOTY BRATRSKÉ V PŘEROVĚ NA MARKU. PREZENTACE MIMOŘÁDNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ

Hana Myslivečková

Památník jednoty bratrské zamýšlený jako prezentace významného archeologického naleziště základů bratrské školy a modlitebny v Přerově Na Marku vznikl od jarních měsíců roku 2016. Stavební práce byly dokončeny v červenci téhož roku a slavnostní otevření pro veřejnost proběhlo již 11. září. V době vzniku tohoto textu na počátku roku 2018 skončila první sezóna provozu památníku, jehož součástí je mimo jiné prezentace originálu dlážděné štetové cesty podléhající speciálnímu režimu. Proto je vhodná příležitost se krátce ohlédnout za okolnostmi vzniku, ale i provozu této „mladé“ nemovité kulturní památky.

Na prvním místě je potřeba vyzdvihnout rozhodnutí zástupců statutárního města Přerova obohatit veřejný prostor o zcela nový památník věnovaný zdejšímu působení jednoty bratrské,¹ doplněný parkovou úpravou v ploše původní modlitebny a posezením v půdoryse bratrské školy. Velmi pozitivní je také skutečnost, že dílo je provedeno v soudobém architektonickém jazyce. Realizovaný návrh vzešel jako vítěz z veřejné urbanisticko-architekto-

nické soutěže. Nutno dodat, že prvotní záměr města, jak s velmi atraktivně položeným prostranstvím naložit, byl zcela odlišný.

Myšlenka využití volného zatravněného prostoru na náměstí Na Marku v Přerově blízko vjezdu do pivovarských sklepů se objevila poté, když v roce 1988 došlo ke zboření historizující budovy sokolovny, která stála na místě původní svatyně od roku 1897.² V polovině 30. let 20. století byla totiž na protějším břehu řeky Bečvy postavena nová sokolovna podle vítězného návrhu pražského architekta Karla Caivase z roku 1927. Stará tak pozbyla svou původní funkci a byla přebudována na bio Sokol – Alfa, později kino JAS, v němž se promítalo až do roku 1975.³ Předzvěstí jejího konce byla v 80. letech přeměna na prodejnu obuvi.⁴

Atraktivní a zároveň strategicky situované, bezmála třicet let téměř nevyužívané, prostranství nedaleko Tyršova mostu plánovali přerovští zastupitelé přeměnit na veřejné parkoviště, jež mělo ulevit palčivým problémům s nedostatkem parkovacích míst ve městě. Během následného záchranného archeologic-

1 Přerov, náměstí Na Marku. Komorový reliéfně zdobený kachel, nalezeno v destrukci hrnčířské pece. Přelom 15. a 16. století, 2012. Foto Josef Březina.

② Přerov, náměstí Na Marku. Pohled od severozápadu na odkrytý průběh dlážděné renesanční cesty probíhající za východním závěrem kostela sv. Marka, 2012. Foto Zdeněk Schenk.

kého průzkumu, prováděného v letech 2012–2013,⁵ narazili badatelé na dlouho očekávaný nález základů modlitebny a školy jednoty bratrské, velmi cenných pozůstatků duchovního centra, kde působili osobnosti, jako přerovský rodák, teolog a historik Jan Blahoslav nebo učenec a myslitel evropského významu Jan Amos Komenský, který v Přerově mimo jiné v roce 1618 uzavřel sňatek s Mandalenou Vizovskou.⁶ Mimořádný význam nálezu nejen pro město Přerov, ale i v českém a středoevropském kontextu, a rovněž četné hlasité přímlyvy veřejnosti postupně zastupitele města Přerova přesvědčily, aby svůj původní záměr na využití plochy přehodnotili.

Význam naleziště byl také v poslední době podtržen nominací do celostátního kola Ceny Národního památkového ústavu *Patrimonium pro futuro* s podtitulem *Společenské ocenění příkladů dobré praxe*,⁷ kdy byl objev v Olomouckém kraji vybrán jako nejlepší příklad

③ Přerov, náměstí Na Marku. Kolmý letecký snímek dokumentující plochu záchraného archeologického výzkumu v lokalitě Na Marku s odkrytými základy bratrského sboru a domu se školou, částečně porušené základy mladší zástavby z 19. a 20. století, 2012. Foto František Pospíšil.

④ Přerov, náměstí Na Marku. Pohled na náměstí s tělocvičnou Sokola, po roce 1945, Soka Přerov. Jiří Lapáček, O bratrském sboru a domu aneb jednotu bratrská v Přerově, in: *Sborník Státního okresního archivu, Přerov 2013, s. 98.*

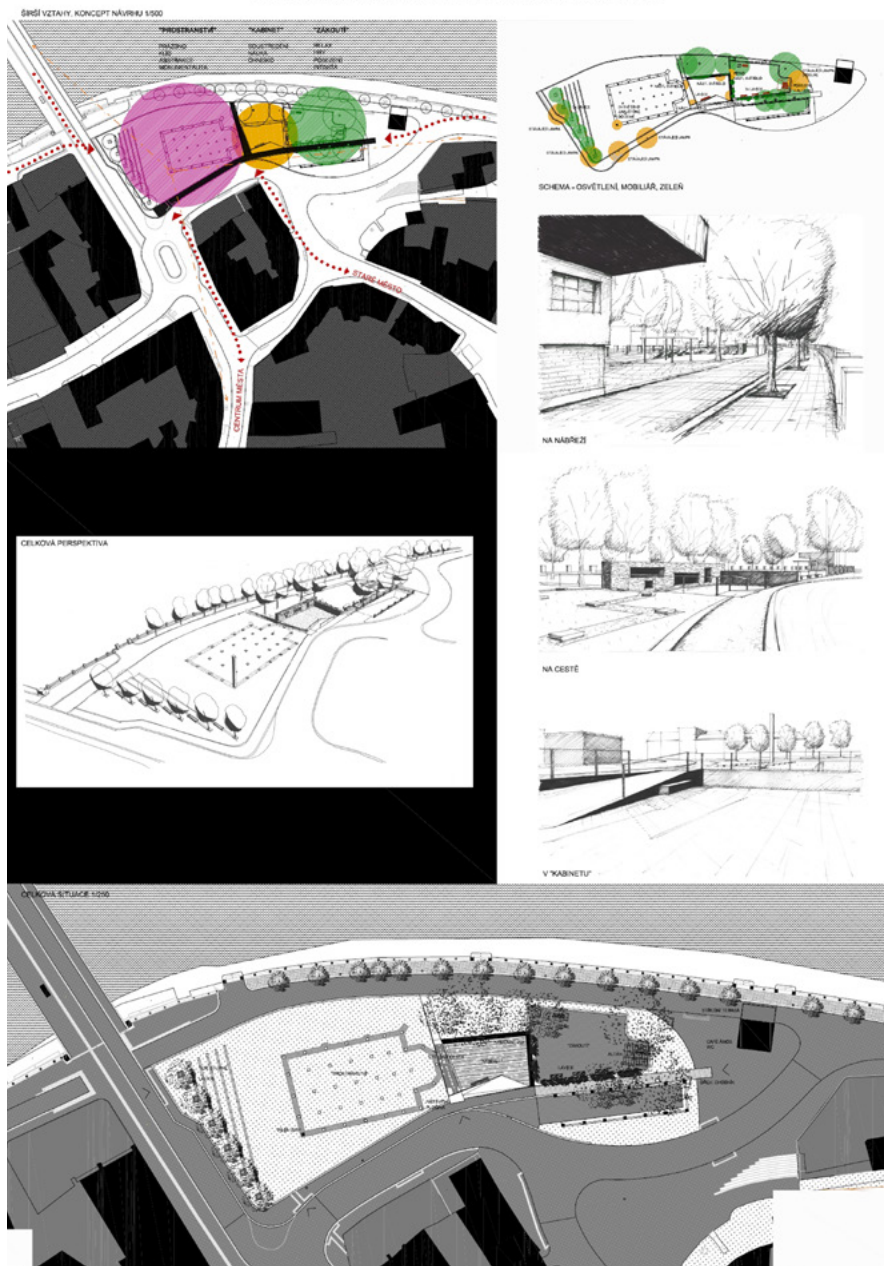
⑤ Přerov, náměstí Na Marku. Celkový pohled od severovýchodu na odkryté základy bratrského domu se školou oddělený od východního závěru sboru dlážděnou cestu, 2012. Foto Zdeněk Schenk.

záchraného archeologického výzkumu za rok 2013.⁸ Na aktuální výsledky průzkumu reagovali ve svých magisterských pracích se zcela originálními myšlenkami také někteří studenti Fakulty architektury Vysokého učení technického v Brně, kteří si pro umístění architektonického návrhu nové přerovské Městské knihovny vybrali právě archeologické naleziště a prostranství Na Marku.⁹ Zajímavou informací o přístupu našich předků ke vzácnému nalezišti bylo zjištění archeologů, že stavitelé sokolovny o základech bratrského komplexu věděli. Bližší průzkum sice neprovedli, ale v návrhu stavby sokolovny se snažili cenným nálezům vyhýbat.¹⁰

V polovině února 2014 vyhlásilo město veřejnou soutěž „Prezentace archeologických nálezů v Přerově“, jejímž cílem bylo zpracování architektonicko-urbanistického návrhu veřejného prostranství v Přerově Na Marku s archeologickými nálezy základů kostela sv. Marka a školy jednoty bratrské.¹¹ V době zadání soutěže mělo místo z hlediska památkové ochrany status parcely rozkládající se na území městské památkové zóny.¹² Teprve na jaře roku 2015 bylo archeologické naleziště základů bratrského sboru a domu se školou prohlášeno nemovitou kulturní památkou.¹³ Už samotný fakt, že došlo v souvislosti s hledáním kvalitního návrhu veřejného prostranství a nového památníku k vyhlášení veřejné architektonic-

ké soutěže, je třeba hodnotit pozitivně, neboť tento v zahraničí zcela běžný postup je v našem prostředí stále poměrně výjimečný. V samotném Přerově vzešla v poslední době z architektonické soutěže také velmi oceňovaná realizace nového Tyršova mostu od architektky Aleny Šrámkové se sochami její snachy sochařky Ivany Šrámkové.¹⁴ Vyhodnocení soutěže proběhlo 24. dubna 2014 a následně bylo možné si všech třináct návrhů na výstavě nazvané *Vize architektů: Jak by mohlo vypadat prostranství Na Marku?*, uspořádané v Galerii města Přerova ve dnech 19. 6. – 3. 8. 2014, prohlédnout.¹⁵ Podmínky soutěže stanovené odbornou komisí zahrnovaly některá pro projekt zásadní omezení, jako například nemožnosti prezentace nálezů v celém půdoryse. Požadavkem totiž bylo zachování již hotových zpevněných ploch náměstí, a tak část bratrské školy musela zůstat pod přílehlou vozovkou. První místo obsadili se svým návrhem brněňští architekti Zbyněk Musil a David Zajíček,¹⁶ jako druhý skončil návrh Ing. arch. Daniela Kříže z Prahy a na třetí pozici se umístili Ing. Markéta Veličková a Ing. Petr Velička z Velkého Meziříčí. Namísto původně zamýšlené funkce dopravní a obslužné, zvolilo město Přerov cestu odlišnou, podpořilo projekt, který v malebném prostředí nábřeží řeky Bečvy blízko historického jádra vytvořil místo odpočinku a poznání vzácné avšak silně přítomné historie tohoto místa.

PREZENTACE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ V PŘEROVĚ

6 Vítězný návrh veřejné architektonické soutěže „Prezentace archeologických nálezů v Přerově“, převzato ze stránek České Komory Architektů: <https://www.cka.cz/cs/souteze/vysledky/prezentace-arheologickych-nalezu-v-prerove>, vyhledáno 12. 11. 2017.

7 Pířerov, náměstí Na Marku. Celkový pohled na památník od jihozápadu těsně před jeho dokončením, 2016. Foto Hana Myslivečková.

8 Pířerov, náměstí Na Marku. Pohled na památník od jihovýchodu, 2016. Foto Hana Myslivečková.

Jednota bratrská v Přerově působila od konce 15. století.¹⁷ V polovině 16. století zde měli čeští bratři svůj dům, poblíž si pak vystavěli nový sbor.¹⁸ Po odchodu bratrských kněží v roce 1622 byl sbor přeměněn na katolický kostel, který sloužil svému účelu až do tragického po-

žáru v roce 1749, kdy zůstal v ruinách a přišel o veškeré vybavení.¹⁹ Představu o podobě přerovského bratrského sboru a přilehlého domu se školou, si můžeme udělat z dochovaného ikonografického materiálu.²⁰ Areál sestával z jednolodní stavby sboru s navazujícím užším

9 Jan Willenberg, Veduta města Píseka publikovaná v knize: Bartholoměj Paprocký z Glohol a Paprocké Woly, *Zrcadlo Slavného Margkrabství Moravského*, Olomouc 1593 (reprint Ostrava 1993), list CCCLXXV.

10 Písek, náměstí Na Marku. Celkový pohled od západu na souvrství terénních vyrovnávek novověkého stáří, pod kterými se nacházela dlážděná cesta probíhající za východním závěrem kostela sv. Marka, 2012. Foto Zdeněk Schenk.

polygonálně ukončeným presbytářem a přiléhající stavbou bratrského domu se školou. Zvonice zakončená atikou, patrná na dobových zobrazeních Píseka a působící jako integrální součást stavby, byla dle výsledků archeologického průzkumu samostatně stojící. Tomuto historickému rozdělení plochy odpovídá koncept realizovaného návrhu památníku.

První část památníku nazvanou „prostranstvím“ tvoří v zelené zatravněné ploše čtver-

covými betonovými dlaždicemi symbolicky vyznačený půdorys původního sboru. Je však škoda, že rytmus a umístění dlaždic v místech základů presbytáře sboru zkrsluje jeho originální půdorys. Na první pohled totiž není jasné, jestli byl originální závěr presbytáře trojboký nebo půlkruhový.²¹ Zajímavým motivem, situovaným na jihozápadním nároží půdorysu sboru a připomínající zvonici, je do výšky šesti metrů se tyčící pilíř z pohledového betonu, na němž je umístěn perforovaný latinský nápis, bratrské heslo: VICIT AGNUS NOSTER EUM SEQUAMUR, což v překladu znamená: Zvítězil Beránek náš, následujme jej.²²

Samotný památník, tzv. „kabinet“, který návštěvníka vítá perforovaným nápisem OMNES OMNIA OMNINO,²³ také vychází ze základů bývalé školy. Její původní půdorys je vymezen různě vysokými zdmi z pohledového betonu. Nižší hmoty jsou pokryté stejně jako podlaha dřevěnými lamelami, umožní posezení i větší skupině návštěvníků. Vyšší zídky vytvářející intimnější zátíši v sobě naopak ukrývají expozici zahrnující nejen černé panely s texty a nákrety, nechýbí také repliky nejzajímavějších nálezů, jako například kachle z kamen, jimiž se vytápěla jedna z místností bratrského domu se školou, dlaždice a cihla s otisky zvířecích tlapek, rohová knižní kování nebo zlatá osmanská mince. Na samostatném podstavci je pak osazen model původní podoby místa od sochařky Petry Vlachynské. Okolní zpevněná plocha se zelení nazvaná „zákoutím“ je pak určena k relaxaci, posezení či hře pod korunami stromů.

Hlavním motivem archeologické prezentace je do památníku zabudovaný odhalený originál štetové uličky, k níž návštěvník sestoupí po schodech a může se po ní mezi presbytářem sboru a bývalou bratrskou školou volně projít.²⁴ Z nabízejících se způsobů byla zvolena prezentace originálu dlážděné cesty, a to i za cenu vyššího rizika jejího poškození.²⁵ Výhodou zvoleného způsobu je umožnění jedinečného prožitku nepřenositelné atmosféry originálu a uvědomění si jeho výjimečnosti a hodnoty stáří.

11 Písek, náměstí Na Marku. Pohled na památník od západu, 2016. Foto Hana Myslivečková.

Pro získání jistoty, že je materiál dlažby cesty schopen odhalení a opětovného zatěžování povětrnostními podmínkami,²⁶ bylo ze strany zástupců památkové péče požadováno provedení geologického posouzení možnosti prezentace všech složek cesty včetně laboratorního otestování specifických vlastností vzorků jednotlivých druhů hornin.²⁷ Obavy, že po dlouhém uložení v zemi nemusí být materiál schopen obnažení a běžného zatížení, byly částečně rozptýleny závěry odborného posudku zkušební laboratoře výzkumného centra hornin Hornicko-geologické fakulty, Vysoké školy báňské, Technické univerzity Ostrava.²⁸ Na základě laboratorních testů bylo konstatováno, že zkoumané horniny cit: „vykazují poměrně vysokou pevnost v prostém tlaku i mrazuvzdornost, a že lze předpokládat, že horniny tvořící štetovou cestu budou stabilní a budou odolávat vlivům povětrnosti. Výjimkou mohou tvořit kusy kamene obsahující znatelné plochy nespojitosti, podle nichž se mohou kameny vlivem mrazu rozpadat na menší kusy.“²⁹ Z důvodu zajištění co největší ochrany a na základě požadavku odborné or-

ganizace památkové péče byl ustanoven *provozní řád prezentace historické štetové cesty*.³⁰ Současný řád, který bude případně potřeba po vyhodnocení zkušeností z prvního roku provozu aktualizovat, stanovuje následující: cesta je přístupná pro veřejnost od dubna do října, od listopadu do března je nepřístupná. V zimním období, když hrozí mrazy (listopad – březen), pracovníci technických služeb překryjí originál cesty pomocí dřevěných panelů s natavenou PVC folií uložených na ocelových kolejničkách upevněných na bočních opěrných zdech vedoucích po obou stranách cesty. Správce cesty má rovněž vykonávat pravidelnou kontrolu stavu cesty v předem stanovených intervalech, za účelem zjištění podrobného technického a estetického stavu cesty i celého areálu. Součástí kontroly je i posouzení známek degradace jednotlivých dlažebních kamenů, stability zasazení v terénu, funkčnosti odvodnění cesty a dalších podstatu památky zajišťujících procesech. Areál památníku spravují Kulturní a informační služby města Píseka, p. o. (KIS Písek). Technické služby města Píseka zajišťují pravidelnou

12 Přerov, náměstí Na Marku. Detail dlážděné cesty zakomponované do památníku, 2017. Foto Hana Myslivečková.

údržbu zelených ploch a úklid předmětného prostoru. Povrch prezentované dlážděné cesty je pravidelně udržován, přičemž je průběžně dokumentován stav její konstrukce. Přesto se na povrchu dlažby objevují drobné kamínky svědčící o degradaci některých z druhů hornin štetové cesty. Podle vyjádření archeologa Zdeňka Schenka v místech, kde bylo ve skladbě dlažby patrné porušení již v době vlastního odkryvu, bylo přistoupeno k odbornému ošetření tak, aby nedocházelo k výraznější degradaci. Také geologický posudek výjimečné narušení kamenů se znatelnými plochami nespojitosti připouštěl a předpokládal. V následujících měsících bude důležité pravidelně velmi pečlivě analyzovat technický stav jednotlivých prvků cesty. V případě přetrvávající rychlé degradace dlažebního materiálu bude nutné přehodnotit stávající postoj k památce,

včetně technologických přístupů k opravám a konzervaci. V návaznosti na tyto kroky je potřeba zodpovědně vyhodnotit, jestli je v provozním řádu nastavený režim funkční a pro zajištění ochrany originálního exponátu dostatečný.

Závěrem lze konstatovat, že přes určité komplikace, které přináší prezentace originální substance archeologického nálezu, byl prostor nábřeží řeky Bečvy poblíž Tyršova mostu obohacen o novou kvalitu. Vznikl zde architektonicky ztvárněný areál archeologické prezentace, který kromě své primární funkce veřejného připomenutí činnosti jednoty bratrské v Přerově obnovuje, propojuje, nenásilně dotváří a zároveň kultivuje vazbu historického opevněného jádra s organismem současného města. Pro kvalitu architektonického zpracování a citlivý přístup k prezentaci historického odkazu místa byl návrh na podzim roku 2017 oceněn nominací mezi finalisty V. ročníku Ceny Rudolfa Eitelbergera 2017, kterou pořádá spolek Za krásnou Olomouc.³¹

POZNÁMKY

¹ Na místě při vstupu na Horní náměstí v Přerově je na městské hradební zdi umístěna bronzová deska *Starý Přerov* od Josefa Bajáka (osazena byla v roce 1960). Předlohou reliéfu byla veduta města od Jana Willenberga. Nápis připomíná na tomto místě existenci školy jednoty bratrské, kde působili Jan Blahoslav a Jan Amos Komenský.

² LAPÁČEK, Jiří; SCHENK, Zdeněk; MIKULÍK, Jan. Přerov – Na Marku, příběh jednoho místa. Svědectví archeologických pramenů aneb Kudy kráčel Komenský, Přerov 2016, s. 49.

³ Jiří Rosmus, Přerovská kina, Soukromý archiv Jiřího Rosmuse, http://www.rosmus.cz/dokumenty/knihy/Prerovska_kina.pdf, vyhledáno 14. 10. 2017.

⁴ Původní svatyně sv. Marka byla stržena v 2. polovině 18. století, 1788 bylo draženo místo, kde ještě stál z části stržený kostel.

Uvažovalo se rovněž o výstavbě gymnázia na náměstí Na Marku (projekt z 80. let 19. století). LAPÁČEK; SCHENK; MIKULÍK. Přerov – Na Marku (pozn. 2), s. 39–41.

⁵ Archeologický průzkum prováděla organizace Archaia Olomouc o.p.s., práce vedl Mgr. Zdeněk Schenk, Bc. Jan Mikulík († 2017), oba z Muzea Komenského v Přerově. Více: SCHENK; MIKULÍK. Přerov Na Marku. Archeologický odkryv sboru a domu se školou jednoty bratrské, in: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, Přerov 2013, s. 5–24. Nejnověji: LAPÁČEK; SCHENK; MIKULÍK. Přerov – Na Marku (pozn. 2), s. 46–102.

⁶ LAPÁČEK, Jiří. Komenský a Přerov. 1608–1618: *Jan Amos Komenský o svém pobytu v Přerově*, Přerov 1994, s. 36.

⁷ V českém překladu: *Dědictví pro budoucnost*. Cena se uděluje od roku 2013.

⁸ Srv. *Objev uličky, po níž kráčel Komenský, a bratrského sboru v Přerově je za Olomoucký kraj nominován na cenu Patrimonium pro futuro*, tisková zpráva NPÚ, 24. 7. 2014, <http://ftp.npu.cz/wiki/archeologie/aktuality-akce/news/14924-objev-ulicky-po-niz-kracel-komensky-a-bratrského-sboru-v-prerove-je-za-olomoucký-kraj-nominován-na-cenu-patrimonium-pro-futuro>, vyhledáno 29. 10. 2017.

⁹ LAPÁČEK; SCHENK; MIKULÍK. Přerov – Na Marku (pozn. 2), s. 89. Projekty vznikly v rámci zadání diplomových prací na téma: „Městská knihovna v Přerově“.

¹⁰ Vypovídá o tom také plán z roku 1880 (SOka Přerov), kde je zakreslena linie zdiva s označením: *Alte Kirchenmauer*, více: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, Přerov 2013, s. 13 nebo také v knize: LAPÁČEK; SCHENK; MIKULÍK. Přerov – Na Marku, (pozn. 2), s. 68.

¹¹ Výsledky soutěže jsou dostupné na stránkách České Komory Architektů: <https://www.cka.cz/cs/souteze/vysledky/prezentace-archeologických-nalezu-v-prerove>, vyhledáno 12. 11. 2017.

¹² Městská památková zóna byla prohlášena vyhláškou MK ČR č. 476 dne 10. 9. 1992, o prohlášení území historických jader vybraných měst za památkové zóny.

¹³ Základy sboru a domu se školou jednoty bratrské (pozemek parc. č. 237) byly dne 24. března 2015 na podnět Muzea Komenského prohlášeny nemovitou kulturní památkou zapsanou v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod číslem rejstříku 105590.

¹⁴ Zřejmě poslední architektonická soutěž s názvem *Městotvorné řešení území kolem tzv. „průpichu“ v Přerově*, kterou pořádalo město Přerov, probíhala od 13. 7. – 7. 11. 2017, vítězem se stali Ing. arch. Zbyněk Ryška a Ing. arch. Jan Skoupý s návrhem *Přerovský hexagon*, který počítá se zachováním industriálních staveb v dotčeném prostoru (resp. jejich prohlášením kulturními památkami).

¹⁵ Víze architektů: Jak by mohlo vypadat prostranství Na Marku? (19. 6. – 3. 8. 2014), Galerie města Přerova, Uspořádané výstavy za rok 2014, <http://m.prerov.eu/cs/o-prerove/kultura-ve-meste/galerie/galerie-mesta-prerova/aktualni-vystavy-v-gmp/vize-architektu-jak-by-mohlo-vypadat-prostranstvi-na-marku.html>, vyhledáno 20. 10. 2017.

¹⁶ Oba členy ateliéru *Nazemi architekti*, domovská stránka: <http://www.nazemiarchitekti.cz/>, vyhledáno 1. 12. 2017.

¹⁷ LAPÁČEK, Jiří. Starší dějiny Přerova do roku 1636, in: Jiří Lapáček (ed.), *Přerov. Povídaní o městě*, Přerov 2000, s. 27; Více o působení českých bratří v Přerově také: LAPÁČEK, Jiří. Komenský a Přerov. 1608–1618: *Jan Amos Komenský o svém pobytu v Přerově*, Přerov 1994, nejnověji: LAPÁČEK; SCHENK; MIKULÍK. Přerov – Na Marku (pozn. 2), s. 7–45.

¹⁸ LAPÁČEK, Jiří. Starší dějiny Přerova do roku 1636, in: Jiří Lapáček (ed.), *Přerov. Povídaní o městě*, Přerov 2000, s. 27. Roku 1558 byl sbor odevzdán do užívání celé bratrské obci. V roce 1579 byl povýšen, opatřen novým krovem a byla pořízena makovice na věž. Listina makovice: „*Léta Páně 1554 tento zbor jest založen v den památky sv. Marka evangelisty Páně za správce bratra Matěje Berounského a teď pak nově léta Páně 1579 tenž zbor jest povýšen i krov jeden na něm postaven a tato makovice na něj postavena za správce biskupa Zachariáše Litomyšlského a bratra*“

Matěje Hažeka nákladem bratří přerovských.“ V letech 1590–1591 prošla zásadní proměnou věž, údajně měla být přestavěna podle vzoru lipenského sboru, navrženého pravděpodobně italským architektem Baltazarem Maggim. V poslední době srovnej např.: JAKUBEC, Ondřej. Sakrální architektura v době posledních Rožmberků, in: *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011, s. 398.

¹⁹ LAPÁČEK; SCHENK; MIKULÍK. Přerov – Na Marku (pozn. 2), s. 48.

²⁰ Jan Willenberg, Veduta města Přerova publikovaná v knize: PAPROCKÝ, Bartholoměj z Glohol a Paprocké Woly, *Zrcadlo Slavného Margkrabstwij Morawského*, Olomouc 1593 (reprint Ostrava 1993), list CCCLXXV.

²¹ Na tento nedostatek bylo opakovaně upozorňováno v odborných vyjádřeních Národního památkového ústavu.

²² Tzv. *sloup víry*. Rozměry základny: 700×700 mm.

²³ „Všechno, všem, všestranně,“ je jednou ze zásad J. A. Komenského; Více k návrhu viz výsledky architektonické soutěže: Prezentace archeologických nálezů v Přerově, <https://www.cka.cz/cs/souteze/vysledky/prezentace-arheologickych-nalezu-v-prerove/1/@@images/image>, vyhledáno 1. 12. 2017.

²⁴ Široká asi 1,8 m, v délce přibližně 13 m.

²⁵ Druhou možností pak byla prezentace věrohodné kopie zhotovené na zabezpečeném a překrytém originále.

²⁶ Zejména mrazovými cykly.

²⁷ Byl proveden petrografický rozbor odebraných vzorků, stanovení objemové hmotnosti, otevřené pórovitosti, nasákavosti vodou kame- ne za atmosférického tlaku, pevnosti v prostém tlaku a odolnosti vůči zmrazování (48 zmrazovacích cyklů). Petrografický rozbor určil, že se jedná o klastické sedimentární horniny, převážně hrubozrnné prachovce a jemnozrnné droby. Horniny štětové cesty: devonský váp- nec, kulmská droba a pískovec.

²⁸ Ing. Jindřich Šancer, Ph.D., „Protokol o zkouškách č. 926“ *zkušební laboratoře výzkumného centra hornin*, Hornicko-geologická fakulta, Vysoká škola báňská, Technická univerzita Ostrava, červen 2016.

²⁹ „Protokol o zkouškách č. 926“, (pozn. 28).

³⁰ Statutární město Přerov, *Provozní řád historické štětové cesty Na Marku*, 2016.

³¹ Vítězem III. ročníku Ceny Rudolfa Eitelber- gera za rok 2013 se stal zmiňovaný nedaleký Tyršův most v Přerově od architektky Aleny Šrámkové (a kol.). Domovská webová stránka spolku: <http://www.krasnaolomouc.cz/>

NOVOGOTICKÉ KAMENNÉ KOSTELY NA JESENICKU

Eva Pulkrtová

Kraj lemovaný Rychlebskými horami a pohořím Hrubého Jeseníku překvapí nejen souborem raně gotických kostelů, z nichž je nejlépe dochován bez větších pozdějších stavebních úprav hřbitovní kostel sv. Kříže v Javorníku, ale také souborem novogotických kostelů, jež středověké kostelíky převyšují, aby se vyrovnaly s monumentalitou barokních dominant kraje. Idea vystavět chrám v gotickém stylu, hodný vysokého církevního hodnostáře úřadu starobylého původu, byla sem přenesena z největších církevních center Evropy ve velkých městech. Měřítkem se však musel přizpůsobit jesenické kopcovité krajině s dlouhými údolími přecházejícími na severu v širokou rovinu, krajině sice zbarokizované, ale s dochovanou středověkou sídelní strukturou. Nakonec zde nevznikl pouze jeden nový chrám k oslavě středověku, ale vyrostlo se jich tu v krátké době hned několik. Zaujaly v krajině strategickou polohu, stejně jako dříve hrady, které pobořeny zůstaly již jen romantickou vzpomínkou na zašlé časy budouvatelského podniku vratislavských biskupů

v jižní hornaté a lesnaté části svého knížectví s centry ve městech Nisa a Otmuchov, zvaného velká kolonizace.

Výjimkou byl pouze hrad nad městem v Javorníku, který si vratislavští biskupové ke konci 15. století zvolili za své letní sídlo, přebudovali ho na zámek a přebývali na něm až do konce druhé světové války. Sem se uchýlil v roce 1875 natrvalo vratislavský arcibiskup Heinrich Förster (1799–1881), opustiv pod nátlakem svůj úřad ve Vratislavi. Právě jemu vděčí jesenický kraj za stavbu prvních pozoruhodných kamenných kostelů postavených v architektonicky a vědecky zušlechtném gotickém stylu. Novými monumentálními sakrálními stavbami poctil svá oblíbená místa opředená zázraky, v Travné u Javorníka a na Boží hoře u Žulové. Stavbou poutních kostelů v blízkosti Javorníku si biskup podle historiků¹ kompenzoval svůj nesplněný sen postavit dóm ve Vratislavi, srovnatelný s jinými takovými stavbami ve střední Evropě. K vypracování plánů k uskutečnění tohoto snu pozval svého přítele z Vídne, uznávaného

① Travná, poutní kostel Panny Marie
La Salette, 2015. Foto Eva Pulkrtová.

2 Osada Kohout (Hahnberg, Hamberk), kaple, 2017. Foto Eva Pulkrťová.

3 Travná, kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie, čelní pohled, 2015. Foto Eva Pulkrťová.

stavitele vrchního stavebního radu Friedricha von Schmidta. Z několika variantních řešení pro nový kostel v Travné, zasvěcený Neposkvrněnému Početí Panny Marie, bylo jedno z roku 1878 publikováno ve sborníku Svatojánské setkání v Jeseníku.² Pro tento kostel Schmidt navrhl také faru z režného cihlového zdiva, inspiruje se gotickou cihlovou architekturou v Prusku. Pro podobnost kamenných kostelů v Travné a Žulové, i sepejití těchto míst se životem na zámku v Javorníku, lze autorství obou kostelů snad přičíst jednomu staviteli.³ V knize *Friedberg*, vydané v Německu v roce 1974 redakcí Altwater je autorství plánů kostela na Boží hoře u Žulové připisováno rovněž Friedrichu von Schmidtovi.¹⁰ Stavba obou kostelů byla zahájena v roce 1878. Publikovaný plán kostela v Travné je ze stejného roku. Oba kostely pak byly jistě vzorem pro další sakrální stavby stavěné v jesenickém kraji v 80. letech 19. století.

Významnou osobností 19. století, která se zasloužila o stavbu jednoho z kamenných novogotických kostelů na Jeseníku, byla pruská princezna Mariana Oranžská (1810–1883), známá svými charitativními aktivitami. Podporovala zde výstavbu škol, sirotčinců, místní evangelická, ale i katolická společenství.⁴ Jesenícko si zvolila za svůj domov po rozvodu a následně rozvodu s princem Albrechtem Pruským (1809–1872). V Bílé Vodě v sousedství Javorníku pro sebe zakoupila v roce 1849 statek, do jehož přestavby se pustila až v roce 1854, nějakou dobu po rozvodu s manželem. S biskupem Försterem se jistě dobře znala, a mohla poznat také slavného vodního doktora Vincenze Priessnitze (1799–1851), zakladatele lázní na Gräfenbergu u Frývaldova (dnes Lázně Jeseník), s nímž se mohla setkat také v Javorníku, neboť zde vlastnil budovu bývalého komorního ředitelství vratislavských biskupů a statek v blízké osadě Hahnberg (Kohout). Spojený fojtský a lenní statek koupil na Hahnbergu roku 1841. Postavil zde první parní mlýn ve Slezsku.⁵ Jeho přítomnost na Javorníku, nedaleko lázní v Ladeku, nemusela být jen náhodná. Po Priessnitzově smrti statek na

Hahnbergu vlastnili až do roku 1887 jeho dědicové, kteří mlýn přestavěli na lihovar.

V dnes již téměř zaniklé osadě Kohout (Hamberk, počestěná podoba tvaru Hahnberg) stojí dodnes nedaleko bývalého Priessnitzova statku menší kaple. Byla postavena s největší pravděpodobností kolem poloviny 19. století, na mapě stabilního katastru ještě není zakreslena. Kapli zde mohl plánovat již Vincenz Priessnitz, ale stejně tak ji mohli realizovat až Priessnitzovi dědicové. Připravený stavebně historický průzkum kaple jistě poodhalí pozapomenutou část příběhu Priessnitzovy rodiny, spojenou se životem na Hahnbergu u Bílého Potoka nedaleko Javorníka. Kaple se zvoničkou v průčelí je omítanou stavbou, připomínající v původní podobě barokní architekturu v kraji. Zmínka o kapli na Hamberku, a také o dalších podobných kaplích ze stejné doby, o kterých bude dále pojednáno, je důležitá pro pochopení souvislostí kolem stavebních aktivit kolem poloviny 19. století, vrcholících výstavbou monumentálních novogotických kamenných kostelů na Jeseníku. Autorem kaple na Hamberku mohl být Josef Schwarzer z Bílého Potoka, kterému připisuje Marie Schenková⁶ autorství první zděné kapličky poutního místa v Travné nedaleko Hamberku. Obě kapličky byly podle všeho prostého zevnějšku, se zvoničkou zapojenou do průčelí. Byly postaveny přibližně ve stejnou dobu. Podobaly se starší kapličky se zvoničkou u cesty mezi Javorníkem a Travnou. Josef Schwarzer byl otcem Karla Schwarzera uvedeného mezi stavitele a architektury v obchodním adresáři českých zemí z roku 1873. Karl Schwarzer byl tehdy jediným stavitelem v Javorníku, byl také spolu s dalšími významnými staviteli z Jesenícka agilním členem Moravskoslezského spolku sudetských hor,⁷ také stavitelem kamenných novogotických kostelů na Jeseníku a několika významných historizujících budov v Javorníku. Princezna Mariana se jistě znala s Karlem Schwarzere i s rodinou Vincenze Priessnitze. Společně s nimi nepochybně prožívala nadšení pro výstavbu zušlechtěné go-

4 Travná, kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie, portál, detail, 2011. Foto Eva Pulkrťová.

tické chrámové architektury v blízkém okolí svého zámku, počítající s účinkem okolní kopcovité a lesnaté krajiny, inspirující se jejím palácem v Kamienci Zabkowickem i gotickou katedrálou. Když se evangelický spolek v Jeseníku rozhodl postavit pro sebe kostel, obdávala ho štědrě 10 000 holandskými guldeny. Kouzelné místo nedaleko zámku Jánský Vrch s nevšední architekturou nového duchovního rozměru muselo všem učarovat, do té míry, že zatoužili přenést krásné stavby do Jeseníku k výstavbě svého duchovního centra. Evangelický kostel s farou byl postaven podle plánů frývaldovského (jeseníckého) stavitele Johanna Grögera (1849–1902), hlavního stavitele Priessnitzovy rodiny. Stavba evangelického kostela v Jeseníku byla zahájena v době, kdy

5 Travná, kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie, okno v lodi, 2015. Foto Eva Pulkrťová.

byl dokončován kostel s farou v Travné.

Velkolepá kamenná architektura gotického stylu přišla koncem 70. let 19. století do jesenického kraje lemovaného sudetskými horami s Friedrichem von Schmidtem. Podobně je ale architektonicky řešena také hrobka Vincenze Priessnitze na Gräfenbergu (Lázně Jeseník), která nese na zvoniciče letopočet 1853. Hrobka je opravdu pozoruhodná. V principu jde o jednoduchou kapli se zvoničkou v průčelí, její exteriér je však ošperkován umělecko-řemeslnou výzdobou umocněnou symbolicky pojatými sochařskými doplňky. Je zde využito kombinace ušlechtilých materiálů – slezské žuly, kovu, skla, dřeva, pro portál kaple bylo použito svoru s českými granáty, stejně jako pro architektonické prvky paláce princezny Mariany v Kamienci Zabkowickem, pro ar-

chitektonické články a sochařskou výzdobu bílého mramoru. Hrobka je téměř orientovanou dominantou lázeňské promenády, postavenou do svahu sevřeného mezi spodní a horní cestou. Je dvoupodlažní, postavena v gotickém stylu, ale využívá hodně i románského tvarosloví. Spodní podlaží zabírá krypta se vstupem od západu s kovovými dveřmi, do horního podlaží je situována kaple přístupná od východu architektonicky velkolepě řešeným vstupem s ústupkovým portálem. Hrobka je koncipovaná pro vstup a pohled z obou stran, má dvě štítová průčelí vrcholící zvoničkou. Konfigurace terénu umožňuje pohodlný přístup do krypty i kaple, vstup kaple je vyzvednut nad tři stupně schodiště zapojeného do odstupňovaného soklu. Přístup ke kryptě je řešen chodníkem sestupujícím od kaple kolem hrobky. Interiér kaple i krypty je prostý, obě místnosti jsou klenuté.

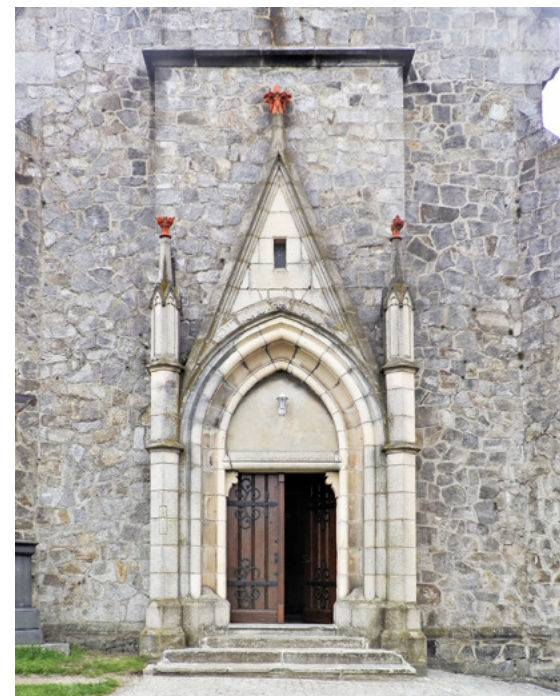
Jestliže byla hrobka Vincenze Priessnitze skutečně postavena již v roce 1853 v současné podobě, byla stavbou ve své době velmi výjimečnou. Na Jesenicku se obecně stavělo ještě ve státním empírovém slohu, doznívalo i baroko, jak dokládají výše popsané kapličky na Javornicku. Při stavbě hrobky mohl být přítomen kromě stavitelů blízkých Priessnitzově rodině také Bernhard Kutzer (1794–1864), významný slezský sochař z nedalekého Horního Údolí na Zlatohorsku, který se na Gräfenberg docházel přiučovat sochařskému řemeslu u Ludwiga Schwanthaler pracujícího v letech 1839–1840 na maďarském pomníku. Kombinace materiálů nebyla Bernhardu Kutzerovi cizí, ve Staré Červené Vodě pro sv. Trojici před kostelem použil slezskou žulu ke zhotovení sloupu a pro sochy na něm bílý mramor. Také u Kutzerových kalvárií ve Studeném Zejflu a Skorošicích je kombinace žuly a bílého mramoru využito. Bernhard Kutzer je i autorem dřevěného vyřezávaného oltáře v kapli hrobky Vincenze Priessnitze.⁸ Nejstarším známým obrazem, který zachycuje kapli v současné podobě, je litografie až z roku 1890. Hrobka mohla projít také stavební úpravou v souvislosti s výstavbou kamenných novogo-

6 Žulová, poutní kostel na Boží hoře, čelní pohled, 2016. Foto Eva Pulkrťová.

tických kostelů na Jesenicku ještě před rokem 1885, kdy se v její kapli vdávala vnučka Vincenze Priessnitze Zdeňka Ripperová. Dávalo by to smysl. Rozvoj kamenoprůmyslu na Jesenicku měl přijít teprve se stavbou poutních kostelů v Travné a Žulové, na které ideově navázala stavba evangelického kostela v Jeseníku a kostela sv. Jana Křtitele v Horním Údolí. Nepřehlédnutelná je i jistá podobnost hrobky s evangelickým kostelem v Jeseníku, kde převažuje nad gotickým tvaroslovím tvarosloví románské. Autorem stavební úpravy hrobky by pak klidně mohl být Johann Gröger, autor plánů evangelického kostela.

Tato dedukce vypadá logicky. Avšak není vyloučeno, že hrobka vznikla v podobě, jak ji známe, ve vazbě na stavbu paláce princezny Mariany Oranžské v Kamienci Zabkowickem (1738–1772), který projektoval jeden z nejslavnějších architektů své doby Karl Friedrich Schinkel (1781–1841). Stavbu dokončil Ferdinand Martius, který pracoval i na plánech evangelického kostela v Jeseníku. Na paláci Mariany je mimo jiné pozoruhodná kombinace kamenného zdiva s architektonickými články z cihlového zdiva a granátického svoru.⁹

7 Žulová, poutní kostel na Boží hoře, portál, 2016. Foto Eva Pulkrťová.

8 Jeseník, evangelický kostel, čelní pohled, 2015.
Foto Eva Pulkrtová.

Poslední jesenícký kamenný novogotický kostel byl postaven v Horním Údolí, v bydlišti sochařské rodiny Kutzerů. Kutzerové si nový kostel sami vybavili mobiliářem, k malované výzdobě interiéru přizvali podle neověřených zpráv opavského malíře Assmanna. Původní výmalba kostela v Horním Údolí byla později přemalována zlatohorskými malíři Franzem Templerem a Emilem Brendelem.

Vstup kamenných kostelů na Jesenícko byl nevšední záležitostí. Bez dostatku kamenného materiálu by to ale nebylo možné. V roce 1878, v době, kdy byla projekčně připravena stavba poutních kostelů v Travné a Žulové, vznikla největší kamenická firma na Jesenícku Franke-Priessnitz, kterou založil žulovský rodák Hermann Franke (1856–1920). Také tady lze hledat vazby na Priessnitzovu rodinu. Kámen

9 Jeseník, evangelický kostel, portál, 2015. Foto Eva Pulkrtová.

10 Jeseník, evangelický kostel, okno, 2015. Foto Eva Pulkrtová.

na stavbu kostelů dodávaly lomy v Žulové, žula byla zpracovávána v Žulové i okolních obcích. Velké zakázky s potřebou množství kamenného materiálu přispěly k rozkvětu a zkvalitnění kamenického řemesla na Jesenícku a nakonec i k založení odborné školy na zpracování kamene přímo v Žulové. Novogotické kamenné kostely byly taky prvními stavbami na Jesenícku krytými břidlicovou šupinovou krytinou, kterou pak byly postupně pokryty střechy všech jeseníckých kostelů a klášterů. Pronikla také do městské a venkovské zástavby. Břidlice se stala exkluzivní nespalnou krytinou dodávající budovám honosného lesku.

Všechny uvedené kamenné kostely spojuje jméno stavebního mistra Karla Schwarzera z Javorníku. Jemu bylo svěřeno provedení novogotické stavby kostela Neposkrvněného Početí Panny Marie v Travné, kostela na Boží hoře u Žulové, i evangelického kostela v Jeseníku, také vypracování plánů a vedení stavby novogotického kostela sv. Jana Křtitele v Horním Údolí.¹⁰

Všechny uvedené kamenné kostely mají sofistikovaný konstrukční systém. Zabezpečení proti vodě i větrací systémy byly řešeny pro každou stavbu individuálně, podle jejího umístění. Základní větrací systém všech těchto staveb využívá otvíratelných okének cíleně umístěných do velkých oken, otvorů ve stropě, půdních okének, i oken zvonového patra věže opatřených regulovatelnými žaluziemi. V Horním Údolí má kostel tento systém doplněný regulovatelným provětráním spodní části severní stěny, protože velká okna severní strany nemohla mít zřejmě z nějakého důvodu otvíratelná menší okénka. Pravděpodobně z důvodu silných větrů a dešťů zatěžujících extrémně severní stranu kostela vyzvednutého do svahu kopce nad vsí. Velká okna severní strany byla ale opatřena vnějšími okny, která otvíratelnými okénky vybavena byla, a to pro odvětrání meziokenního prostoru. Voda byla od kostela obecně odváděna pomocí žlábků v terénu, pro svody byly vyhotoveny odtokové

11 Jeseník – lázně, Priessnitzzova hrobka, pohled na vstup do kaple, 2010.
Foto Eva Pulkrťová.

12 Jeseník – lázně, Priessnitzzova hrobka, pohled na vstup do hrobky, 2010.
Foto Eva Pulkrťová.

žlábků ze žuly. Kostel v Travné stojící u vodního náhonu má podle německé literatury základní odvodňovací systém doplněný kanálem vedeným pod kostelem. Systém odvodnění a odvětrání zajišťoval kostelům dlouhou životnost. Jak se ale v poslední době ukázalo zejména u kostela sv. Jana Křtitele v Horním Údolí, narušením systému a proniknutím vody do stavby, s přispěním dlouhodobé neúdržby, může dojít v krátkém čase ke katastrofálním destrukcím cihlových a dřevěných konstrukcí, a dokonce i brzkému možnému zániku stavby na první pohled tak pevně stojící. Pro všechny jmenované sakrální kamenné objekty je společné základní konstrukční řešení. Jsou zděné z cihel, mají dobře utěsněný kamenný plášť, opěrný systém, žebrovou klenbu s výjimkou evangelického kostela, střechu s vaznicovým krovem, pokrytou ve

všech případech původně břidlicí. Hlavní vstup upoutává vždy monumentálně pojatým portálem, u nejstarších staveb výrazně ozdobeným gotickým aparátem i sochařskou výzdobou. Méně významné boční vstupy jsou architektonicky upozaděny. Ve zvoleném stylu je řešen každý detail stavby.

Okna jsou vitrážová. Kostely v Travné a v Žulové mají vitrážová okna v otvorech zakončených lomenými záklenky, ozdobena geometrickým ornamentem, jehož hlavním motivem je opakující se čtyřlíst s rozetou. Ve složitějších trojdílných žebrových oknech kostela v Travné je motiv bohatě doplněn rozvilinou. Okna kostela v Jeseníku a kostela v Horním Údolí jsou jednodušší. Mají půlkruhový záklenek, jsou dvoudílná s rozetou ve vrcholu. Kostel v Jeseníku dává barevně vyniknout obrysu oken a rozetě s trojlístkem,

13 Horní Údolí, kostel sv. Jana Křtitele, 2015. Foto Eva Pulkrťová.

kostel v Horním Údolí barevně řeší, ač podobným způsobem, pouze trojici oken okolo hlavního oltáře. K dosažení požadovaného vjemu z interiéru kostela je opět užito symbolických barev, červené, modré, zelené, žluté a bílé. Ostatní okna presbyteria a lodě mají jednodušší provedení s diagonálním síťovým členěním. Okna doplňovala výtvarně pojeté interiéry chrámů, mobiliář i barevné provedení stěn. Kostely měly původně podle dosavadních znalostí, s výjimkou evangelického kostela s rovným kazetovým stropem, modré stropy zdobené hvězdami a malované kvádrování na stěnách. Kostely v Travné a Žulové se od ostatních kamenných kostelů liší i provedením kamenného pláště. Jsou jakoby vyzděny z cyklopského zdiva, opracování povrchu kamene pemrlováním a vrubkováním jim dává nevšední výraz. Další tři zmíněné kamenné stavby mají zdění pláště uspořádáno taky nepravidelně, ale více do řádků. Také zde je opracování povrchu kamene velmi pěkně kamenicky provedeno.

O památkové péči ve vztahu ke kamenným novogotickým kostelům Jesenicka.

Je zajímavé, že ačkoliv kamenné kostely nebyly běžným architektonickým počinem na Jesenicku a ovlivnily výrazně tamtéž stavební vývoj ve 2. polovině 19. století, zůstaly mimo zájem památkové péče. Teprve v roce 2003 se podařilo dva z nich prohlásit kulturními památkami. Kostely v Travné a Horním Údolí. Kostel v Horním Údolí se již nacházel v havarijním stavu. Pro nedostatek věřících bylo rozhodnuto ze strany církve v 90. letech minulého století do kostela již neinvestovat. Původně v roce 1997 způsobily sesuv svahu k presbyteriu a sakristiím, poničení odvodňovacího systému. Do střechy zatékalo, svody byly utržené. Původně velmi odolná stavba se začala rozkládat zevnitř. Silně poškozena byla střecha, narušena byla i stabilita budovy. V interiéru začaly opadávat malby, na severní straně lodě opadala zcela omítka a cihly se začaly dritit a rozpadávat. Boční ol-

tář na této straně se rozpadl, vandalové měli zkázu na mobiliáři dokonat. Utrpěla i kazatelna. Rozbitými vitrážovými okny vlétaly vlaštovky a stavěly si pod klenbami hnízda. Každý rok se stav kostela zhoršoval. Protože se farnost Zlaté Hory o kostel odmítla starat, vzal si jeho záchranu na svá bedra duchovní z Poutního místa Panny Marie Pomocné P. Stanislav Lekavý. S naší pomocí a pomocí Ostravsko-opavského biskupství se podařilo kostel velmi rychle prohlásit za nemovitou kulturní památku a dokonce ho ještě téhož roku zařadit do Programu architektonického dědictví Ministerstva kultury České republiky. Bylo nutno dohledat původní umělecké vybavení kostela. Ještě se to úplně nepodařilo. Některé sochy byly farností ve Zlatých Horách přemístěny i do vzdálených farností nebo neznámo kam. Několik oltářních soch je našťástí uloženo zrestaurováno v Zemském muzeu v Opavě. Obrazy křížové cesty čekají na návrat do kostela v Horním Údolí na poutním místě Panny Marie Pomocné u Zlatých Hor. Obnova vybavení kostela bude již brzy na pořadu dne, neboť se dlouholetá záchrana kostela blíží ke konci. Kostel má opravenou střechu pokrytou břidlicí. Je staticky zabezpečen. Náročnou akcí byla oprava střechy věže, kdy bylo třeba vysunout ze zvonového patra lešení. Zrestaurovány byly hodiny, zpočátku pro nedostupnost místa poháněné sluneční energií. Malý slunečný kolektor byl umístěn do neviditelného místa na střechu. Vitrážová okna byla zrestaurována, byly opraveny klempiřské prvky. Byl snížen terén kolem kostela a voda byla odvedena co nejdál od něj, systém byl posílen postranními žlábkami. Bohužel se však nepodařilo napoprvé terén snížit zcela na původní úroveň a kostel zůstal na východní straně „utopený“ v terénu, někde až 60 cm, jak se později ukázalo. Po těchto úpravách byly zahájeny práce na obnově stěn v interiéru. Na dotek opadávající malované ornamenty byly již před tím velmi opatrně obkresleny na pauzovací papír. Byla provedena fotodokumentace ornamentální výmalby, aby ji bylo možno opět vrátit na stěny k dotvoření atmo-

sféry v kostele i k ukázce dobové výzdoby sakrálního prostoru na Zlatohorsku.

Kostel by měl sloužit zároveň jako muzeum tvorby místní sochařské dílny rodiny Kutzerů. Restaurování dekorativní výmalby interiéru probíhalo podle restaurátorského záměru, problémy působila jen severní stěna lodě, která byla stále mokrá a prokvetlá sloučeninami solí. V naději, že se to zlepší, byla ponechána až na úplný konec restaurování. Protože se tak nestalo, byl k problému přizván klimatolog a diagnostik Ing. Jan Červenák. Na základě průzkumu konstrukce kostela k pochopení jeho původního odvodňovacího a odvětrávacího systému navrhl řešení: Snížit ještě terén na východní straně kostela, vysušit mokré zásyp v horní části severní zdi mezi kamenným pláštěm a cihlovým zdivem, obnovit větrací systém ve spodní části této zdi. Po vysušení severní zdi pomocí mikrovln mohl být utěsněn kamenný plášť opravou spárování a dokončena rekonstrukce a restaurace výtvarné výzdoby také na severní stěně lodě. Chování stavby bude sledováno v každém ročním období a bude stanoveno, jak má být o kostel pečováno. Jak má být udržován, aby nedocházelo ke kondenzaci vody v chladných obdobích na podlaze i na zrestaurovaných stěnách. K dokončení obnovy kostela bude třeba ještě hodně práce. Nejvíce péče si vyžádá obnova a zrestaurování mobiliáře z dílny Kutzerů i varhan. Do obnoveného interiéru bude obnoveno osvětlení, a to podle dochovaných archívních fotografií i podle osvětlení v jiných kostelech na Zlatohorsku.

Záchrana kostela sv. Jana Křtitele dává naději i pro zachování a důstojnou prezentaci dalších novogotických kamenných kostelů Jesenicka. Obnova kostela v Travné je v přípravě. Návrh na prohlášení areálu evangelic-

kého kostela v Jeseníku byl v roce 2017 zaslán na Ministerstvo kultury České republiky. Ve fázi zpracování návrhu na prohlášení za nemovitou kulturní památku je také poutní kostel na Boží hoře v Žulové. Návrh na zařazení hrobky Vincenze Priessnitzze v Lázních Jeseníku měl být – údajně – už dávno podán na Ministerstvo kultury, a to ještě v 90. letech minulého století.

POZNÁMKY

¹ SOKA Jeseník.

² ZATLOUKAL, Pavel. Kostel Panny Marie v Travné u Javorníku, in: *X. svatováclavské česko-polsko-německé setkání v Jeseníku*, Jeseník, 2010. Publikován plán s rozdělenou střechou věže z roku 1878.

³ Kostel Božího Těla řadí ve svých textech ke stavbám navrhovaným Friedrichem von Schmidtem rovněž Dalibor Prix.

⁴ https://cs.wikipedia.org/wiki/Marianna_Oran%C5%BESk%C3%A1

⁵ http://www.rychleby.cz/?id=bily_potok.html

⁶ Marie Schenková, návrh k prohlášení kaple v Travné za kulturní památku, 1999.

⁷ ŠOPÁK, Pavel. Vzdálené ohlasy II, Moderní architektura českého Slezska ve středoevropském kontextu 2, Slezská univerzita v Opavě v r. 2014.

⁸ TINZOVÁ, Bohumila. Ke 150. výročí stavby Priessnitzova mauzolea, SOKA Jeseník, 2003.

⁹ Gába Zdeněk. Kamieniec Zabkowicki a Mariana Oranžská. Soukromé poznámky.

¹⁰ Heimatbuch: Jauernig, Friedberg, Zuckmantel. Kniha k jednotlivým městům vydala v Německu redakce Altwater.

POUTNÍ MÍSTO V TRAVNÉ U JAVORNÍKA

Eva Pulkrtová

Není to ani tak dávno, kdy do Travné u Javorníka směřovali poutníci z blízka i daleka za obrazem Panny Marie Saletské a k prameni se zázračnou vodou s prosbou o uzdravení. Snad by se na poutní místo postupně zapomnělo a lidé by si sem už jen přijížděli v autech pro léčivou vodu, nabírali si ji do kanystrů a odváželi domů. Ale přibývající kamínky a květiny na grottě nad studánkou a na zastaveních křížové cesty signalizují nový zájem poutníků o místo s léčivou a duchovní mocí, signalizují, že se historie poutního místa opět dostává do povědomí veřejnosti.

Obec Travná (dříve Krutvald, něm. Krautenwalde) je poprvé v archívních pramenech zmíněna v roce 1295. Mělo jít o velkou ves nacházející se na důležité cestě do Kladska. Byla založena vratislavským biskupem, který o ni záhy přišel. Do jeho majetku se vrátila až v roce 1358, kdy ji spolu se Žulovou odkoupil biskup Přeclav z Pogarel (biskupem 1241–1376) od loupeživých Haugwitzů. Travná byla od roku 1358 lenním statkem biskupství, od roku 1679 součástí biskupského stolního stat-

ku. V letech 1770–1919 byla ves v držení rodu Schaffgotschů spřízněných s vratislavským biskupem.¹ Ti sídlili v 19. století ve Vlčicích, zdejší zámek přestavěli do klasicistní podoby a kolem zámku založili rozsáhlý park v anglickém stylu s romantickou přírodně-krajinářskou částí.

První stavbou vznikajícího poutního místa v Travné kolem poloviny 19. století byla kaplička uctívající Pannu Marii La Salette. Nechal ji postavit revírník František Eichinger asi kilometr od kostela Panny Marie, u cesty ve směru na Borůvkovou horu, z vděčnosti za vymodlené uzdravení manželky Veroniky. Veronika Eichingerová kapli darovala obraz Panny Marie Saletské, který nechala namalovat po roce 1851 neškoleným malířem z Javorníka Josefem Neugebauerem.² Zděnou kapličku měl ① stavět v roce 1851³ nebo 1858 stavitel Josef Schwarzer z Bílého Potoka.⁴ ②

Jestliže se jedná na staré fotografii kaple sv. Antonína z Travné, vlepené do obecní kroniky (1935–1945)⁵ v roce 1937, o původní kapličku zasvěcenou Panně Marii Saletské, čemuž tak

Heilung einer kranken Frau.

I. Votivbild
gestiftet
von Frau Veronika
zum Danke für Ihre von d.
La. Salette, erbitenen B.
Gemütsleiden, im Ja.

① Obraz Panny Marie La Salette, namalovaný po roce 1851 malířem Josefem Neugebauerem z Javorníka. SOKA Jeseník.

② Fotografie z kroniky obce Travné z let 1935–1945; stránka věnovaná roku 1937. SOKA Jeseník.

může být i podle kroniky poutního místa z let 1855–1948, pak šlo o prostou orientovanou stavbu se zvoničkou, vstupem do kaple s vykrajovaným lemováním, termálním okénkem a nikou pro světce ve střední ose západního průčelí. Termální okénko vstup opticky zvyšovalo a dávalo mu dojem segmentového zaklenutí. Kaple by byla orientovaná štítem k cestě na Borůvkovou horu a k zázračnému prameni. Vedla by od ní cestička ke studánce, lemovaná stromy a zprava i zastaveními křížové cesty. Sloupkové výklenkové kapličky na obrázku byly patrně velmi podobné těm z křížové cesty na Boží horu u Žulové. Obě křížové cesty mohly vzniknout přibližně ve stejném časovém období.

Obrazy zastavení první křížové cesty v Travné měl namalovat vidnavský malíř Josef Bauch.⁶ Je možné, že první křížová cesta vedla od kaple ke studánce se zázračnou vodou. Fotografie by pak musela být pořízena před stavbou větší kaple vedle té původní od

Josefa Schwarzera. Stavbu nové kaple zasvěcené Panně Marii Saletské mohly iniciovat další zázraky spojené s vodou ze zázračného pramene, zejména ten publikovaný v roce 1895, který se stal v roce 1894 šestnáctiletému Josefu Reinischovi z Petrovic.⁷ Pohlednice z roku 1897⁸ již opěvuje krásu poutního místa v Travné, jak ho známe v pohledu od vsi dnes, s větší kaplí Panny Marie La Salette vedle menší kaple zastíněné přístavbou před západním průčelím. ③

Ale vraťme se ještě na chvíli k počátkům poutního místa v Travné, kdy nedaleko studánky stála kaplička s obrazem Panny Marie. Narůstající význam poutního místa vítal jistě vratislavský biskup Heinrich II. Förster sídlící na zámku Jánský Vrch v Javorníku. Koncem 70. let 19. století se rozhodl strhnout nevyhovující kostel Panny Marie a na jeho místě vytvořit důstojný areál s kostelem, farou a mostem přes potok v gotickém stylu a poutnímu místu tak vytvořit v cen-

③ Pohlednice z roku 1897. SOKA Jeseník.

tru obce zázemí. Pro své plány získal svého přítele vídeňského stavitele Friedricha von Schmidta. Úkol postavit stavby v tomto areálu svěřil staviteli Karlu Schwarzerovi z Javorníka, synu Josefa Schwarzera. Stavba fary a kostela byla dokončena v roce úmrtí biskupa, velkého donátora a podporovatele stavby poutních míst, kostelů a klášterů v kraji svého působení.

Další významnou osobností, která se věnovala mimořádným stavebním aktivitám v jesenickém kraji, byl vratislavský biskup Georg Kopp (v úřadě v letech 1887–1914). Za jeho působení byl dotvořen obraz poutního místa v Travné, jak ho známe dnes. Nad studánkou byla v roce 1889⁹ vystavěna navršením kamenů nepravidelných tvarů umělé jeskyně (grotta) se sochou Panny Marie Lurdské, která byla snad podle v Jeseníku nedávno objevené vzácné archivní fotografie původně polychromovaným odlitkem. Součástí scény byla také postava dívky, klečící u nohou Panny Marie. Na desce náležící ke scéně byl nápis: *O Maria / ohne Sünde emp-*

fangen / bitte für uns. Tedy pokud se skutečně jedná o fotografii grotty se ④ studánkou v Travné. Osvětlení objektu na fotografii by to mohlo zpochybnit. Fotografie by musela být pořízena v parném létě ve večerních hodinách. Je také možné, že je osvětlení na staré fotografii zkresleno. Zajímavé je zvláště ukončení zdi grotty vertikálně zasazenými neopracovanými kameny. Takové řešení ale není na Jesenícku ojedinělé. Podobné zakončení má romantická ohradní zeď v parku zámku ve Vlčicích. ⑤

Ke stavbě umělé jeskyně poutního místa v Travné mohlo být původně použito stavebního kamene zbývajícího ze stavby kostela Neposkvrněného Početí Panny Marie. Ztvrdlý materiál se už nemusel hodit k dalšímu opracování, ale jistě se hodil pro vybudování romantického objektu v lese. Grotta byla zřejmě původně vyzděna kameny na sebe kladnými bez spojovacího nebo vyrovnávacího prostředku, tj. „na sucho“. Kameny mohly být spojeny pouze pomocí čepů a klínů. Zachycením vody z pramene mělo vzniknout před

4 Travná, původní umělá jeskyně. Socha Panny Marie Lurdské je jiná než současná. Hledí vzhůru, sepnuté ruce má níž. Může jít i o polychromovaný odlitek. Na fotografii je vidět i socha dívky a dvě nápisové desky, SOKA Jeseník.

5 Vlčice, zámek, ohradní zeď v zámeckém parku, 2013. Foto Eva Pulkrťová.

studánkou jezírko. Po vybudování grotty nad pramenem byla zřejmě vystavěna nová kaple Panny Marie Saletské, a počátkem 20. století byla ve svahu nedaleko studánky vybudována křížová cesta se 14 zastaveními, zastíněná alejí a vázaná na přímé schodiště stoupající vzhůru svahem.

Původní grotta, byla v roce 1923 přestavěna, socha Panny Marie nahrazena sochou z bílého mramoru, snad od sochaře Stadlera. Soška dívky i nápisové desky byly odstraněny. Existenci jezírka dnes dokládají pozůstatky jeho konstrukce z kamenů skládaných nasucho.

Současná podoba grotty se od původní dosti liší. Prostor před studánkou je dnes uzavřen nízkým plůtkem s jednoduchým rytmicky se opakujícím vzorem. Plůtek je řešen v jednoduchém rozvrhu svislic a výzdobě jeho horní části. Závitový motiv výzdoby je v každém poli stáčen do podoby květu lilie. Svislice, která se stává středem kvítku, je mírně povytažena nad mezilehlé svislice. Tím je strohé řešení rozpochybováno, dynamika je

vnesena také do linie plůtku, sledují rozpochybovanou kamennou stěnu se studánkou, do níž se díky způsobu zdění jakoby odráží voda z pramene. Stejněho principu bylo využito u kamenného pláště kostela Neposkvrněného Početí Panny Marie dole v Travné nad vodním tokem. Plůtek odpovídá dobovému ztvárnění. Jde o kovový plůtek zhotovený na míru, pravděpodobně v roce 1923, který nese v provedení i výtvarném rozvrhu prvky historismu i secese.

Přestavbu grotty v roce 1923 dokládá kámen v levém rohu stěny s nápisem: *Errichtet sich ... im Jahre 1923*. Ke stavbě současně grotty je použito, podle informací místních obyvatel, vylámaného kamene z nedalekých uranových dolů. Jde o velmi krásný černý kámen, který dává vyniknout bílé soše Panny Marie. Kdoví, jestli se taky nepodílí na radioaktivitě a tím i blahodárnosti vody ve studánce. Původně mohla být stěna vyzděna opět na sucho, vysprávky jsou už ale zděny na maltu.

Kaple Panny Marie La Salette zůstala zachována ve své původní podobě, v 1. třetině 20. století k ní přibyla jen dřevěná veranda. Typově se podobá té původní od Josefa Schwarzera, je však větší a v interiéru je provedena v novogotickém stylu. V exteriéru je užitá kombinace omítky a režného zdiva. Způsob architektonického ztvárnění kaple odpovídá nespíše závěru 19. století. Kaple stojí čelem k cestě vedoucí ke studánce, svým průčelím shlíží do údolí, je vidět z daleka od cesty ze vsi, přivádějící k ní poutníky. Její oltář zdobí obraz Panny Marie La Salette, namalovaný vídeňským malířem Josefem Kesslerem. Nechala jej namalovat Agata, hraběnka Schaffgotsch.¹⁰ Interiér kaple je řešen podobně jako interiér kostela Neposkvrněného Početí Panny Marie. Malovaná výzdoba obou svatostánků poutního místa v Travné mohla být svého času dosti podobná. V kapli Panny Marie La Salette je dochována, v kostele Neposkvrněného Početí Panny Marie je pravděpodobně ještě zachována pod monochromním nátěrem. Dokládají ji dobové fotografie.

Stavitelem kaple mohl být ještě Karl Schwarzer, podle jehož návrhu byla v letech 1891–1892 postavena historizující budova měšťanské školy v Javorníku. Jeho zaměření a znalost architektonických trendů v Evropě, přináší do Javorníka vyspělou vyváženou historizující architekturu s bohatou modelací fasád. V odstupu několika let mohl využít původní architektonický koncept pro poutní místo, ale již v duchu rychle se měnícího pohledu na architekturu využívající stále více kontrastu různých přírodních materiálů a struktur. Což se potom projevilo na vzhledu kaple kombinující režné cihlové zdivo a hladkou vápennou omítku v základní ploše.¹¹ Na stavbě kaple mohl pracovat i mladší stavitel z Javorníka Alois Utner, jehož služeb od konce 19. století plně využíval biskup Kopp.

Křížová cesta je od roku 1972 kulturní památkou České republiky. Ostatní objekty poutního místa v Travné byly doprohlášeny za kulturní památky v roce 2003.

POZNÁMKY

¹ Bohumila Tinzová, SOKA Jeseník.

² Z poznámek a korespondence Bohumily Tinzové, které mi laskavě poskytla (SOKA Jeseník).

³ Farář Fuhrmann: brožura, která vyšla ve Zlatých Horách v roce 1940. SOKA Jeseník.

⁴ Marie Schenková, ZM v Opavě, návrh k prohlášení kaple za KP.

⁵ Kaple na fotografiích v kronice obce Travné je zasvěcena sv. Antonínovi. Je zde v roce 1937 připomínána v souvislosti se zrestaurováním oltářního obrazu sv. Antonína, možná při příležitosti výročí 50 let od úmrtí Veroniky Eichingerové.

⁶ Toulavá kamera z 20. 3. 2016.

⁷ Vyšlo v novinách „Mährisch-Schlesischer Volksfreund“ č. 37/1895.

⁸ SOKA Jeseník.

⁹ K zasvěcení původní kaple sv. Antonínovi: Na obalu kroniky kaple Panny Marie La Salette v Travné z let 1855–1948, označené tužkou číslem 2, je napsáno: Maria-Saletta Capellen, Buch, Rechnung, Gottes Maria? Capelle, um? Antoni-Capelle. Máme k dispozici pouze obal kroniky a jeden její list psaný kurentem. V kronice kaple bude jistě popsáno, jak je to se stavebním vývojem kaple Panny Marie La Salette i kaple sv. Antonína.

¹⁰ http://www.rozhlas.cz/kraje/cesko/_zprava/obec-travna-na-jesenicku-proslula-poutni-kapli-i-zazracnou-vodou--1329241

¹¹ Podobnost v architektonickém pojetí exteriéru stavby lze hledat např. u gymnaziálního kostela ve Vidnavě, který vznikl zhruba ve stejné době.

OBNOVY A RESTAUROVÁNÍ

RESTAUROVÁNÍ SLAVNOSTNÍHO SÁLU KOMENIA V OLOMOUCI

Kamila Davidová

V letech 2016 a 2017 byla úspěšně zahájena oprava a restaurování slavnostního sálu základní školy Komenského v Olomouci na třídě 8. května. Tato škola byla postavena v letech 1873–1875 a v roce 1892 byl její slavnostní sál vyzdoben iluzivní a figurální výmalbou ve stylu neorenesančního dekorativismu. Malířská výzdoba znázorňuje mnoho alegorických scén, mytologických výjevů, postav, vše zasazeno do ornamentálních rámců a doplněno dekorativní výzdobou. Sál osvětluje nyní již zrestaurovaný osmiramenný odlévaný lustr, původně na plyn. Výmalba je provedena křivými a temperovými barvami na starší hlazené omítce z doby dokončení stavby školy, v kombinaci s olejovou malbou jako imitací mramoru na pilastrech.

Tým restaurátorů v čele s ak. mal. Radomírem Surmou započal svou práci v roce 2016 na stropě sálu, jenž byl kromě znečištění a nesoudržnosti barevných vrstev v jedné třetině zvlněný v důsledku částečného prohoření z 2. poloviny 20. století, římsa fabionu pod stropem nesla stopy tektonických trhlin.

V roce 2017 započala další etapa restaurování, která bude pokračovat v roce 2018 restaurováním tří stěn sálu a malovaného dřevěného balkonu s podbitím a v dalším roce bude uzavřena restaurováním tří kusů malovaných dveří sálu a opravou vlýskové dřevěné podlahy. Malby na stěnách byly znečištěné, poškozené z doby, kdy sál sloužil jako tělocvična, místy přemalované až třemi různými přemalbami, místy nesoudržné s omítkou. Tým restaurátorů očistil a zpevnil původní omítky s malířskou výzdobou, bylo provedeno tmelení defektů, doplnění chybějících kusů štukové výzdoby, bronzování a retuše poškozené či chybějící výmalby. Větší rekonstrukční práce na výmalbě musely být provedeny pouze v soklové části stěn, které byly poškozeny novodobým olištováním a lepidlem, jímž byly lišty přilepeny ke stěně. Ve tvarosloví soklových kazet restaurátoři vycházeli z dochovaných partií. Na obnovu tohoto vzácně dochovaného kompletně malířsky pojatého slavnostního sálu opakovaně přispělo Ministerstvo kultury ČR a Magistrát města Olomouce.

1 Olomouc, Fakultní základní škola Komenium, celkový pohled na strop sálu z ležení, 2016. Foto Radomír Surma.

② Olomouc, FZŠ Komenium, detail jedné z alegorických lunet, po částečném očištění, 2016.
Foto Radomír Surma.

④ Olomouc, FZŠ Komenium, pohled na stěnu sálu po dokončení retuší, 2017.
Foto Radomír Surma.

③ Olomouc, FZŠ Komenium, detail vlysu po očištění, 2017.
Foto Radomír Surma.

REKONSTRUKCE DOMU DENISOVA Č. O. 33 V OLOMOUCI

Jan Kubeš

V letošním roce byla ukončena rekonstrukce objektu historického domu na adrese Denisova č. o. 33 v Olomouci. Jedná se o řadový třípatrový dům na místě středověké stavby, z níž se dochovaly valeně klenuté gotické sklepy. Dispozice přízemí se vstupní síní klenutou křížově je renesanční, z téže doby jsou i z části dochované valené klenby s vytaženými hřebínky v patře. Zřejmě v této etapě byl dílem zastavěn dvorek dvorním křídlem, které bylo z velké části asanováno v roce 1975. Stavení pravděpodobně hospodářského charakteru uzavíralo dvorek při zadním čele parcely. Dodnes se z něj zachovalo jen torzo s pavlačí vynesenou arkádami, která je v havarijním stavu a má vážné statické problémy. Určení období výstavby druhého patra domu je čistě spekulativní, nelze vyloučit, že renesanční dům už byl dvoupatrový. Renesanční nebo raně barokní dvoupatrovou stavbu zřejmě završovala atika kryjící v úrovni nynějšího třetího patra sedlovou střechu orientovanou štítem do ulice. Dům byl v roce 1875 zvýšen o patro a opatřen stávající okapově orientovanou níz-

kou sedlovou střechou krytou plechovou krytinou. Historizující (novorenesanční) úprava fasády průčelí pochází patrně ještě z období před touto stavební úpravou. Roku 1879 byl osazen nový výkladec v celé šířce parteru (výkladec byl následně znovu měněn v roce 1928) a byly provedeny úpravy nově vybudovaného třetího patra. Poslední generální oprava domu spolu s výměnou všech oken proběhla v roce 1958, roku 1974 došlo k opravě fasády. Sklepy jsou valeně klenuté, zřejmě renesančního původu, částečně vysekané do skály.

Rekonstrukce domu byla zahájena v roce 2007 a jejím účelem bylo dům adaptovat pro hotelový provoz (Miss Sophie's Hotel). Investor rekonstrukce si pro tento úkol vybral studio architektů z Prahy ve složení Tereza Koucká, Veronika Veselá, Kateřina Daňková, Ludmila Foblová. Z hlediska památkové péče lze považovat rekonstrukci objektu za velmi zdařilou a pro historické hodnoty objektu velmi šetrnou a celkovým charakterem propamátkovou. Kromě celkového přístupu investora a architektky k tomu přispěla nepo-

1 Olomouc, Denisova č. o. 33,
uliční fasáda po rekonstrukci, 2017.
Foto Jan Kubeš.

② Olomouc, Denisova č. o. 33, výkladek na uliční fasádě po renovaci, 2017. Foto Jan Kubeš.

chybně i relativně dlouhá doba rekonstrukce.

Z hlediska památkové péče lze uvést konkrétní práce, které přispěly ke zdařilému výsledku rekonstrukce. Fasáda – zde došlo k repasování mladšího výkladek a jeho barevné scelení s historicky staršími vstupními dveřmi do objektu z 19. století. Vstupní dveře byly již ve značně havarijním stavu a běžnou praxí je výměna takové výplně, zde se nicméně podařilo dveře zrestaurovat do technického stavu, kdy lze těžko uvěřit, že se nejedná o novou výplň. Barevnost těchto dveří byla východiskem pro barevný nátěr mladšího výkladek a fasády. Světle olivově zelená barva fasády je pro objekt dané historické etapy vhodná a jednobarevný nátěr je pro takový typ architektury specifický. Nátěr byl proveden silikátovou barvou, která je pro historické objekty vhodná jak svým složením, tak již tradiční používání od 19. století.

Na fasádě byla rovněž provedena výměna oken. Původní deštěná okna z roku 1958 byla již zchátralá a jejich výměna byla tedy odů-

vodnitelná. Byla osazena nová okna deštěná kopírující dochovaná okna, což je z hlediska památkové péče ideální řešení. Nová deštěná okna mají v předních křídlech izolační dvoj-sklo, které má bílý distanční rámeček a je klasicky ztmelené – což přispívá k více historickému vzhledu. Na nových oknech byla také použita kování historického typu.

V přízemí do dvora se dochovala a byla repasována dvě špaletová okna zřejmě z počátku 19. století s původním kovááním. Na zachování a repasování těchto oken trvala památková péče, neboť se jednalo o nejstarší dochované výplně na objektu, které svým provedením tvořily velmi hodnotný doplněk stavby. Za památkově příkladné lze považovat i finální reklamní označení objektu, které bylo provedeno malovaným nápisem na fasádu a uměleckořemeslně zhotovenou výstrčí. I tento způsob reklamního označení je prozatím v historickém prostředí památkové rezervace spíše výjimečný a lze jej považovat za vzorový.

③ Olomouc, Denisova č. o. 33, pohled ze vstupního prostoru směrem do ulice po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

④ Olomouc, Denisova č. o. 33, pohled do klenutého průchodu směrem do dvora v přízemí po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

5 Olomouc, Denisova č. o. 33, místnost v přízemí v zadní části objektu po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

6 Olomouc, Denisova č. o. 33, dvorní fasáda po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

V **suterénní** části lze považovat za památkově příkladnou obnovu zdiva sklepa. Standardním řešením by bylo cihlové klenby sklepa zbavit omítek a všude provést omítky nové sanační. Zde byly některé historické zbytky omítek zachovány a ošetřeny proti destrukci, některé partie havarijních omítek byly odstraněny, načež byly doplněny novými vápennými, případně bylo historicky neomítnuté kamenné a cihlové zdivo pouze ošetřeno a ponecháno bez omítnutí. Notoricky používané sanační omítky byly použity pouze na sociálních zařízeních. Nová podlaha je betonová, nicméně provedena jako estetický prvek, rovněž potrubí VZT bylo přiznáno jako součást interiéru. Zajímavým přístupem bylo v části sklepa opětovné provedení dřevěných laťových kójí, kryjících technické zázemí. Jedná se o kvalitně diferencovaný přístup, který zabránil tomu, aby byly sklepní prostory všude rozděleny pouze zděnými a sádkokartonovými příčkami.

V **přízemí** došlo ke statickému zpevnění příčné zdi mezi uličním a středním traktem a částečnému dozdění schodišť. Jednalo se o nezbytný zásah, vyžadující vložení ocelových profilů, který však není ve výsledku

7 Olomouc, Denisova č. o. 33, spodní část dvorního křídla po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

8 Olomouc, Denisova č. o. 33, horní část dvorního křídla po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

ty prostoru pozitivní účinek. Cihlové klenby byly zachovány a opraveny včetně detailu vytažených hřebínků. Havarijní historické omítky na zdech, které by bylo jinak žádoucí zachovat, byly částečně odstraněny a již nenahrazeny. Z hlediska památkové péče se jedná o kontroverzní změnu tradičního vzhledu interiéru, nicméně je tak umožněna prezentace historického zdiva, která umocňuje působivost prostor památky. Sanační omítky v interiéru přízemí nebyly, ačkoliv by se to dalo očekávat s ohledem na běžnou praxi. Příkladem je opětovné použití břidlicových dlažeb, které se na celkové památkové hodnotě objektu podílí. Ve střední části přízemí se ve zdi pod schodištěm nacházelo pískovcové ostění dveří, které stavebník nechal restaurovat a je funkčně využito.

Historické domovní **schodiště** s dřevěnými stupni bylo repasováno, což rovněž dodává interiéru historickou atmosféru, mimo jiného i díky jejich opotřebení. Na **chodbách** jsou opětovně použity břidlicové dlažby. Dveřní výplně v interiéru domu se dochovaly v různém stavu a z různé doby. V rámci rekonstrukce byl vybrán klasicistní typ dveří (tj. dřevěné masivní kazetované do dřevěných zárubní s profilováním všech dřevěných částí) a všechny dveřní výplně byly provedeny jako kopie s použitím historizujícího kování. Výplně byly opatřeny krémovým nátěrem v souladu s historickým přístupem.

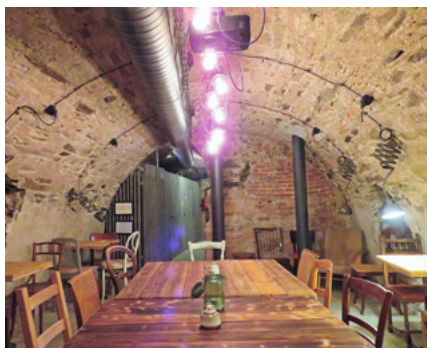

9 Olomouc, Denisova č. o. 33, repasovaná historická okna v přízemí do dvora po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

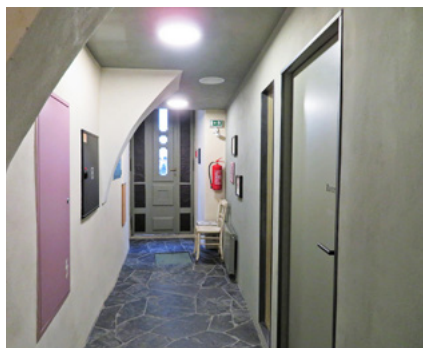
tak zjevný. Odstraněna byla novodobá zděná příčka rozdělující klenutý koridor směrem do dvora, rovněž byla zbourána novodobá zděná příčka rozdělující vstupní prostor do ulice a nezbytné praktické rozdělení prostoru bylo provedeno pomocí designové dřevěné stěny. Tento zásah má pro vnímání původní jedno-

10 Olomouc, Denisova č. o. 33, schody ze suterénu do přízemí po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

11 Olomouc, Denisova č. o. 33, místnost v suterénu v uliční části po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

12 Olomouc, Denisova č. o. 33, vstupní koridor do hotelové části s novou příčkou po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

V obytných místnostech 2.–4. NP byly opětovně provedeny podlahy z dřevěných fošen, což je z hlediska památkové péče rovněž ideální řešení. Na zdech jsou částečně odhaleny a prezentovány starší omítkové vrstvy, které byly v maximální možné míře zachovány. Zde je na místě upozornit, že v dnešní době je běžné historické omítky zpevňovat perlínkou nebo pro dorovnání překrývat sádrokartonovými deskami, což je samozřejmě z památkového hlediska nevhodné. Perlínka je plastová mřížka, tudíž její plošná

aplikace na zdech historického objektu není adekvátní. Překrývání povrchů stěn sádrokartonem zase stírá přirozené zakřivení historických stěn.

Na některých stropích jsou prezentovány dřevěné trámy nesoucí původně rákosový podhled. Trámové záklopové stropy byly zachovány, což je rovněž z hlediska památkové péče příkladné řešení. V dnešní době je běžné trámové stropy nahrazovat stropy ocelovo-betonovými, což zásadně snižuje památkovou hodnotu historických objektů.

13 Olomouc, Denisova č. o. 33, schody do prvního patra z přízemí po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

14 Olomouc, Denisova č. o. 33, chodba v prvním patře po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

15 Olomouc, Denisova č. o. 33, místnost v prvním patře do ulice po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

16 Olomouc, Denisova č. o. 33, místnost v prvním patře do dvora po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

17 Olomouc, Denisova č. o. 33, typické řešení sociálního zařízení po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

18 Olomouc, Denisova č. o. 33, detail nového deštěného okna do dvora, 2017. Foto Jan Kubeš.

19 Olomouc, Denisova č. o. 33, schody do podkroví z třetího patra po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

20 Olomouc, Denisova č. o. 33, pohled do chodby v podkroví po rekonstrukci, 2017. Foto Jan Kubeš.

Na sociálních zařízeních jsou použity historické dlaždice s geometrickými dekory z jiných staveb. Místo standardních keramických obkladů jsou opět použity kameninové dekorované dlaždice nebo omítkové stěrky. I v tomto případě se jedná o kvalitativně atypické řešení, než je dnes běžné.

Původní záměr výměny krovu nebyl realizován a byla zvolena cesta opravy původního historického krovu z 19. století, což je rovněž příkladné řešení z hlediska památkové péče. Prostory **podkroví** byly adaptovány, přičemž konstrukce krovu jsou maximálně příznány a i zde je podlaha obytných místností z dřevěných fošen. Obecně je adaptace podkroví u historických objektů památkově proble-

matická, zejména proto, že při ní dochází k odstraňování původních krovů, zvyšování střeš, a vytváření novotvarů a velkých oken ve střeše. V tomto případě lze konstatovat, že i když adaptace podkroví není z pohledu památkové péče tím ideálním využitím, je v rámci možností přiměřeně citlivě řešená. Na střechy objektu byla opět položena nová krytina z falcovaného plechu, typická pro střechy v MPR Olomouc s nízkých sklonem.

Ve dvoře bylo dochováno jednopatrové spojovací **křídlo dvorního objektu**, který se již nedochoval. Konstrukce křídla v úrovni 2. NP byla v havarijním stavu, byla proto snesena a nahrazena lehčí konstrukcí ze dřeva (charakter dřevostavby), což je z hlediska památkové péče vhodnější řešení, než kdyby byly použity jiné novodobé zdící materiály. Na obnovenou hmotu dvorního křídla bylo opět instalováno historické dřevěné okno s ozdobným dřevěným motivem, které bylo repasováno a částečně doplněno. Nad klenby arkád byla provedena nová stříška s dřevěnou konstrukcí, což je rovněž nestandardní řešení jak z hlediska materiálu, tak tradičního vzhledu. Zajímavě byl vyřešen problém chybějícího zábradlí na pavlači dvorního křídla: na jedné stavbě v majetku Univerzity Palackého bylo rušeno schodiště s druhotně použitými litinovými výplněmi zábradlí z 19. století. Na doporučení zástupce NPÚ byly tyto prvky zábradlí majitelem budovy hotelu získány a použity na dvorní křídlo hotelu.

Dvorní fasáda byla obnovena shodným způsobem jako fasáda uliční. Jediným památkově problematickým prvkem se stalo potrubí VZT, které nicméně bylo nezbytné. Toto potrubí bylo alespoň opatřeno nátěrem v barvě fasády, aby nepůsobilo tak rušivě.

Dvůr byl předlážděn kamennou dlažbou a bylo instalováno dřevěné pódium umožňující posezení na svažitém terénu. Část chybějící zdi dvora byla dočasně nahrazena dřevěným plotem. I zde bychom mohli uvést, že běžným řešením by bylo dvorní plochu vydláždít betonovou zámkovou dlažbou a zeď vyzdít z betonových tvárnic.

21 Olomouc, Denisova č. o. 33, ilustrativní fotografie stavu objektu v průběhu rekonstrukce v roce 2015. Pohled do klenutého průchodu směrem do dvora v přízemí, 2017. Foto Jan Kubeš.

Závěrem lze konstatovat, že se jedná v rámci MPR Olomouc o výjimečnou rekonstrukci, která zajímavým způsobem kombinuje moderně-industriální přístup s památkově historickým přístupem. V interiéru domu se sice uplatňují místy moderní materiály a design, nicméně v nadstandardně kvalitativní úrovni. Tento kvalitativní a sensitivní přístup umožňuje, že historičnost domu zůstává zřetelná a dominantní

a nové prvky a materiály nepůsobí agresivně a ostenativně. Historické domy v MPR Olomouc jsou typické právě elegantní a nevtíravou kombinací materiálů a prvků z různých epoch a v rámci rekonstrukce domu Denisova č. o. 33 se tato příjemná stylová syntéza podařila zopakovat. Genius loci domu byl zachován a snad ještě i posílen. Památková péče si může jen přát, aby takové rekonstrukce byly standardem.

JÍVOVÁ – OPRAVA ZDI TRADIČNÍ TECHNOLOGIÍ

Dobroslava Neckařová

Kostel sv. Bartoloměje s areálem v Jívové je nemovitou kulturní památkou zapsanou do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky pod rejstříkovým číslem 18711/8–1828. Jedná se o samostatně stojící jednodílnou stavbu s půlkruhovým presbytářem krytou sedlovou střechou ukončenou valbou, po stranách presbytáře jsou sakristie a kaple kryté pultovými střechami ukončenými valbami, v ose západního průčelí stojí čtyřboká věž se stanovou střechou. Kostel byl postaven v letech 1717–1720, na výzdobě interiéru se podílel barokní malíř J. K. Handke. Po obvodu bývalého hřbitova je nízká zeď z lomového kamene se dvěma zděnými vstupními bránami. Součástí areálu je márnice krytá valbou střechou.

V loňském roce byla opravena ohradní zeď kolem kostela z lomového kamene, která měla narušené spárování a krytí hlavy zdiva z břidlicových desek. Největší porucha oplocení byla na jihovýchodní straně pozemku v místě, kde je rozdíl výšek terénu kolem jednoho metru. Kamenná zeď v dél-

ce pěti až šesti metrů byla značně narušena a vykláněla se asi o půl metru směrem na sousední pozemek. Porucha kamenného zdiva vznikla z poškozeného okapu pultové střechy objektu na sousedním pozemku, srážková voda stékala přímo na kamennou ohradní zeď.

Rozebráním celé poškozené části zdi začaly záchranné práce, následovalo uložení kamenů pro zpětné použití. Nejdříve byly provedeny výkopy a nové betonové základy do nezámrazné hloubky, následně se vytvořila opěrná zeď z bednicích tvarovek, ocelové výztuže a litého betonu. Po zatvrdnutí betonu bylo vyzděno nové oplocení z původního lomového kamene na vápennou maltu s hlavou z břidlicových desek. Opravy se týkaly i ostatních částí ohradní zdi, které byly doplněny chybějícími kameny včetně provedení nového spárování vápennou maltou. Po vyčištění stávající drenáže a vytvoření šachty, do které bylo napojeno nové odvodnění, a úpravě okolního terénu, nebude docházet k zavlhání opravené zdi.

1 Jívová, ohradní zeď kostela sv. Bartoloměje v průběhu prací, 2017. Foto Dobroslava Neckařová.

② Jívová, ohradní zeď kostela sv. Bartoloměje před opravou, 2016. Foto Dobroslava Neckařová

③ Jívová, ohradní zeď kostela sv. Bartoloměje po opravě (před dokončením prací), 2017. Foto Dobroslava Neckařová

④ Jívová, ohradní zeď kostela sv. Bartoloměje po opravě (před dokončením prací), 2017. Foto Dobroslava Neckařová

Na spolufinancování záchranných prací se podílelo Ministerstvo kultury České republiky, které přispělo částkou 300 000 Kč z Havarijního programu. Výše uvedené práce prováděla místní firma pana Patrika Fojta, který se zabývá přírodním stavitelstvím téměř dvacet let, veškeré zásahy jsou provedeny ve velmi dobré kvalitě.

RENEŠANČNÍ TVRZ KOBYLKŮ Z KOBYLÍHO V PODOLÍ – ZPRÁVA O DOKONČENÍ ZÁCHRANY OBJEKTU

Jitka Štábllová

V roce 2017 proběhly restaurátorské práce na plášti a v interiéru tvrze Kobyloků z Kobylího v Podolí, spolu s letošní úpravou okolí tak bude úspěšně završena skoro patnáctiletá snaha o její záchranu.

Jedná se o unikátně intaktně dochovanou renesanční stavbu z roku 1551, založenou na místě staršího gotického objektu. ¹

Budova se zbytky bývalého hospodářského dvora je situována v jihovýchodní části návsi obce Podolí, která je dnes součástí města Mohelnice. Tvrz ztratila svou sídelní funkci po bitvě na Bílé hoře, kdy byl podolský statek Janu Burianovi Kobylovi pro účast na stavovském povstání zabaven. Podolí včetně tvrze a hospodářského dvora se stalo součástí mírovského panství a bylo začleněno do latifundií biskupa Ditrichštejna. Postupně došlo k rozparcelování celého dvora a z tvrze se stal selský dvůr s hospodou. Stavba prošla v průběhu 18. a 19. století řadou druhotných úprav včetně úpravy střechy a osazení nových trámových stropů a barokních kleneb i klasicistně řešených výplní otvorů. Tyto změny ale ne-

zastřely původní architektonický ráz objektu. Tvrz Kobyloků z Kobylího v Podolí představuje i přes četné stavební úpravy a novodobé utilitární zásahy pozoruhodně dochovaný příklad panského sídla drobné šlechty z 2. poloviny 16. století.¹

Daný objekt je volně stojící patrová tvrz obdélného půdorysu se sedlovou střechou

¹ Podolí, renesanční tvrz Kobyloků z Kobylího. Historická fotografie z přelomu 19. a 20. století. Dokumentační fondy NPÚ ÚOP v Olomouci.

¹ Podolí, renesanční tvrz Kobyloků z Kobylího, severní průčelí tvrze, detail okna s alianční deskou, stav po závěrečné konzervaci fasád, 2017. Foto Jitka Štábllová.

② Podolí, renesanční tvrz Kobylků z Kobylího. Severní a východní průčelí tvrze, stav před závěrečnou konzervací, 2017. Foto Pavel David

③ Podolí, renesanční tvrz Kobylků z Kobylího. Horní síň s narušenou statikou, 2009. Foto Pavel David.

a hladkými trojúhelníkovými štíty, které vznikly v průběhu baroka při úpravě původního renesančního objektu s polopatrem na dnešní budovu se dvěma štíty a se sedlovou střechou. Fasády jsou hladké s fragmenty starších kletovaných omítek a sgrafitové výzdoby a s profilovaným kamenným ostěním oken i alianční deskou Jindřicha Kobylky z Kobylího a jeho manželky. ②

Vnitřní dispozice budovy je dvoutraktová, přičemž střední dělicí zeď je v jižní třetině své délky asymetricky odsazena. K nejmladší re-

nesanční stavební fázi náleží malířská výzdoba interiéru, dnes prezentovaná jen fragmenty maleb s aliančními erby Kobylků a jejich manželek v jedné z místností v patře domu, provedených technologií all secco.

Od roku 1948 po konfiskaci hostince a využívání místním JZD a později organizací Svazarm objekt postupně chátral, bez odpovídající údržby, dokonce došlo na vydání demoličního výměru. Střecha stavby byla zcela nefunkční s poškozeným krovem, kde chyběla řada nosných prvků, krytina z keramických tašek se dochovala jen ve zbytcích. V jižní části domu chyběly stropní konstrukce nad 1. patrem, rovněž dřevěné stropy v přízemí byly poškozené. Narušená byla statika domu s velkými trhlinami a prověšením barokních kleneb síní v přízemní a patře. ③

Vnitřní a vnější omítky včetně sgrafitové výzdoby byly rozvolněné. Většina výplní otvorů byla poškozená či zcela chyběla. Objekt trpěl působením vlhkosti. Budova byla dlouho prázdná, bez využití.

V 90. letech minulého století pod tlakem orgánů památkové péče proběhlo nezbytné nutné zabezpečení stavby s provizorní opravou střechy. Zlom ve stavu tvrze nastal v roce 2003, kdy objekt získal stávající soukromý majitel, který zahájil její památkovou obnovu. Velkou výhodou bylo zařazení akce obnovy objektu do programu Záchrany architektonického dědictví. Velmi rychle byl na základě výsledků SHP (Tvrz Kobylků z Kobylího, Podolí u Mohelnice, oddělení SHP SUPP Praha, 2000) zpracován citlivý a původnímu účelu velmi blízký záměr využití objektu pro bydlení a reprezentaci, spojený s vytvořením prostor pro stravování a ubytování komorního rázu. Dle tohoto návrhu byla následně zpracována studie i prováděcí projekty využití a rekonstrukce budovy (Rekonstrukce tvrze Kobylků, Ing. arch. Pospíšil a Ing. arch. Michálková, 06/2003 a další).

Vzhledem k velmi vážnému stavu celé stavby byla obnova zahájena v letech 2004–2005 opravou střechy a 1. etapou statického zabezpečení (Oprava tvrze Kobylků v Podolí, 08/ 2003, PD

④ Podolí, renesanční tvrz Kobylků z Kobylího. Sál v přízemí s opravených trámovým stropem a novou cihelnou podlahou, 2017. Foto Dušan Rohlík.

pro stavební povolení, Ing. Vl. Malaska, Ing. I. Barvíř). Dokončení zajištění objektu s vložením ocelové ztužující konstrukce nad prvním patrem stavby bylo provedeno v roce 2015. V rámci první stavební fáze došlo k i odvodnění a odvlhčení objektu. Bohužel původní zcela nefunkční krov musel být nahrazen odpovídající kopii a střecha byla nově kryta břidlicovou krytinou. Na přání vlastníka, ve snaze o zajištění budoucího provozu a ekonomického využití budovy, byla střecha doplněna poměrně velkým počtem střešních pultových vikýřů. V průběhu prací došlo bohužel působením silné vichřice v listopadu 2004 přes provedené zabezpečení k destrukci vrcholové části severního štítu, který musel být přezděn. Postupně byla obnovena původní komínová tělesa s dozděním snesených částí komínů. Současně s rekonstrukcí střechy byla provedena i oprava části trámových stropů, kdy k lítosti všech i poslední dochovaný původní klasicistní strop

⑤ Podolí, renesanční tvrz Kobylků z Kobylího. Detail malované zákloповé desky, 2009. Foto Jitka Štáblova.

v přízemí, pocházející z 2. poloviny 19. století (dendrochronologický rozbor Ing. Josef Kyncl, 2003), byl vzhledem k dožití veškeré dřevní hmoty nahrazen kopii. ④

U jednoho z nově obnovovaných dřevěných trámových stropů v patře tvrze byly osazeny přenesené originální zákloповé desky s původní renesanční malbou, ⑤ pocházející z jiné dnes již zaniklé stavby.

Na tyto práce stavební obnovy navázala v letech 2006–2007 odborná konzervace fasády s restaurováním renesančních omítek, sgrafit a kamenných ostění dle restaurátorského záměru (akad. malíř Petr Šafus, akad. sochař a restaurátor J. Jelínek, Michal Patrný, 2004). K poněkud nelogickému ošetření fasády již v této fázi oprav se přistoupilo ve snaze zachránit již jen ve zbytcích dochovanou původní sgrafitovou výzdobu s akantovými motivy v tradiční šedo-bílé barevnosti, která ve formě paspart lemuje kamenná ostění oken. Bylo rozhodnuto, že fasáda bude prezentována v renesanční podobě s ponecháním a doplněním původních omítek a výzdoby.

6 Podolí, renesanční tvrz Kobylků z Kobylího. Historická fotografie, detail původního venkovního schodiště, počátek 20. století. Dokumentační fondy NPÚ ÚOP v Olomouci.

Součástí konzervace a rehabilitace vzhledu fasády domu byla i následná oprava oken, kdy přes jejich havarijní stav se podařilo během roku 2007 část dochovaných dřevěných klasicistních oken zachránit a restaurovat (Bří. Zlámalové). U oken byla obnovena původní šedá barevnost, která pozoruhodným způsobem koresponduje s šedým odstínem nátěru kamenných renesančních ostění. Nedochovaná okna byla nahrazena kopiemi. Část oken, osazených do znovuotevřených gotických kamenných ostění v jižním štítovém průčelí, byla opatřena vitráží s diagonální olověnou nosnou sítí (firma Head 22, Miloslav Hlava, Šumperk).

Konzervaci zbytků vnitřních omítek s jejich doplněním a ošetřením byla v roce 2011 zahájena oprava interiéru stavby. Práce byly prováděny zednickou firmou pod dohledem restaurátora (akad. sochař a restaurátor J. Jelínek). Následovala rekonstrukce podlah s položením cihelné dlažby v celém přízemí

a v síni patra a dřevěných palubek v ostatních místnostech. Současně bylo dle dochovaných otisků na fasádě a dobových fotografií obnoveno venkovní dřevěné předložené schodiště do patra, kryté břidlicí. 6

V roce 2016 proběhlo osazení vnitřních a venkovních dveří, kdy jediné troje dochované původní dveře byly repasovány a u ostatních otvorů byly použity repliky. Všechny dveře jsou řešené jako dřevěné rámové s kazetami a dřevěnými zárubněmi, obnoven byl původní hnědý krycí nátěr. Rekonstrukcí prošlo i hlavní zděné schodiště do patra s ošetřením a doplněním původních dubových nášlapných desek, ponechány byly i druhotně použité zbytky kamenných ostění, která slouží u části schodů jako schodišťové stupně. Schody do podkroví byly obnoveny v původní podobě s cihelnými stupni.

Již v minulých letech proběhlo formou restaurování ošetření velké centrální fresky s aliančními erby Kobylků v tzv. Veselém pokoji. Obnoveny byly i další dvě malby v této místnosti, opět s aliančními znaky, nalezené na základě sondážních průzkumů. 7

Veškeré tyto restaurátorské práce realizoval Mgr. Art. Dušan Rohlík. Ten také v loňském roce ošetřil malířskou výzdobu vnitřních okenních záklenků v jedné z místností v přízemí domu a zbytky renesančních omítek v podkrovní části jižního štítu s otisky původního krovu. Pod jeho vedením došlo i k restaurování přenesených malovaných záklopových desek včetně optické korekce nové nosné trémové konstrukce rekonstruovaného trémového stropu v patře tvrze. Vzhledem k časovému odstupu, kdy po v předstihu prováděné opravě fasády došlo k řadě úprav a zásahů na fasádě, ale především k usazení stavby po jejím statickém zabezpečení s vytvořením sítě trhlin, proběhla letos rovněž závěrečná konzervace fasády s lokálními opravami omítek a sgrafit, rovněž realizovaná Dušanem Rohlíkem. 8

Celý průběh oprav byl průběžně sledován a dozorován archeologem (OVM Šumperk, vedoucí výzkumu Mgr. Jakub Halama).

7 Podolí, renesanční tvrz Kobylků z Kobylího. Část tzv. veselého pokoje v patře s restaurovanou malbou, novým trémovým stropem a dřevěnou podlahou, 2017. Foto Dušan Rohlík.

Pokládkou přenesené kamenné barokní štětové dlažby bude ještě v letošním roce pokračovat úprava okolí tvrze. Návrh (Odvodnění a odvlhčení Kobylkovy tvrze, 10/2016, studie a PD pro provádění stavby, Ing. Ivana Remešová) vedle odvodnění stavby počítá v návaznosti na původní stav s jednoduchým řešením pouze s kombinací zadrážděných ploch a trávníků, doplněných několika vzrostlými stromy a keři, v části zahrady budou i menší bylinkové a květinové záhony.

POZNÁMKY

¹ O historii a vývoji této hodnotné renesanční stavby jsem podrobně informovala v článku *Historie a současnost renesanční tvrze v Podolí*, publikovaném ve Sborníku NPÚ z roku 2009.

8 Podolí, renesanční tvrz Kobylků z Kobylího. Severní a západní průčelí, stav před závěrečnou konzervací, 2017. Foto Jitka Štábllová.

RESTAUROVÁNÍ SOCHY SV. JANA NEPOMUCKÉHO V JAVORNÍKU

Aneta Škobrtal Zlámalová

1 Javorník. Socha sv. Jana Nepomuckého, stav po ukončení restaurátorských prací, 2017. Foto Aneta Zlámalová.

1 V červnu roku 2017 dokončil akademický sochař a restaurátor MgA. Jakub Gajda, Ph.D. restaurování javornické sochy sv. Jana Nepomuckého, nacházející se v současné době při zdi kostela Nejsvětější Trojice.

Český světec je zobrazen v životní velikosti v klasickém ikonografickém schématu. Postava je esovitě prohnutá, v levé pozvednuté paži drží masivní kříž s korpusem Krista a palmovou ratolest vyčnívající spod kříže. Pravou rukou přidržuje po boku charakteristickou pokrývku hlavy – biret. Nepomuk je oděn do tradičního oděvu s kožešinovou almucí, krajkovou rochetou a spodní klerikou, kolem hlavy má osazenu druhotně provedenou svatozář. Po stranách světce jsou umístěny dvě postavy putti, kteří obvykle nesou jeho atributy. Putto po levé straně světce má pravou paži ohnutou v lokti a přikládá ji v gestu vroucnosti na prsa, levicí se opírá o knihu. Druhý putto byl dochován v torzu, hlava a pravá paže byly odlomeny. Dle poškození a druhotného doplnění defektu na bradě restaurátor přednesl myšlenku, že pravá paže byla provedena v gestu mlčení,

2 Javorník. Socha sv. Jana Nepomuckého, stav před započítím restaurátorských prací, 2017. Foto Jakub Gajda.

③ Javorník. Detail hlavy putto, stav po odstranění druhotného doplňku a fragmenty polychromie, 2017. Foto Jakub Gajda.

tedy v podobě přiloženého zvednutého ukazováku na ústa jako symbolu nevyzrazeného zpovědního tajemství, jakožto jednoho z hlavních poselství sv. Jana. Obě postavy putti mají taktéž na povrchu rezidua barevnosti. Socha je zhotovena ze středně zrnitého kladského pískovce. Sousoší stojí na trojdílném nástavci, na dvou nižších soklicích spočívají sochy putti, na vyvýšeném středovém pak socha světce. Středový díl je na přední straně zdoben reliéfem vavřínového věnce, v němž je umístěn jeden ze svatojánských atributů – jazyk. Na spodním lemu nástavce je vysekán nápisový rádek s německým textem obsahujícím chronogram 1812: *Iohannes Lehre Vns ReDen Vnd Schwellen woes Deren PFLICht begehrt*. Pod touto nápisovou částí se nachází nově zhotovený podstavec, vysekáný z dubeneckého pískovce doc. Bohumilem Teplým při předešlém restaurátorském zásahu v roce 2000. Tehdy bylo sousoší přemístěno na současné místo z parcely

④ Javorník. Socha sv. Jana Nepomuckého, stav v průběhu čištění, 2017. Foto Jakub Gajda.

u Javornického potoka, kde bylo situováno na kamenné zídce bez podstavce.

② Před zahájením prací pokrývalo povrch kamene biologické napadení a prachové nečistoty, které lokálně tvořily silnější krustu, znemožňující difúzi vodních par z materiálu, čímž dochází k odlučování tenkých vrstev kamene. Na soše se vyskytovaly fragmenty polychromie a z roku 2000 byl znám průzkum barevnosti od RNDr. Šindeláře z Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Dochovaly se poměrně výrazné fragmenty polychromie na oděvu světce odpovídající ikonografickému pojetí, například černá na biretu a klerice; hnědá na almuci, vlasech a vousích; bílá na rochetě a křídlech putti; zelená na ratolesti; červená na rubu almuce, drapériích putti; zlacení na nápisu INRI, krajkoví rocheti, roušce Krista, ořízce a emblému knihy, profilu římsy, vavřínu, jazyku a velkých písmenech chronogramu. In-

⑤ Javorník. Socha sv. Jana Nepomuckého, boční pohled po očištění s fragmenty polychromie, 2017. Foto Jakub Gajda.

karnáty na obličejích a rukou světce se dochovaly spíše náznakově, avšak pod sekundárním doplňkem v obličejí putto restaurátor objevil původní inkarnát v silné olejové vrstvě.

③ Sousoší bylo poškozeno několika výraznými defekty, zejména na postavě putto po pravici světce, jehož hlava byla odlomena, ale dochována, avšak pravé oko bylo výrazně poškozeno a zcela chyběla pravá paže a křídlo. Putto po levici světce měl odlomené křídlo, ale fragment se dochoval. Dále chyběla řada drobných detailů, např. špička palmety, kus kapuce na almuci, defekty na plášti, břevnu kříže či plintě. Ve špatném stavu byla kovová svatozář, deformovaná vandaly ohnutím a poškozením povrchové úpravy. Znečištění spodních architektonických prvků bylo adekvátní jejich stáří, oproti originálním částem památky byly tyto nově zhotovené partie znečištěny především mikrovegetací a prachovými nánosy na vodorovných plochách.

Restaurátorský zásah zahrnoval jak standardní etapy, nezbytné pro posílení materiální podstaty díla, tak etapy sochařské a částečné barevné rekonstrukce, které pomohly navrátit památce alespoň částečně její původní, autentický vzhled. Restaurátor po započetí prací demontoval sochy obou putti a převezl je do ateliéru, kde proběhly rekonstrukční práce. V první fázi započal etapu čištění, v rámci které odstranil mechy, lišejníky, zrněnky a vpité prachové nečistoty, vzhledem k dochované polychromii však práce prováděl velmi opatrně a citlivě.

④ ⑤ Byly odstraněny také veškeré druhotné doplňky. Sekundární barevné vrstvy restaurátor, vzhledem k lokální rozličnosti polychromie, snímal pomocí chemických zábalů, které mladší barevné vrstvy naměkčily a ty pak bylo možné sejmut pomocí skalpelů, zubařských škrabek, či vatových a gázových tampónů. Následně restaurátor opatřil kámen prostředkem na bázi organokřemičitanů, který zpevnil jeho strukturu a zamezil rozpadu. Trhliny a praskliny zainjektoval pomocí zahuštěných organokřemičitých zpevňovačů s rozptýlenými minerálními plnivý a akrylovou pryskyřicí. Odlomené části, například hlavu a křídla putto, restaurátor zařizoval pomocí nerezových čepů a epoxidové směsi. Oddělující se a odlupující se fragmenty polychromie, především v hloubkách modelace u silně krakelovaných partií, přichytil ke zpevněnému povrchu kamene pomocí mikroinjekcí akrylátové pryskyřice Paraloid. Následně mohl restaurátor přistoupit k doplnění chybějících partií plastické výzdoby a mechanických defektů, a to minerálním tmelem Remmers svým složením, strukturou a barevností korespondujícím s originálem. Nanesené doplňky posléze povrchově opracoval do požadovaného tvaru a struktury. Restaurátor Gajda rovněž vymodeloval v sochařské hlině doplňky pravé ruky a křídla putto a po schválení jejich podoby v rámci kontrolního dne s pracovníkem Národního památkového ústavu modely zaformoval, aby mohl vyhotovit výdusky z umělého kamenného materiálu.

6 Javorník. Putto, hliněný model chybějící končetiny a křídla, 2017. Foto Jakub Gajda.

7 Javorník. Putto, proces kotvení výdusku chybějící končetiny a křídla, 2017. Foto Jakub Gajda.

Tyto výdusky pak povrchově upravil a pomocí nerezových čepů osadil na originál.

6 7 Vzhledem k postupu prací a množství fragmentů původní barevné povrchové úpravy dokládajících rozložení barevných vrstev po celém povrchu památky bylo v rámci jednání restaurátora a příslušného pracovníka NPÚ dohodnuto, že bude kresebně navržena podoba barevné rekonstrukce povrchu. Ujednalo se však, že kámen nebudeme vystavovat vrstvě silných, povrch kamene zatěžujících olejových nátěrů, ale jen napodobivou lazurní retuší míst s chybějící polychromií, které ve výsledku v rámci celku dopomohou divákovi k tušení dříve výrazné barevného povrchu. Po předložení kresebného návrhu barevné rekonstrukce restaurátor vytvořil na povrchu sousoší transparentní mezivrstvu, umožňující nanášení barevných retuší ne přímo na kámen či původní fragmenty barevnosti a provedl na části sochařského díla

vzorky finální povrchové úpravy pro upřesnění intenzity a míry retuší. 8 9

Bylo shledáno, že barevná úprava sousoší prospívá a proto bylo s investorem, restaurátorem a NPÚ rozhodnuto, že se přistoupí k barevné rehabilitaci díla. Barevná retuš byla provedena v klimatických podmínkách stálými, kvalitními akrylovými barvami. Retuše restaurátor prováděl se zřetelem k ikonografické barevnosti a k dochovaným fragmentům barev jednotlivých partií. Zcela záměrně bylo vynecháno zlacení původně vyzlacených částí (krajkové rochety, ornamenty, písmo atp.) a bylo nahrazeno pouze slabým náznakem zlatého okru, jelikož aplikace zlata by byla vůči lazurním retuším příliš kontrastní. Novodobé prvky podstavce byly opatřeny béžovou a šedo-běžovou sjednocující vrstvou. Na závěr restaurátor aplikoval hydrofobizační úpravu povrchu kamene ve formě hydrokrému na bázi silikátové emulze, zaručující pro-

8 Javorník. Socha sv. Jana Nepomuckého. Kresebný návrh rekonstrukce barevnosti Jakuba Gajdy.

9 Javorník. Socha sv. Jana Nepomuckého, detail vzorku retuší polychromie, 2017. Foto Jakub Gajda.

dyšnost povrchu kamene pro difúzi vodních par. Dle analogií byla zhotovena nová kovaná svatozář, jejíž povrch restaurátor opatřil vrstvami adekvátních podkladových i finálních olejových vrstev, na něž na mixtion položil 24 karátové plátkové zlato. 10

Z hlediska celkové prezentace památky a jejího estetického účinku se v rámci této restaurátorské akce přistoupilo k úplné tvarové a barevné rehabilitaci památky, aby vnímání jinak kompaktního sousoší plného sochařských detailů nebylo oslabeno torzálností některých částí. Po opravě se však otevřela další záležitost týkající se současného umístění sousoší, které není zcela vyhovující jak z hlediska bezpečnosti (za zídkou se nachází dětské hřiště, památka tedy může být poškozena míčem, ale také vandaly), tak z důvodu světelných podmínek. Otázkou tedy je, zda práce na rehabilitaci této nemovité kulturní památky nebudou pokračovat i v následujícím roce.

Další informace k restaurátorskému zásahu in: MgA. Jakub Gajda, Ph.D., Restaurátorská zpráva, Pískovcová polychromovaná socha sv. Jana Nepomuckého v Javorníku, Ostrava 2017.

10 Javorník. Socha sv. Jana Nepomuckého, detail po ukončení retuší polychromie, 2017. Foto Jakub Gajda.

**ZPRÁVY
A INFORMACE**

ZUSAMMENFASSUNG

BIBLIOGRAFIE

---

① Generální ředitelka NPÚ Naděžda Goryczková při vyhlášení cen Patrimonium pro futuro v renesančním zámku v Bučovicích. Archiv NPÚ.

ZPRÁVY A INFORMACE

Nominace na cenu Patrimonium pro futuro

Cenu Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro s podtitulem Společenské ocenění příkladů dobré praxe vyhlašuje a uděluje NPÚ od roku 2014 ve snaze zhodnotit a vyzdvihnout, co se v oblasti památkové péče podařilo, a ocenit ty, kteří se o úspěšné dílo přičinili. Výsledky soutěže byly vyhlášeny 3. října 2017 v prostorách bučovického zámku.

Za Olomoucký kraj byla nominována:
Obnova vnějšího pláště Nové radnice v Prostějově v kategorii *obnova památky, restaurování* (hodnotící příkladné a zdařilé restaurování kulturní památky či její části – výtvarného díla, uměleckořemeslného díla).

Výstavba Nové radnice podle plánů brněnského architekta Karla Hugo Kepky započala v roce 1911 a dokončena byla o tři roky později. Jedná se o monumentální dvoupatrovou stavbu s asymetricky umístěnou čtyřhrannou věží

② Prostějovská Nová radnice po obnově.
Foto Archiv NPÚ, ÚOP v Olomouci.

3 Kaplička svatého Šebestiána v Mohelnici.
Foto Jitka Štábllová.

dosahující výšky téměř sedmdesáti metrů, která v sobě mísí prvky historizmu a secese. Interiéry, ale i exteriéry radnice jsou bohatě zdobeny omítkářskou, štukatérskou, kovotepeckou, sochařskou a malířskou výzdobou. Jednotlivé konstrukce budovy a zejména její vnější plášť vykazovaly rozsáhlá poškození, která bylo nezbytné řešit komplexním zásahem. Rozsáhlá obnova prostějovské radnice probíhala od roku 2011 a letos byla úspěšně dokončena obnovou vnějšího pláště. Šlo o komplexní konzervační obnovu památky moderní architektury s velkým podílem restauračních postupů, realizovanou v souladu s autentickým architektonickým řešením.

V této kategorii byla cena udělena stavební obnově kostela Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech u Úštěku.

Veletrhy, výstavy, přednášky, akce, účast na akcích

• 7. dubna

Přednáška konaná v zasedací místnosti Obecního úřadu Dlouhomilov: Hrad Brničko – seznámení se vznikem a vývojem

hradu, ale i s pověstmi, které se k němu a jeho vlastníkům váží.

Komentované vycházky k hlavnímu tématu NPÚ *Krajina, kulturní i přírodní dědictví* pod vedením Ing. arch. Jitky Štábllové

• 17. května

Dobývání hradu Rabštejn: Hrad Rabštejn z přelomu 13. a 14. století byl určen na obranu severní hranice nově kolonizovaného zeměpanského území. Dnešní zřícenina má velmi zajímavou historii, je opředená řadou záhad a pověstí.

• 15. června

Za památkami Postřelkova: Návštěva kostela sv. Matouše se sochou sv. Jana Nepomuckého, hrobky rodu Bukůvků z Bukůvky a kaple Nanebevzetí Panny Marie, seznámení s památkami místního lidového stavitelství s prohlídkou Jursova statku i bývalé rybnáry a povídání s prohlídkou zbytků zaniklého Závořického rybníka včetně pověstí o jeho staviteli Jiřím Tunklovi.

• 30. října

Baroko v Šumperku: Během vycházky byly navštíveny barokní stavby z 18. století včetně prohlídky fresky Ignáce Oderlického ve farním kostele sv. Jana Křtitele.

• 25. listopadu

Netradiční vycházka s výkladem Jitky Štábllové a pověstmi Jiřiny Skřivánkové za památkami centra Olomouce.

Celý červenec byla k vidění expozice *Komponovaná krajina v okolí Nových Zámků u Litovle* instalovaná v *Hanáckém skanzenu v Příkazích*, která byla také věnována hlavnímu tématu NPÚ *Krajina, kulturní i přírodní dědictví*.

Výstava nabízela průřez historickým vývojem záměrně komponované krajiny okolo Nových Zámků u Litovle, která zahrnuje jak architektonické, tak přírodní prvky propojené do jed-

notného celku období 1. poloviny 19. století. Doprovodné fotografie dokumentovaly starší i současný stav celého areálu, který se z poměrně velké části dochoval do dnešní doby. Výstava seznamovala návštěvníka s principy, na kterých byl celý rozsáhlý areál komponován a současně s analogickými prvky, které jsou společné pro Novozámecký i Lednicko-valtický areál.

O víkendu 27. a 28. května se olomoucké, kroměřížské a ostravské územní odborné pracoviště NPÚ účastnilo Knižních trhů na hradě Helfštyň.

Prohlášení věci nemovitou kulturní památkou

Kaple sv. Šebestiána v Mohelnici

Hodnotná pozdně barokní sakrální architektura z období přibližně kolem poloviny 18. století s úzkou vazbou na historický vývoj města Mohelnice.

Zděnou barokní kapli na půdorysu krátkého obdélníku s trojbokým kónickým zúžením a rovným zakončením nechal postavit mohelnický měšťan a obchodník s dobyt看em Alois Schada k účtému prvokřesťanského mučedníka – sv. Šebestiána. Podle záznamů v městské kronice nesla také označení Šádova kaple. Nachází se v blízkosti břehu Křemačovského rybníka, nedaleko objektu staré městské vodárny. Interiér je bohatě štukatérsky vyzdoben, bylo tomu tak i u exteriéru, ale v průběhu 2. poloviny 20. století došlo ke zjednodušení fasády, včetně štítu a současně se přistoupilo i k zazděním postranních oken s profilovanými šambránami. Dle dochované dobové fotodokumentace se nabízí možnost provedení rehabilitace fasády. Zděný atikový štít je ve vrcholu ukončen kovovým latinským křížem.

Objekt patří do souboru dochovaných kaplí v širším okolí města Mohelnice a tvoří krajinnotvorný prvek s vlastností přirozeného orientačního bodu v krajině. Nese i přes pozdější úpravy typické znaky barokní architektury, kterou představuje rozvlněná fasáda dyna-

4 Malované desky z kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici. Foto Jitka Štábllová.

mického baroka lidovějšího pojetí a trojboké zúžení závěru. V roce 2012 byla kaple opravena a opatřena novým nátěrem fasády v kombinaci bílé a světle okrové barvy. Stavba není odizolovaná a nese projevy vlhkosti a zasolení zdiva. V současné době slouží k bohoslužebným obřadům.

Malované desky z Mohelnice

Torzo malovaného, pozdně barokního betléma a krajiny s dvojicí postav pravděpodobně z roku 1753, pochází z kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici.

Při renovaci elektroinstalace v prostoru sakristie farního kostela byla po sejmutí několika prken druhotného obložení objevena část malovaného oltáře. Dvě dvojice listů přibitých prken pokrývá centrální výjev betlémské chýše se svatou Rodinou a skupinou klanících se pastýřů. Scéna je rámována lehkým otevřeným dřevěným přístřeškem chlěva se šindelovou střechou. Další dvojice dřevěných desek v horizontální rovině vyobrazuje kopcovitou krajinu s řídkou vegetací a schematicky zobrazeným městem s důrazem na fortifikační prvky hradeb s klíčovými střílnami, patrně dvěma branami, lodí a dominantami věží uvnitř města. Na nejvyšší z nich je zvýrazněn hodinový ciferník. Hlavní výjev v levém popředí

5 Kaple svatého Marka v Mohelnici.
Foto Jitka Štáblová.

tvoří stojící voják v uniformě, držící v pravé ruce dlouhou žerd s praporem, k němuž přistupuje muž v civilním dobovém oděvu.

Památká, jež je pozdně barokním dílem neznámého autora, se nachází ve špatném stavu vlivem dlouhodobého působení vlhkosti zdiva, dřevní hmota se rozpadá a je výrazně strukturálně narušená. Ve stávajícím stavu je nutné neprodleně provedení konzervátorského zásahu, který by vedl k zajištění stability podkladu a ošetření proti plísním a prokázanému biotickému napadení.

Kaple svatého Marka v Mohelnici

Drobná pozdně barokní hodnotná sakrální stavba z období přibližně kolem poloviny 18. století s dochovanou malířskou výzdobou vyovídá o účtě k evangelistovi sv. Markovi.

Půdorys omítané zděné kaple tvoří krátký obdélník s trojbokým závěrem. Stavba je kryta sedlovou, v závěru valbovou, střechou se zděným volutovým štítem v průčelí. Fasádu člení nízký oběžný sokl z kamenných bloků, pravděpodobně z maletínského pískovce. Vstup je opatřen druhotně hlouběji osazenými

6 Pilířová boží muka v Podolí u Mohelnice.
Foto Jitka Štáblová.

dvoukřídlými kovovými dveřmi. Interiér se štukovou výzdobou a menzou je doplněn částečně dochovanou nástrojnou figurální výmalbou patrně ztvárnující sv. Marka. Pro její výrazné poškození bude třeba restaurátorského zásahu. Stavba vykazuje stavební poruchy vlivem špatně provedeného odvodu srážkové vody s nutností opravy. Socha sv. Marka, umístěná v nice nad dvoukřídlými kovovými dveřmi, je v současné době neznámá. Na základě dochované fotodokumentace je možné provedení rehabilitace fasády, která prošla druhotnými úpravami.

Kaple tvoří významný krajinnotvorný prvek s úzkou vazbou na historický vývoj města Mohelnice a patří do souboru dochovaných kaplí.

Pilířová boží muka v Podolí u Mohelnice

Nad úvozem staré cesty z Vyšehorek do Podolí se na okraji lesíka nachází samostatně stojící pískovcová pozdně renesanční kaplice na kamenném základu. Její plochy mají ze tří stran niky s půlkruhovým zakončením a kvalitně zpracovanou sochařskou výzdobou reliéfních scén motivů Ukřižování Krista. Čtvrtá stra-

na, orientovaná k severu, je po celé ploše pokryta rytým německým textem s datací 1664. Vypíná se do výšky tří metrů a náleží k souboru dochovaných pilířových božích muk v regionu z období po třicetileté válce.

Památká je místy poškozená a je nutná odborná konzervace, chybí předpokládaná stříška s křížem ve vrcholu. Jde o významný výtvarný a urbanistický prvek i přirozený orientační bod v krajině s hodnotnými ukázkami regionální renesanční tvorby 2. poloviny 17. století.

Kostel Povýšení svatého Kříže ve Městě Libavá

Kostel, postavený ze smíšeného zdiva s větším podílem kamene, se nachází na bývalém libavském hřbitově západně od náměstí. První zprávy o kostele a faře jsou z let 1528 a 1541, samotný kostel byl postaven ze dřeva a opevněn kamennou zdí. V lednu roku 1653 byl vykraden a jeho stav byl tak špatný, že bylo rozhodnuto zřídit nový. Již v roce 1659 začaly přípravy, samotná stavba započala roku 1662. Přesné datum dokončení objektu není potvrzeno, jde pravděpodobně o rok 1666, možná 1669. Autorem projektu byl nejmenovaný mistr z Vyškova, který pravděpodobně působil v biskupských službách, stavbu vedl olomoucký mistr Petr Schüller. Kostel několikrát vyhořel, nejvíce byl postižen v roce 1817, kdy se dokonce zřítla i část klenby. K prvnímu červenci 1950 byla obec úředně zrušena a kostel přestal sloužit církevním účelům. Netrvalo dlouho a byla zrušena farnost, tím přešel nemovitý majetek do vlastnictví armády, která z kostela zřídila sklad. Není známo, kam se poděl mobiliář. Do jeho interiéru byla druhotně vložena dřevěná konstrukce, v přízemí podepřená zděnými pilíři, která prostor rozčlenila do dvou pater. V roce 1997 se neudržovanému svatostánku dokonce propadl krov a armáda uvažovala o jeho demolici. Díky občanské iniciativě se podařilo kostel zachránit a postupně získávat finance na jeho obnovu. Vybudování nového krovu včetně střešní krytiny z maloformátového eternitu se povedlo v roce 2002. Po dlouhých letech,

7 Kostel Povýšení svatého Kříže ve Městě Libavá.
Foto Dobroslava Neckařová.

v červnu 2005, byl správou Újezdního úřadu vojenského újezdu Libavá znovu otevřen veřejnosti. Zbourání silně narušené jižní sakristie a zřejmě i ostatních přístavek jižní zdi kostela bylo provedeno roku 2006, zároveň bylo opraveno zdivo schodiště do věže a boční vchod. Od roku 2016 vznikla nově obec Město Libavá, které téhož roku armáda převedla kostel vykazující znaky památkové hodnoty do obecního majetku.

Přes svoji pohnutou historii se jedná o kvalitní barokní architekturu z 2. poloviny 17. století s dochovanými cennými nástěnnými malbami z konce 19. století. Figurální motívy jsou doprovázeny velice zdařilou iluzivní štukovou výzdobou, která navozuje dojem členitého a honosného prostoru, který je ve skutečnosti řešen velice jednoduše. Jedná se o nejstarší objekt v obci dokládající její bohatou historii násilně zpřetrhanou zrušením obce a jejím začleněním do Vojenského výcvikového tábora Město Libavá. V současné době je kostel příležitostně otevřen veřejnosti ke kulturním akcím, probíhají zde výstavy k historii objektu i celé obce.

8 Barokní sloupková boží muka ve Staré Červené Vodě. Foto Eva Pulkrtové.

9 Márnice v Moravičanech. Foto Jitka Štáblová.

Barokní sloupková boží muka s renesančním reliéfem Ukřižování ve Staré Červené Vodě

Kamenná sloupková boží muka zhotovená přibližně v období od 2. poloviny 18. do poloviny 19. století patrně pro renesanční náhrobní desku z bílého mramoru.

Ve Staré Červené Vodě stojí u plotu v zahradě, kam byla zřejmě kdysi přenesena, boží muka vytesaná pravděpodobně z jednoho kusu žuly. Osmiboký sloup o průměru 25 centimetrů je vysoký 1,7 metru a ve vrcholu přechází do čtvercového průřezu s umístěnou kaplicí se sedlovým završením. V tomto prostoru byla uložena mramorová deska, zřejmě z nedale-

kého bílého supíkovického mramoru, která má tvar kasule – což je bohoslužebné roucho. Na čelní straně se nachází reliéf kříže s lidově ztvárněnou postavou ukřižovaného Krista a vyrytými číslicemi 1563, které dílo datují. Ve spodní části kříže, nad lebkou s překříženými hnáty, se nachází kamenická značka, ale autorství i přes její čitelnost není dosud určeno.

Reliéf, jenž je sepulkrální památkou, patří k vynikajícím ukázkám regionální renesanční tvorby 2. poloviny 16. století. Celé dílo je dokladem lidového umění v době renesanční a barokní s mimořádnou památkovou hodnotou, kterou ani nesnižuje stylově i materiállově nesourodý charakter jednotlivých částí věci. Památka, která bývala přirozeným orientačním bodem v krajině, je ukázkou kamenického a sochařského řemesla.

Márnice v Moravičanech

Památková hodnota márnice spočívá především jejím začleněním k velmi cennému areálu kostela sv. Jiří s kaplemi, farou a školou.

Přístavba byla realizována stavebním podnikatelem Josefem Sovou z Loštic a vznikla v roce 1896 na místě hřbitovního pozemku. Původně byla projektována pro farní úřad jako komora pro kostelní a hřbitovní potřeby, která má být tradiční součástí zázemí hřbitova. Jde o jednoduché přízemní stavení na obdélníkovém půdorysu přistavěné z cihelného zdiva k východnímu průčelí východního hospodářského křídla, které náleží k faře. Přístavbu kryje valbová střecha bez otvorů krytá břidlicí. Interiér je prostý, bez členění s jedním okenním otvorem, stěny i strop jsou nabíleny a podlahu přízemí i půdy tvoří kladené cihly. Jedná se o užitkovou architekturu zachovanou ve své autenticitě a vzácně dokládá dobovou organizaci pohřebnictví z 2. poloviny 19. století.

Objekt márnice je zachován v původní formě z doby výstavby a základní stavební konstrukce jsou v pořádku. V přízemí zdiva se projevuje vlhkost, omítky jsou lokálně opadané jak zvnějšku, tak i v interiéru a jsou zde viditelné stopy po zatečení dešťové vody způsobené narušením krytiny na několika místech.

ZUSAMMENFASSUNG

Ondřej Belšík:

Spätbarocke Dachkonstruktion des Mansardendaches des Nordflügels des Schlosses Plumlov

Der zu erforschende Nordflügel des Schlosses Plumlov ist ein längliches Erdgeschoss-Gebäude mit glatten Fassaden, getrennt durch rechteckige Fensteröffnungen und ungefähr in mittlerem Bereich durch einen Torbau, erhöht über die Masse des Flügels. Das Dach des Objektes ist ein echtes Mansarden-Satteldach, gedeckt mit Biberschwanz-Dachziegeln an dicht angeordneten Latten und im Bereich der Dachrinne auch mit dunkelgrauen Schieferschablonen. An Stelle des ursprünglichen Torbaus ragt aus dem Dach ein gemauerter Turm, abgeschlossen mit pyramidenförmigem Dach mit Laterne, dessen Dach Schiefer und verzinktes Titanblech bilden.

Die Konstruktion des gegenständlichen Daches westlich des Turmkörpers ist eine Sparren-Hahnenbalken-Konstruktion, länglich gebunden, die aus handgeschnittenem Weichholz erstellt wurde, aus Tannen, gefällt am

Ende der Vegetationsperiode oder während der Vegetationsperiode zwischen 1746/47 und 1747/48. In der Konstruktion wurde auch ein Element gefunden, das außerhalb der Vegetationsperiode zwischen 1873/74 stammt.

Die Dachkonstruktion ist ein charakteristisches Beispiel für die Realisierung einer barocken länglich gebundener Sparren-Hahnenbalken-Konstruktion gegen Ende der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts.

Hana Dehnerová:

Kurzer Bericht über die Abdeckung der Mauer in der Bastion X der Olmützer Festung

Im Oktober 2017 wurde beim Bau in der Tylova-Straße in Olmütz eine erhaltene unterirdische Ziegelmauer mit einer Schießscharte entdeckt. Es handelt sich um ein gemauertes Face des südlichen Teils der Bastion Nr. X mit Schießscharte, die in eine Kanonen-Kasematte führt. Die Olmützer Festung wurde zwischen 1742 bis 1757 erbaut und am Ende des 19. Jahrhunderts nicht mehr verwendet.

Die systematische Verfolgung der Ausgrabungsarbeiten in der Zone der Bastion-Festung belegt, dass sich in geringen Tiefen (0,4–0,8 m) unter der aktuellen Oberfläche immer noch erhalten gebliebene Baukonstruktionen der damaligen Festung befinden. Nach der neuen digitalen Zeichnung der Geländedokumentation wurden einige Register mit historischen Plänen und schematische Rekonstruktionen (Abb. 8–10) erstellt, die als Unterlagen für die Leistung der staatlichen Denkmalpflege dienen und zu weiteren Erkenntnissen dieser barocken Architektur führen können.

Karel Faltýnek, Pavel Šlézár:

Neuzeitliche militärische Befestigung und Einsiedelei auf dem Hügel Háj bei Jaroměřice

Die zufällige Entdeckung eines Bruchteils von Graphittonkeramik im Jahr 2003 im bedeutenden barocken Wallfahrtsort Kalvárie bei Jaroměřice in der Region Malá Haná, war einer der Impulse für die weitere Erforschung des Hügels Kalvárie und Háj bei Jaroměřice im Jahr 2011. Entdeckt wurden Bruchteile von spätmittelalterlicher bis frühneuzeitlicher Keramik im Aushub aus dem Areal des Wallfahrtsortes mit der Kirche der Erhöhung des heiligen Kreuzes. Acht Keramikfragmente stammen aus der Mitte der zweiten Hälfte des 15. bis 16. Jahrhunderts. Zusammen mit den Funden von Tonstücken von Bauten kann man hier anthropogene Aktivitäten (Befestigung?) vor der Entstehung des Wallfahrtsortes vermuten. Auf der angrenzenden Anhöhe Háj wurde eine anthropogene Form eines quadratischen Grundrisses gefunden – ein Relikt der modernen neuzeitlichen militärischen Redoute aus dem Dreißigjährigen Krieg. Die Redoute wurde offenbar im Zusammenhang mit dem Bau der gemauerten Einsiedelei in den 20er bis 30er Jahren des 18. Jahrhunderts geändert, die zu dem Wallfahrtsort Kalvárie gehörte. Die Einsiedelei mit gemauertem Haus, einem neuen nordwestlichen Eingang und einem gegliederten

Garten auf der Fläche der ehemaligen Redoute funktionierte hier bis 1849, bis sie von der Herrschaft abgekauft wurde.

František Chupík:

Aktualität zur Steuerung der Pflege der Ehrensäule der Heiligen Dreifaltigkeit in Olmütz

Der Autor des Beitrags beschäftigt sich mit den Details der Pflege des Weltkulturerbes – die Dreifaltigkeitssäule in Olmütz. In diesem Jahr wird in Zusammenarbeit des Subventionsprogramms des Kulturministeriums der Tschechischen Republik der Plan der Pflege (Management plan) aktualisiert, da der bestehende Plan von 2010 keine konkreten Vorschläge für Maßnahmen oder Finanzrahmen umfasste, wie das Werk technisch gepflegt werden soll. 2017 wurde von der Denkmalpflege eine Methodik zur Überwachung der Materialkomponente des Denkmals erstellt und es wurden die ersten Forschungen nach dieser Methodik durchgeführt. Daraus resultierte ein Entwurf für Maßnahmen, die bereits 2018 durchgeführt werden müssen – insbesondere eine grundlegende Pflege (Wartung) ohne Gerüst und lokale Eingriffe bei ausgewählten Statuen.

David Mikša:

Zora Pořická-Chadřabová (1921-2015) und der unumkehrbare Niedergang von Kunstdenkmälern im öffentlichen Raum

Die in Pilsen geborene Künstlerin Zora Pořická-Chadřabová vertritt die Nachkriegskünstler der geometrischen Abstraktion. Sie hat vor allem der Stadt Olmütz, wo sie mit ihrem Mann dem Kunsthistoriker Rudolf Chadřaba mehr als sechs Jahrzehnte lebte, ein unvergessliches Kunstvermächtnis hinterlassen. Neben Plakaten, Neujahrkarten, Umschlägen und Buchillustrationen widmete sie sich den Reliefs von Glocken, schuf monumentale Realisierungen in der Architektur sowie kleinere Arbeiten. Das Schicksal ihrer künstlerischen Arbeiten, insbesondere der monumentalen, ist nicht besonders glücklich. Diese ungünstige Situation wird durch die bahnbrechende

Realisierung von Zora Pořická dokumentiert, die die Künstlerin nicht einfach durchsetzen konnte. Es handelte sich um abstrakte Werke aus Metall aus der Wende der 70er und 80er Jahre, die eine optische Illusion von Bewegung erzeugten. Das Thema des Schutzes von Kunstdenkmälern im öffentlichen Raum ist offensichtlich. Dies schützt Objekte ohne das Statut nationaler oder kultureller Denkmäler, Denkmalschutzpflege; Stadtverwaltung, Abteilung für Denkmalpflege; Besitzer des Denkmals? Es gewährleistet den Schutz der Denkmäler durch die Paragrafen entsprechender Gesetze? Warum sollten Kunstdenkmäler vor dem Niedergang geschützt werden?

Hana Myslivečková:

Denkmal der Brüderunität in Prerau Na Marku

Der Beitrag ist dem Denkmal der Brüderunität in Prerau na Marku gewidmet, das als eine Präsentation einer bedeutenden archäologischen Stätte der Fundamente der lokalen Bruderschaftsschule und Gebetsraumes aus der Mitte des 16. Jahrhunderts konzipiert wurde. Aus einer architektonischen Ausschreibung von Frühjahr 2014 entstandener Entwurf der Brüner Architekten Zbyněk Musil und David Zajíček bereicherte nach seiner Umsetzung im Jahr 2014 den öffentlichen Raum um einen ganz neuen Bau, gewidmet der Wirkung der Unitätsbrüder, ergänzt um Park- und Entspannungszone auf der Fläche des ursprünglichen Gebetsraumes und der Bruderschaftsschule. Die relativ hochwertig verarbeitete Teile des Denkmals: „Raum“, „Kabinett“ und „Ecken“ bilden zusammen eine anspruchsvolle Präsentation des historischen Vermächtnisses des Ortes, dessen Bestandteil auch die Anwendung des ursprünglichen Sturzpflasterweges ist, der durch das Areal führt.

Eva Pulkrtová:

Neugotische Steinkirchen in der Region Freiwaldau

Die Autorin widmet sich in ihrem Beitrag neugotischen Sakralbauten aus Stein in der Region Freiwaldau, die im Laufe von 10 Jahren in den 80er Jahren des 19. Jahrhunderts, von 1878 bis 1888 erbaut wurden und die weitere architektonische Entwicklung in der Region beeinflussten. Diese Bauepoche wurde mit dem Bau von zwei Wallfahrtskirchen unweit von Jauernig begonnen, unterstützt vom Bischof Heinrich Förster, und endete mit dem Bau der Kirche in Obergrund. Die ersten Bauten wurden nach den Plänen des Wiener Baumeisters Friedrich von Schmidt gebaut. Die Kirchen erweckten die Bewunderung von weiteren bedeutenden Persönlichkeiten jener Zeit. Mit ihrer Unterstützung konnten andere ähnliche Bauten gebaut werden, die dann bereits von einheimischen Firmen und Bauherren übernommen wurden.

Eva Pulkrtová:

Wallfahrtsort in Krautenwald

Die Autorin beschäftigt sich in ihrem Artikel mit dem Wallfahrtsort in Krautenwald bei Jauernig (früher Krutvald). Sie versucht ihre Bewertung der Architektur einzelner Objekte in der Nähe der Heilwasserquelle mit Informationen aus Literatur und neuen Archivmaterialien zu vergleichen, die ihr Bohumila Tinzová vom Staatlichen Archiv in Freiwaldau zur Verfügung stellte. Es handelt sich um Aufsätze für die Planung der Arealteile des Wallfahrtsortes, die notwendig für das Verständnis der architektonischen Entwicklung sind. Jetzt geht es hauptsächlich um die Erneuerung der Grotte über dem Brunnen, deshalb wird ihr in dem Artikel eine hohe Aufmerksamkeit gewidmet.

BIBLIOGRAFIE PRACOVNÍKŮ OLOMOUCKÉHO PRACOVIŠTĚ NPŮ ZA ROK 2017

- FALTÝNEK, Karel. Osobnost Františka Hekeleho a její význam pro poválečnou neprofesionální archeologii na Mohelnicku. *Archeologie Moravy a Slezska*, 2017, roč. 17, s. 113–122.
- FALTÝNEK, Karel. Neprofesionální archeologie na Mohelnicku v období po druhé světové válce. *Zprávy České archeologické společnosti, O dobrovolnících v archeologii na Moravě*, Praha 2018, Supplément 107, s. 31–37.
- HLUBEK, Lukáš. FALTÝNEK, Karel. Soubor raně novověkých kachlů z Chořelic (okr. Olomouc). *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2016, č. 312, s. 113–124.
- ŠLÉZAR, Pavel. Hradiště v Moravičanech „Na Soutoku“ v raném středověku, *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2017, společenské vědy, č. 314, s. 103–116.
- ŠLÉZAR, Pavel. Archeologický výzkum u kostela Panny Marie Sněžné. Příspěvek k problematice počátků opevnění a církevních staveb na olomouckém Předhradí, *Přehled výzkumů* 2017, č. 58–2, s. 97–127.
- ZLÁMALOVÁ, Aneta. Altán v Tyršových sadech ve Šternberku. *KROK – Kulturní revue Olomouckého kraje*. 2017, roč. 14, č. 1, s. 57–59.

-
-
- DEHNEROVÁ, Hana. Archeologické výzkumy na hradě Šternberk, okr. Olomouc. *Vlastivědný věstník moravský*, 2017, roč. LXIX, č. 1, s. 64–74.
  - DEHNEROVÁ, Hana. HADRAVA, Vít. ŠÍNOVÁ, Jana. Pokračování archeologického výzkumu na polykulturní lokalitě Olomouc – Janského (předběžné výsledky). *Sborník 2016 Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci*, Olomouc 2016, s. 11–19.
  - DEHNEROVÁ, Hana; FALTÝNEK, Karel; ŠLÉZAR, Pavel. VEČEŘA, Petr. Olomouc (k. ú. Klášterní Hradisko, okr. Olomouc). Sušilovo náměstí č. o. 5, č. p. 6; ulice U Hradiska. *Přehled výzkumů* 58–2, 2017, s. 229–230.
  - DEHNEROVÁ, Hana. ŠLÉZAR, Pavel. Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc). Křížkovského 10, čp. 512, parc. č. st. 208. *Přehled výzkumů* 2017, č. 58–2, s. 232–234.
  - FALTÝNEK, Karel. Zprávy o nálezích archeologických památek na Úsovsku v historické práci Jakuba Lolka. *Archeologie Moravy a Slezska*, 2016, roč. 16, s. 67–69.
  - FALTÝNEK, Karel. O sbírání pověstí a jiných vyprávění na Lošticku. *KROK – Kulturní revue Olomouckého kraje*, 2016, roč. 13, č. 4, s. 3–7.
  - FALTÝNEK, Karel. Cihlářská archeologie na příkladu obce Příkazy v okrese Olomouc. *Sborník prací 1. studentské archeologické konference*, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2016, s. 149–171.
  - FALTÝNEK, Karel. ŠLÉZAR, Pavel. Žárové pohřebiště z mladší doby bronzové v Litovli na ulicích Novosady a Žerotínova. *Sborník 2016 Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci*, Olomouc 2016, s. 36–49.
  - FALTÝNEK, Karel. O národopisné činnosti P. Josefa Nováka v Moravičanech. K uplynulým výročí významného vlastivědného pracovníka. *Vlastivědný věstník moravský*, 2017, roč. LXVIII, č. 3, s. 237–280.

POZNÁMKY
